

TÜRKİYE'DE BULUNAN KAPLICALAR VE ILGIN KAPLICASI'NIN TARİHİ
GELİŞİMİ

BANU ERDÖNMEZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Karayaman

Uşak

Haziran, 2014

**TÜRKİYE'DE BULUNAN KAPLICALAR VE İLGİN KAPLICASI'NIN
TARİHİ GELİŞİMİ**

Banu ERDÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Karayaman

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2014

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TÜRKİYE'DE BULUNAN KAPLICALAR VE ILGIN KAPLICASI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ

Banu Erdönmez

Tarih Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2014

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Karayaman

ÖZET

Su mimarisinin önemli yapılarından biri kaplıcalardır. Türklerin temizliğe verdiği önem, kaplıca mimarisi ve kaplıca tarihinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine sebep olmuştur. Kaplıcalar işlevsel özellikleri, mimari kuruluşları ve ilkçağlardan günümüze kadar çeşitli medeniyetlere şifa kaynağı olması bakımından, Türk kültürü ve sosyal yaşamında vazgeçilmez bir yere sahiptir. Bu çalışmayla her dönemde örneklerine rastlanan Türkiye'deki kaplıcaları incelemeye çalıştık.

Araştırma konumuzu oluşturan diğer bir konu olan, Konya iline bağlı Ilgın ilçesinde bulunan Selçuklu dönemi eserlerinden Karamanoğlu İbrahim Bey ve Selçuklu vezirlerinden Sahip Ata Fahrettin Ali'nin vakıflarından Ilgın Kaplıcası, gerek kültür ve medeniyet tarihimiz gerekse fert ve toplum sağlığı açısından önem taşımaktadır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra yaptıkları öncü yapılardan biri olan Ilgın Kaplıcası, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Çalışmamızda, Selçuklular döneminden günümüze kadar ulaşılmış bir yapının tarihini ve zaman içerisindeki değişimini ortaya koymaya çalıştık. Sahip olduğu ekonomik getirisi ile bölgedeki vakıf eserlerine önemli miktarda kaynak aktarılmasını sağlayan Ilgın Kaplıcası, şifalı suları sayesinde yüzlerce yıl insanlara sağlık hizmeti sunmuştur. Ilgın yöresine binlerce insanın gelmesini sağlayan kaplıca, sosyal hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Çalışmamızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Ilgın'daki yerel kurum arşivleri, yerel ve ulusal basın ve konu ile ilgili olarak yayınlanmış kitap ve makalelerden yararlanılmıştır. Amacımız, Ilgın Kaplıcasının toplum sağlığı açısından önemini, binasının yapılışını, mimari özelliklerini, zaman içerisinde geçirdiği tamir ve tadilat faaliyetlerini, ekonomik ve toplumsal hayatta oynadığı rolü ortaya koymaktır. Ilgın

Kaplıcası ile ilgili olarak yapılacak çalışmalar, bin yılı aşkın süredir Türk toprağı olan ve “*Ab-ı Germ*” şehri olarak bilinen Iğın’ın tarihinin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Iğın, Kaplıca, Çifte Kaplıca, Ab-ı Germ, Iğın Kaplıcası

ABSTRACT
SUMMARY OF MASTER THESIS

THE THERMAL SPRINGS IN TURKEY AND THE HISTORICAL
DEVELOPMENT OF ILGIN SPRING

One of the most important thing in aqua architecture is hot spring. As the Turks make a point of cleanliness, hot spring architecture and history of hot spring came up and improved. In terms of functional spesifications, architectural, features and being a source of healing, various civilizations from antiquity to present day hot springs are an indispensable part of Turkish culture and social life. With this study we tried to analyse the hot springs in Turkey which are encountered in each period.

Ilgın hot spring is the other subject of our research topics. Ilgın hot spring is in Ilgın disrict of Konya depending on Seljuk period's production Karamanoğlu İbrahim Bey and the Seljuk vizier Sahip Ata Fahrettin Ali's foundations, interested in the hot springs are important both culture and civilizations and for society health. After the settlement of Turks in Anatolia one of their pioneering structure Ilgın Spa is remained until today.

In our study we tried to reveal the changes and history of a structure which reached the present day from Seljuk period. In the region with economic benefits that have significant resourches to the foundation works to provide the transfer of Ilgın hot springs, thanks to healing waters, it has provided healthcare services to the people for hundred years. Ilgın hot spring that brought thousands of people to the region, has become an indispensable part of social life.

In our study, it has been utilized from the Prime Ministry Ottoman Archive, Ministry Republic Archive, Archives of General Directorate of Foundations and Local Institution is the Tamarisk archives, as local and national media and published books and articles. Our goal is reveal the importance of Ilgın Spas in terms of puplic health, building construction, the architect properties, repair and renovation activities in the course of time and the role of economic and social life. Studies will be done which related to the Ilgın Spa, with a Turkish soil for over a thousand years and known as “*Ab-ı Germ*” city will contribute to the emergence of the history of Ilgın Spa.

Keywords: Ilgın, Hot Spring, Çifte Hot Springs, Ab-ı Germ, Ilgın Spa

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Sosyal Bilimler Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans yeterlilik öğrencisi Banu Erdönmez “*Türkiye’de Bulunan Kaplıcalar ve İlgin Kaplıcası’nın Tarihi Gelişimi*” başlıklı tezi 9 Haziran 2014 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Doç.Dr. Mehmet KARAYAMAN

.....

Üye :Yrd.Doç.Dr. Filiz ÇOLAK

.....

Üye :Yrd. Doç. Dr. Mehmet DENİZ

.....

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türk kültürünün en önemli tarihi yapılarından olan kaplıcalar, tarih araştırmalarında hak ettiği yeri henüz alamamışlardır. Türk milletinin temizliğe verdiği önemin bir ürünü olan ve pek çoğu günümüze kadar ulaşmış olan kaplıcalar üzerine yapılacak çalışmaların çoğalması, hem toplumumuzun temizliğe verdiği önemin tarihi izlerini günümüze aktaracak, hem de Anadolu'daki Türk varlığının derinliği ve yaygınlığını anlamamızı sağlayacaktır.

Çalışmamızın önemli bir kısmını oluşturan Ilgın Kaplıcası, faaliyetlerini günümüze kadar ulaştıran bir yapı olarak dikkat çekmektedir. Ilgın Kaplıcasının izlerini antik döneme kadar takip etmek mümkündür. Günümüze kadar gelen yapının temeli Anadolu Selçuklu Devletinin hükümdarı I. Alâeddin Keykubat tarafından atılmış ve ikinci ilavesi ise Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından dönemin önemli vezirlerinden Sahip Ata Fahrettin Ali'ye inşa ettirilmiştir. Kaplıca, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde de çeşitli tamir ve tadilatlar geirmış ve günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Araştırmanın içeriği altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türk kültüründe kaplıca ve ılıca kavramından söz edilmiştir. Yine bu bölüm içerisinde ilkçağlardan günümüze su, hamam ve kaplıcaların önemi vurgulanmıştır. Ayrıca Türk hamam ve kaplıcalarının tarihi gelişimi, Selçuklular, Osmanlılar ve Cumhuriyet Döneminde kaplıcaların gelişimi ve tedavi edici özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, Türkiye'de bulunan bazı kaplıcalar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye'nin önemli kaplıcalarından olan Ilgın Kaplıcasının bulunduğu Ilgın'ın tarihi gelişimi, Ilgın adının kaynağı ve ilkçağlardan günümüze kadar Ilgın'ın gelişimi üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde, Ilgın Kaplıcasının mimari özellikleri, kaplıcada bulunan kitabeler, Kaplıcanın geirmış olduğu tamir ve tadilat faaliyetleri, Cumhuriyet Dönemindeki geçirdiği aşamalar, Kaplıcanın mülkiyet ve işletme durumu incelenmeye çalışılmıştır. Beşinci bölümde, Kaplıcaya gelen yerli ve yabancı seyyahların eserlerinde yer alan ifadeler ile salnamelerde yer alan bilgiler ele alınmıştır. Son bölüm olan altıncı bölümde ise, Ilgın Kaplıca suyunun fiziki ve kimyasal özellikleri ve sağlık açısından önemi üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın amacı; arşiv kayıtlarından, basılı eserlerden, görsel malzemelerden faydalanılarak Türkiye'de bulunan kaplıcalar ve Ilgın Kaplıcası hakkında mevcut bilgileri derlemek, başta Ilgın Kaplıcası olmak üzere kaplıcaların

tarihini, geçmişten günümüze kadarki gelişimini, ekonomik ve sosyal hayatta oynadığı rolü ortaya koymaktır. Çalışmada aynı zamanda Salnameler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv kayıtları, Ilgın Belediyesi Arşiv kayıtları ve çeşitli yerel gazetelerden de yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın yöneticisi ve yönlendiricisi danışmanım Doç .Dr. Mehmet Karayaman'a değerli katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca kütüphanesinden yararlanmama izin veren hocam Yrd. Doç. Filiz Çolak'a, Ilgın Belediye Başkanı Sayın H. İbrahim Oral'a çalışmamıza sağladığı katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ve tabii ki ailem... Olağanüstü bir sabırla bu uzun çalışmanın kahrını her an benimle yaşadılar. Ne yapsam emeklerini ödeyemem.

Banu Erdönmez

Uşak-2014

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

- Adı Soyadı : Banu Erdönmez
- Doğum Yeri ve Tarihi : Akşehir/KONYA 06/08/1986
- Lisans Öğretimi : 2005/2011 öğretim yılları arasında Afyon Kocatepe Üniversitesi / Tarih Bölümü'nde Lisans Eğitimimi tamamladım.
- Yüksek Lisans Öğretimi : 2011/2012 öğretim yılında Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine başladım.
- Bildiği Yabancı Diller : Orta düzeyde İngilizce

İletişim

- e-posta adresi : banuerdonmez@hotmail.com

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.g.t	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BCA.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
VGM.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
C:	: Cilt
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
vb.	: Ve Benzeri
Der.	:Derleyen
Çev.	: Çeviren

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	I
ABSTRACT	III
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	V
ÖNSÖZ	VII
ÖZGEÇMİŞ	IX
KISALTMALAR	XI
İÇİNDEKİLER	XIII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XV
TABLO VE PLANLAR LİSTESİ	XVII
1. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜRÜNDE KAPLICA VE ILICA.....	1
KAVRAMI.....	1
1.1.İÇME, ILICA, KAPLİCA VE HAMAM KAVRAMLARI.....	1
1.2. İLKÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE SU, HAMAM VE KAPLİCALAR.....	2
1.3. TÜRK HAMAM VE KAPLİCALARININ TARİHİ GELİŞİMİ.....	6
1.3.1. Selçuklular Zamanında Kaplıcalar	8
1.3.2. Osmanlılar Zamanında Kaplıcalar	9
1.3.3.Cumhuriyet Döneminde Kaplıcalar	11
1.4.ILICA VEKAPLİCALARIN TEDAVİ EDİCİ ÖZELLİKLERİ.....	13
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE BULUNAN BELLİ BAŞLI KAPLİCALAR	16
2.1. Armutlu Kaplıcası	19
2.2.Yalova Kaplıcası	21
2.3. Çekirge Kaplıcaları	24
2.4. Havza Kaplıcaları.....	26
2.5. Haymana Kaplıcaları.....	28
2.6. Çiftahan Kaplıcası	29
2.7. Kızılcahamam-Sey Kaplıcaları	30
2.8. Ayder Kaplıcası.....	31
2.9. Sandıklı Hüdayi Kaplıcası.....	33
2.10. Gecek Kaplıcası	34
2.11. Kozaklı Kaplıcası	35
2.12. Ayaş Kaplıcası	36
2.13. Balçova (Agamemnon) Kaplıcası	37
3. BÖLÜM: İLGİN’İN TARİHİ GELİŞİMİ.....	41
3.1. İLGİN ADININ KAYNAĞI	41
3.2. İLKÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE KADAR İLGİN	41
3.2.1. İlgın’da Türk Hâkimiyeti	42
3.2.2. İlgın’ın Osmanlı Devleti Topraklarına Katılması	43
3.3.3. Milli Mücadele Yıllarında İlgın	44
4. BÖLÜM: İLGİN KAPLİCASININ TARİHİ GELİŞİMİ VE KAPLICA OLARAK KULLANILAN YAPILAR	48
4.1. İLGİN KAPLİCASININ TARİHİ GELİŞİMİ	48
4.2. ESKİ KAPLICA BİNASI (ÇİFTE KAPLICA)	48
4.2.1. Kaplıca Binasının Mimarisi	50
4.2.2. Kaplıcanın Mimarı	57

4.2.3. Kaplıca’da Bulunan Kitabeler.....	58
4.2.4.Kaplıcanın Geçirdiği Tamirat ve Tadilatlar	61
4.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLGİN KAPLICASININ DURUMU	62
4.3.1.Kaplıcanın Mülkiyet ve İşletme Durumu.....	64
5. BÖLÜM: SEYYAHLAR VE SALNÂMELERE GÖRE İLGİN KAPLICALARI	67
5.1. SEYYAHLARA GÖRE İLGİN KAPLICALARI	67
5.1.1. Yerli Seyyahlar	67
5.1.2. Yabancı Seyyahlar	69
5.2. SALNÂMELERE GÖRE İLGİN KAPLICALARI.....	70
6. BÖLÜM: İLGİN KAPLICA SUYUNUN FİZİKSEL VE KİMYASAL ÖZELLİKLERİ VE SAĞLIK AÇISINDAN FAYDALARI.....	73
6.1.Kaplıca Suyunun Kimyasal ve Fiziksel Özellikleri	73
6.2. Tedavi Edici Özellikleri	77
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	85
EKLER	95

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Fotoğraf: 1 Ilgın Kaplıcasının Eski Görünümü
Fotoğraf: 2 Ilgın Kaplıcasının Eski Dönemlerde Hamam Dağından Görünümü
Fotoğraf:3 Ilgın Kaplıca Binasının Eski Görünümü
Fotoğraf: 4 Ilgın Kaplıca Binası ve Çevresinin Eski Görünümü
Fotoğraf: 5 Sahip Ata (Çifte Kaplıca) Kaplıcasının Erkekler Kısmının Eski Görünümü
Fotoğraf: 6 Sahip Ata (Çifte Kaplıca) Kaplıcasının Ön Cephesinin Eski Görünümü
Fotoğraf: 7 Ilgın Kaplıcasının 1984 Senesine Ait Etrafındaki Otellerle Birlikte Hamam Dağından Görünümü
Fotoğraf: 8 1984 Senesine Ait Santral Otel'in Genel Görünümü
Fotoğraf: 9 Sahip Ata (Çifte Kaplıca) Kaplıcasının 1984 Yılına Ait Erkekler ve Kadınlar Kısmından Bir Görünüm
Fotoğraf: 10 Sahip Ata Kaplıcasının 1984 Yılında Erkekler Kısmının Görünümü
Fotoğraf: 11 Ilgın Kaplıca Binası ve Santral Otel'in Eski Görünümü
Fotoğraf: 12 Ilgın Kaplıcası (Çifte Kaplıca)'nın Eski Hali
Fotoğraf: 13 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcası (Onarım Sonrası 1986)
Fotoğraf: 14 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcası (Onarım Öncesi 1985)
Fotoğraf: 15 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının 1986 Onarımı Sonrası Hamam Dağından Görünümü
Fotoğraf: 16 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının 1985 Onarım Öncesi Dış Görünümü
Fotoğraf: 17 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının 1985 Onarım Öncesi İç Görünümü
Fotoğraf: 18 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının 1986 Onarım Sonrası İç Görünümü
Fotoğraf: 19 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının Restorasyon Görünümü
Fotoğraf: 20 Kadınlar Kısmı
Fotoğraf: 21 İnşa ve Usta Kitabeleri
Fotoğraf: 22 Ilgın Kaplıcasının Ön Cephesinden
Fotoğraf: 23 Kadınlar Kısmı Soyunmalık Bölümü
Fotoğraf: 24 Soyunmalık Kubbesinden Detay
Fotoğraf: 25 Kaplıca Ön Cephesi
Fotoğraf: 26 Kaplıca Genel Görünüm
Fotoğraf: 27 Kaplıcaya Sonradan Yapılan Dağ Oteli Görünümü
Fotoğraf: 28 Kaplıcaya Sonradan Yapılan Santral Otel'den Görünüm
Fotoğraf: 29 Ilgın Kaplıcalarının Hamam Dağından Resmi
Fotoğraf: 30 Ilgın Kaplıcasının Ön Cepheden Görünümü

TABLO VE PLANLAR LİSTESİ

Tablo1: Sağlık Bakanlığı İzmir Bölge Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürlüğü Çevre Sağlığı Bölümü Çevre Kimyası Laboratuvarı Tarafından 26.04. 2004 Tarih ve 394 Rapor Protokol No ile Yapılan Analiz Sonuçları

Plan 1: Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının Planı

Plan 2: Kaplıcaya Yapılan İlavelere Dair Bir Kroki

Plan 3: H. Fehmi İmzasını Taşıyan Bu Çizimde de Yer Yer Farklılıklar Görülmektedir.

Plan 4: Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının a-a Kesiti

Plan 5: Ilgın Sahip Ata Kaplıcası Ön Cephe Şekli

1. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜRÜNDE KAPLICA VE ILICA KAVRAMI

1.1.İÇME, ILICA, KAPLICA VE HAMAM KAVRAMLARI

Kaplıca ve ılıcaların anlamına bakıldığında; şifalı suyun yerin derinliklerinden sıcak olarak yeryüzüne çıktığı kaynağa “kaynarca”, içinde birtakım mineral tuzlar bulunan ve içilerek şifa veren sulara “içme”, üzeri açık olan banyo yapıları sıcak su kaynaklarına da “ılıca”, denildiğini görmekteyiz. İlıcalara, Güneybatı Anadolu’da “Girme”, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da “Çermik” gibi isimler de verilmektedir. Kaynarcaların çevresinde kurulan tesislere de üzeri örtülmüş, kaplanmış ılıca anlamında, “kaplı ılıca” anlamına gelen “kaplıca” ismi verilmiştir.¹Kaplıcaya, halk arasında kaynarca, ılı su, ısı su, germâbe, kudret hamamı, hudaî hamam ve âbı-zenne gibi isimler de verilmektedir.²Evliya Çelebi; Türkçede “İlica”, Farsçada “Germab”, Yunancada “Kaynarca”, Moğolcada “Kerenda”, Tatarcada “İlssi”, denildiği belirtilmektedir.³

Hamam kelimesi ise, Arapçada “ısıtmak; sıcak olmak” anlamındaki “hamm” kökünden türemiştir. Kelimenin sözlük anlamı, “ısıtan yer” demek olup “yıkama yeri” manasında kullanılmaktadır. Farsçada ise bu kelimenin karşılığı “germâbe” olarak kullanılmaktadır. Suyun ısıtılması suretiyle insanların yıkama için bir tesis olarak yapılmış olan hamamı, yer altından fışkıran, içinde kimyevi maddelerin varlığı sayesinde bazı hastalıklara karşı şifa verici özellikleri bulunan kaplıca veya ılıcalardan ayıran en önemli özellik, büyük yıkama mekânının ortasında bulunan geniş havuzun olmamasıdır.⁴ Ayrıca bu yapı türünün ilk örnekleri hakkında kesin verilere dayanan bilgiler bulunmamakla birlikte, Mısır’da Tel-al Amarnah ve Anadolu’da Zincirli kazılarında bulunan saray ve evlerde rastlanmıştır.⁵

Başlangıçta termal kaynakların şifa verici özelliği fark edilmeden, sadece masrafsız sıcak su olmalarından dolayı yıkama tesisi olarak kullanılmaları sebebiyle

¹ Bülent Çevik, “İlgın’da Bazı Hastalıkların Geleneksel Tedavi Yöntemi”, **I. Ulusal İlgın Sempozyum Bildirileri**, (1. Baskı, Konya: İlgın Belediyesi Kültür Yayınları, 2011), s. 246.

² Enis Karakaya, “Kaplıca”, **İslam Ansiklopedisi**, C: 24 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), s. 351-353.

³ Nurten Özer, “Türkiye Kaplıcalarının Tarihçesine Kısa Bir Bakış”, **I. Türk Tıp Tarihi Kongresi**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), s. 272-275.

⁴ Semavi Eyice, “Hamam”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C: 15, (İstanbul, 1994), s. 402.

⁵ A. S. Ülgen, “Hamam”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 5, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1950), s. 174.

dünyada buralara genel olarak “hamam” denilmesine rağmen, kaplıcalar işlev ve mimari yönleriyle hamamlardan farklı yapılardır.⁶

Öncelikle kaplıcalarda toprağın derinliklerinden gelen, dolayısıyla magma tabakasına yakınlığı oranında ısınmış, radyoaktif ve çeşitli mineraller açısından kimyasal zenginlik kazanmış olan tabii sıcak sular kullanıldığı için, bu binalar hamamlar gibi sadece yıkanarak temizlenme amacına yönelik değildir. Termal sulardan bilhassa değişik hastalıkları tedavi edici, şifa verici özelliklerinin fark edildiği Antikçağ’dan beri azami derecede faydalanabilmek için, kaplıca planlarında hamamlara göre bazı değişiklikler yapılmış, mesela hamamlardaki göbek taşının yerini kaplıcalarda geniş çaplı bir havuz almıştır. Birkaç basamakla içine inilen havuzlar normal bir insan boyu civarında derinliğe sahiptir. Biçim yönünden kaplıcalar, büyük Roma gimnazyumlarının, ortası havuzlu ılık ve sıcaklık bölümlerine benzer. Bu yapılarda yıkanma amacıyla kullanılacak suyu ısıtmaya mahsus bir külhana ihtiyaç yoktur ve kaynaktan gelen 70-80°C sıcaklıktaki su, kurna ve havuzlarda ılıtılarak kullanılmıştır. Sıcak su, lülelerden, yan duvarlarda yer alan kurnalara ve oradan da havuza dolmakta, bunun karşısına rastlayan yerdeki bir menfezden çıkmaktaydı. Lüleler vasıtasıyla kurnalara akıtılan su ile yapılan geleneksel Türk hamamına özgü yıkanma biçimi, kaplıcalarda da göz önünde tutulmuş, sıcaklık bölümlerinin plan düzenlemesi buna uygun şekilde yapılmıştır. Soyunma ve ılık tertibinde ise Türk hamam mimarisinin karakteristik plan şemasına bağlı kalınmıştır.⁷

1.2. İLKÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE SU, HAMAM VE KAPLICALAR

İlkçağlardan beri su, insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bu sebeple insanlık ve medeniyet daima su kenarlarında gelişmiştir. İlkçağlardaki medeniyetler su kaynaklarının bol olduğu yerlerde gelişmiş, Ganj, Dicle, Fırat, Nil, Akdeniz kıyıları ve bir zamanlar sulak olan Orta Asya yaylaları medeniyetlere beşiklik etmiştir.⁸ Su kaynakları, sahip oldukları işlev nedeniyle pek çok medeniyette kutsal kabul edilmiştir.⁹

⁶ Karakaya, a.g.m., s. 351-353.

⁷ Karakaya, a.g.m., s. 351-353.

⁸ Bedi N. Şehsuvaroğlu, **Anadolu Kaplıcaları ve Selçuklular**, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1957), s. 305.

⁹ A. Süheyl Ünver, “Selçuklular Zamanında ve Sonra Anadolu Kaplıcaları Tarihi”, **Konya Dergisi**, (Yıl: III., Eylül, 1939a), S. 30, s. 1059.

İlk çağlardan itibaren insanların, yaşadıkları topraklar üzerindeki soğuk, sıcak veya değişik lezzetli sulardan şifa umduklarını Homerus, Galinus, Vitruv, Strabo ve Procopius gibi eski yazarların eserlerinden ve arkeolojik bulgulardan öğrenmekteyiz. M.Ö. 1200 senelerinde, bronz devrine ait bulgular, binlerce yıl evvel insanlığın kaplıcaları tanıdığını göstermektedir. Küçük Asya'da yaşayan ilk çağ devletlerinin, Helenlerin ve Romalıların buralardaki şifalı kaynaklardan faydalandıklarına dair bilgilerin izini Homeros'un İliada ve Odisse'si ile Calinos, Procopius gibi yazarların eserlerinde sürmek mümkündür.¹⁰

M.Ö 4. Yüzyıl'da Yunanlıların da şifalı kaynaklara önem verdiklerini görüyoruz. Bunun en önemli delili spor ve tedavi müessesesi halini almış hamamlardır. Antik dünyaya kadar uzanan ve köklü bir geçmişe sahip olan bu kaplıca ve hamam kültürü tıp alanında da kendi göstermiştir. Bunun neticesi olarak tıbbın babası olarak bilinen Yunan hekim Hipokrates milattan dört yüz yıl önce talebelerine, hastalıkları ilaçla değil; güneş, sıcaklık su ve perhizle tedavi etmeyi öğretmiştir. Hipokrates'i örnek alan bütün hekimler suya, dolayısıyla ılıcalara çok önem vermişlerdir. Milattan sonra ikinci yüzyılda Bergamalı hekim Calinos (Gelenos) da aynı şekilde hastaları tedavi ederken suya büyük değer vermiştir. Bu iki hekimin talebe ve kitapları, su ve ılıca tedavisini Anadolu'dan, Doğu ve Batı'ya, Güney ve Kuzey'e yaymış ve taşımışlardır.¹¹

Antik Yunanistan'da din, gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olup, tiyatro, spor, sağlık gibi hayatın her alanı tanrıların koruması altındaydı. Tanrıların çoğunun şifa verme gücüne inanılıyordu. Bunlar arasında, Aphrodite, Artemis ve Hera'ya doğum, Eileithyia'ya ebelik tanrıçası olarak tapılmaktaydı. Ama tartışmasız hekim Asklepios idi. İslam Medeniyetinde, Arapçaya çevrilen antik Yunan eserleriyle tanınan Asklepios, tıp tanrısı yerine, tanrının ilhamına mazhar olmuş, kabiliyetli hekim olarak algılanmış ve tıbbı deneyerek bulan, bilinen ilk hekim olarak kabullenilmiştir. Anadolu'nun, uzun süre bu inancın merkezi olması, Asklepios kültürünün bazı unsurlarının İslami kılıf altında, halk inançlarında ve efsanelerinde yaşamasına yol açmıştır. Mesela, Lokman Hekim'in, ölüme çare bulduğu reçeteyi ihtiva eden kitabı, Azrail'in kanat darbesiyle suya atması, bitkilerin hangi hastalığa

¹⁰ Şehsuvaroğlu, a.g.e., s. 305.

¹¹ Saib Ragıp Atademir, **Konya İlgün Kaplıcası ve Şifalı Su Tedavisinin Esasları ve Türkiye'nin Meşhur Kaplıcaları**, (Konya: Atademir Yayımevi, 1948), s. 9.

şifa olduğunu bilmesi; bazı hastalıkların tekkelerde tedavi edilmesi, şifalı suda yıkanmak gibi uygulamalar bunun açık göstergesidir.¹²

Eskiçağ döneminde Anadolu'daki kaplıca ve şifalı sularının tarihlerini incelediğimizde ise ilk olarak Hititler zamanından beri bir çok şifalı su kaynaklarına rastlandığını görmekteyiz.¹³Etrafında, Hititlerden kalma höyükler bulunan Ankara'nın meşhur Haymana Kaplıcaları ile Bolu'nun Mudurnu ilçesindeki Aşağı Babas Ilıcısı'nın, Kırşehir'in Çiçekdağ (Mecidiye) ilçesindeki Bulamaçlı Ilıcısı'nın ve Konya Karakurt Kaplıcası'nın, Hititler zamanında kullanıldığı düşünülmektedir. Yalova Kaplıcalarının da Finikeliler zamanından kalma olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴

Bunun yanında İzmir'in Agamemnon (Apollon, Balçıkova, Balçova) Ilıcalarının isminin, Truva Savaşının komutanlarından olan ve savaştan sonra Balçova Ilıcasından yararlanan Agamemnon'un isminden geldiği düşünülmektedir. Kaplıcanın, günümüzde harap bir durumda olan binasının Agamemnon tarafından, Apollon namına yapıldığı bilinmektedir. Bunun gibi Denizli civarındaki Pamukkale (Hierapolis) Ilıcısı ile Manisa civarındaki Sart Kaplıcaları, ilkçağlarda kullanılan kaplıcalar arasında yer almaktadır. M.Ö birinci yüzyılda Pamukkale'ye uğrayan Strabon, Hierapolis'in sularından bahsederken, "Suları o kadar boldur ki, bütün şehir tabii banyo halindedir", ifadelerine yer vermektedir. Afyon civarındaki Gazlıgöl Hamamı ile Eskişehir'e bağlı Sivrihisar İlçesindeki Çardak Hamamının (ılıcasının) Frikyalılar, Balıkesir'in Gönen Kaplıcasının da Misiler tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir. Büyük İskender'in Çanakkale civarındaki Kestanbolu Kaplıcalarından faydalandığı, Cenevizlilerin de Konya'da Seydişehir kaplıcalarını kullandıklarından söz edilmektedir¹⁵. Görüldüğü gibi şifalı kaplıca ve suların kullanımı, günümüzden binlerce yıl öncesine dayanmaktadır.

M.Ö. IV. yüzyılda Yunanistan'da oldukça gelişmiş hamamlar bulunmaktaydı. Buna rağmen ilk halk hamamlarına Roma İmparatorluğunda rastlanmaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde, M.Ö. I. yüzyılda, Sergius Orata isimindeki mimarın buluşu olan döşeme altından sıcak su ile ısıtma sisteminin yaygınlaşması, hamamların gelişiminde önemli bir aşama olmuştur. Geliştirilen ısıtma tekniğinin uygulanması ile halka yönelik hamamların sayısında artış yaşanmıştır. Günümüzde

¹² Ali Haydar Bayat, **Tıp Tarihi**, (Birinci Basım, İzmir: Sade Matbaa, 2003), s. 83-87.

¹³ Ünver, 1939a, a.g.m., s. 1509.

¹⁴ Şehsuvaroğlu, **a.g.e.**,s. 305.

¹⁵ Şehsuvaroğlu, **a.g.e.**, s. 306.

yapılan kazılarda, yeni ısıtma tekniği ile kurgulanmış halk hamamlarına rastlanmaktadır.¹⁶

Eski medeniyetler arasında su ve banyoya en fazla değer veren Romalılardır. Roma halk hamamları, yıkanma işlevinin dışında eğlencelerin düzenlenip spor faaliyetlerinin yapıldığı kültürel ve sosyal içerikli yapılarıdır.¹⁷ Bu dönemde Roma halkı, yazın Tiber Nehrinde yıkandıkları gibi kışın da, “Lavatrina” dedikleri yıkanma yerlerinde temizlik ihtiyaçlarını gidermekteydiler. İmparatorluk genişledikçe “Balnea” veya “Balinea” denen sıcak umumi hamamlar ve duşları ihtiva eden “Gymnasion”lar, memleketin her tarafına yayılmıştır. Roma hamamlarına verilen önemi, Eskiçağ Coğrafyacısı Pline’nin; “600 sene zarfında Romalılar kendi banyolarından başka tabip tanımadılar”,sözünden anlamaktayız.¹⁸

Hamamlara ve suya bu denli önem veren Romalılar, Anadolu’da pek çoğu günümüze kadar gelen eserler yaptırmışlardır. Bu döneme ait eserlerden bazıları şunlardır: Ankara’da Haymana, Kızılca Hamam ve Ayaş Kaplıcaları, Afyon’da Gazlıgöl Hamamı, Amasya’da Hamamözü Banyoları, Balıkesir’de Gönen ve Edremit Kaplıcaları, Bursa ve Yalova Kaplıcaları, Çanakkale Kestanbolu Kaplıcası, Diyarbakır’ın Hasankale Kaplıcaları, İzmir’de Seferihisar civarındaki Kelalan Ilıcası, Urla (Klozomen) Banyoları, Ilgın Kaplıcası, Kütahya’da Yoncalı Ilıcası, Samsun’da Havza Hamamları, Tokat’ta Sulusaray Çermik’i, Yozgat’ın Boğazlıyan ilçesindeki Terzilli Ilıcası.¹⁹

Yukarıda da görüldüğü gibi Eski Yunan ve Romalılar devrinde, Anadolu’da İzmir, Çanakkale, Gemlik, Denizli, Bergama, Manisa, Kütahya, Muğla, Bursa, Yalova, Eskişehir, Afyonkarahisar, Bolu, Balıkesir, Ilgın, Haymana, Ulukışla, Kayseri, Havza, Kırşehir gibi daha birçok yerlerde hemen her yerden fişkıran bütün kaynaklara büyük bir değer biçmişlerdir. Aynı zamanda buraları imar etmişler, üzerlerine güzel binalar yapmışlar, her fırsatta oralara giderek bunlardan faydalanmayı düşünmüşlerdir.²⁰

Roma’da eğlencelerin yapıldığı, yarışların düzenlendiği, spor ve beden eğitimlerinin yapıldığı kültürel ve sosyal içerikli yapılar olan hamamlar, Bizans’ta

¹⁶ Fikret Yegül, **Antik Çağ’da Hamamlar ve Yıkanma**, Çev. Emel Erten, (İstanbul, 2006), s. 47.

¹⁷ Ülgen, a.g.m., s.175.

¹⁸ Şehsuvaroğlu, a.g.e., s. 306.

¹⁹ Şehsuvaroğlu a.g.e., s. 306.

²⁰ Atademir, a.g.e., s. 9.

önemini korumuş, yeni hamamlar inşa edilmiştir.²¹Tarihçi Procopius (490-562) Bizans Döneminde İstanbul'da 153 hususi ve 8 umumi ait hamamdan bahsetmektedir. Bunlar arasında İmparator Septimus Severus'un Hipodrom civarı ile şehir dışında, Kamina'da yaptırdığı hamamlarla, Valens'in kızları Anastasia ve Carosa namına, Honorius'un eşi Maria, Arcadius'un kızı Arcadis namına yaptıkları banyolardan bahsedilmektedir. Bugünkü Topkapı Sarayı'nın yerindeki Doğu Roma Sarayında da iki muhteşem hamam olduğunu, fakat zamanla bunların hiçbirisinden eser kalmadığını görmekteyiz. Bizans kaplıcaları, özellikle Sofya, Selanik, Yalova, Bursa, Eskişehir ve Samsun ve çevrelerinde bulunmaktadır. Bizans İmparatoru Kostantin ve Jüstinyen buralara büyük ehemmiyet vermişler ve imar etmişlerdir.²²

Bizans döneminden kalma Bursa Kaplıcaları bu kaplıcalar arasında en mühim olanıdır. Bursa Kaplıcası hakkında ilk bilgilere ise M.S 111-113'de Bursa'nın Romalı valisi olan Plinius'un mektuplarında rastlamaktayız. Bursa ve bilhassa Çekirge kaplıcalarının şöhreti ancak Bizans zamanında yayılmıştır. Çekirge Kaplıcaları, I. Jüstinyen (482-565) zamanında muhteşem banyo binaları ve saraylarla mamur hale getirilmiştir. Çekirge Kaplıcaları, kral banyosu anlamına gelen "Basilicae Thermae" ismi ile anılmaktadır. Justinyen'in eşi İmparatoriçe Thedora 525 yılında 4000 kişilik maiyeti ile Yalova ve Bursa Kaplıcalarına gelerek kalmış ve hatta mevcut binalar ordusunu almadığından çadırlar kurulmuştur. Buradan Bizanslıların bu kaplıcaya ne kadar ehemmiyet verdiğini anlamaktayız. Fakat maalesef bunlar zamanla, bilhassa Haçlı Seferlerinden sonra, tamamıyla harap olmuş ve ahalisi adalara çekilmiştir. Yalnız Yalova'daki Kurşunlu Hamamındaki oval yüzme havuzu ile yarım daire şeklindeki banyoluklar, basur odası, kaynak yakınındaki kemerler içindeki basur odası ile Bursa'daki eski kaplıcanın bir kısmı ile Askeri Hastane civarındaki bir iki harabe kaldığı anlaşılmaktadır.²³

1.3. TÜRK HAMAM VE KAPLICALARININ TARİHİ GELİŞİMİ

Türklerin Orta Asya'da nasıl bir medeniyet yarattıkları ve suya ne kadar ehemmiyet verdikleri bilinmektedir. Anadolu'nun fethinden önce Türklerin yaşadıkları bölgelerde nasıl bir hamam inşa ettiklerine dair kesin bir bilgi yoktur.

²¹ Yılmaz Önge, "Konya-Beyşehir'de Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı", **Vakıflar Dergisi**, S. 7, (1968), s. 139-144.

²² Şehsuvaroğlu, **a.g.e.**,s. 307.

²³ Şehsuvaroğlu, **a.g.e.**,s. 307.

Bununla birlikte yarı göçebe bir hayat süren Türklerde “Çerge” adı verilen tekerlekli çadır hamamların olduğu bilinmektedir.²⁴ Hatta sefer zamanı sultanların, “*Hamam-ı Seferi*” denilen bir çadır hamamı ile yola çıktığı bilinmektedir.²⁵

Türklerin X.yüzyıldan itibaren toplu olarak İslamiyet’e geçmesi ile birlikte, Türklerin gündelik yaşamlarında suyun önemi artmıştır. Zira İslam Dini, beş vakit Namaz için abdest almayı zorunlu kıldığı gibi temizliğe de büyük önem vermektedir. Kuran-ı Kerim’de suyun önemi belirtilirken; “*E ve lem yerellezine keferû ennes semâvâti vel arda kânetâ retkan fe fetaknâhuma, ve cealnâ minel mâi kulle şey’in hayy, e fe lâ yu’minûn*”²⁶ “*İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?*” denmektedir. Bu durum Türklerin suya ve su kaynaklarına bakışını değiştirmiş, şifa ve temizlik kaynağı olan ılıca ve kaplıcalar tamir edilerek, mevcutlarına yenileri eklenmiştir.²⁷

Türklerin Anadolu’da, Bizans ile temasları XI. asırda başlamıştır. Bizans Döneminde, Roma’dan devralınan hamam yapma geleneği devam ettirilmiştir. Türkler, Roma-Bizans çizgisinde gelişen hamam mimarisine kendi mimari özelliklerini ekleyerek, yeni bir tarz ortaya koymuşlardır.²⁸

Anadolu’da IX. asırda sayıları binleri aşan ve menşeyini Roma tarzından alan hamamların Türk hamamlarıyla en büyük benzerliği ısıtma sistemleriydi.²⁹ Roma hamamlarının mimari tarzıyla Türk hamam mimarisinin benzerlikleri konusunda üç önemli noktaya değinilmektedir. Bunların ilki “Apoditeryum” olarak geçmektedir. Türk hamam tarzında bu kısım soyunma yeri olarak bilinmektedir ve “Camekân” adı verilmektedir. Diğer bir benzerlik “Tepidaryum” olarak bilinmektedir. Giyinme ve ısınma yeri karşılığında kullanılmaktadır. Burada vücudu terletmek için bir müddet durulur. Mermer bölmelerle ayrı kısımlardır. Buna hamam terimi olarak, “Soğukluk” denmektedir. Bir başka benzerlikte “Kaldaryum” olarak geçmektedir. Buna Arapça “harare”, Türkçe ise “sıcaklık” denilmektedir. Bu sıcaklık bölümünün ortasında

²⁴Müjgan Üçer, “Sivas Hamamları, Hamam Gelenekleri ve Etnografyası Üzerine”, **Sivas Kültür-Sanat Dergisi**, S. 2, (1987), s. 10.

²⁵ Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, (İstanbul, 2003), s. 130-370.

²⁶ Kur’ân (21/ Enbiyâ-30)

²⁷ Şehsuvaroğlu, **a.g.e.**, s. 308; Yılmaz Önge, **Anadolu’da XII-XIII Yüzyıl Türk Hamamları**, (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995), s. 9.

²⁸ Ünver, “Türk Hamamı”, *Belleten*, C: 37, Sayı: 145, (1973b), s. 88.

²⁹ Eyice, “Hamam”, s. 403.

göbek taşı bulunmaktadır. Bu benzerliklerinin dışında Roma hamamının devamı olarak Türk hamamı, mimari özelliği itibariyle bundan tamamen ayrılmaktadır.³⁰

Türk hamamlarını, Roma ve Bizans hamamlarından ayıran en önemli özelliklerinden biri de, işlevleri idi. Roma-Bizans Döneminde hamamlar daha çok eğlence ve sefahat yeri olarak kurgulanırken, Türk hamamlarında temizlik işlevi öne çıkmıştır.³¹

1.3.1. Selçuklular Zamanında Kaplıcalar

Anadolu'da Türk hamam mimarisi, XII. yüzyılda, Selçuklular döneminde ortaya çıkmıştır. Soyunma, ılıklik, sıcaklık ve külhan bölümlerinden oluşan bir plan şeması geliştirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra ortaya çıkan beylikler döneminde de hamamlarda aynı plan şemasının uygulandığı görülmektedir.³²

Selçuklular zamanında çok gelişen eserler arasında hamamların da büyük bir yer alındığı görülmektedir. Bu dönemde genellikle vakıf olarak kurulan hayır müesseselerinin yanında bir hamam yapılmaktaydı. Medreseler, imaretler, kervansaraylar ve hastanelerde bulunan hamamlar, bu müesseselerin mensuplarına ve misafirlerine ait olduğu gibi, Anadolu'da halka açık genellikle sultanlar ve devlet adamları tarafından inşa ve vakfedilmiş, erkek ve kadınlar için ayrı hamamlar da bulunmaktaydı.³³

Selçuklular zamanında Anadolu hamamları değerlendirildiğinde, bunların bir kısmının yerden çıkan tabii sıcak sulardan yararlanılarak inşa edildiğinin diğer hamamlarda ise suyun ısıtılarak kullanıldığı görülmektedir. Hamamların sayısı ve büyüklüğü, şehirlerin nüfusuna göre azalıp çoğalmaktaydı. Konya'da Sahip Ata (Ilgın Kaplıcası), Mahkeme Hamamı ve Meram'daki Sultan Hamamı, Selçuklular Dönemine ait hamamların başında gelmekteydi.³⁴

Anadolu Selçukluların kullandıkları birçok ılıca vardır. Bu ılıcalar arasında şunları sayabiliriz; Amasya'da Hamamözü Kaplıcası, Erzurum'da Ova İlıcası, Aydın'da Kuşadası İlıcasını, Konya'da Ilgın, Karakurt ve Seydişehir Kaplıcaları ile Beyşehir ilçesindeki Köşk Hamamı ve Hamidiye kazasındaki Çermik Hamamı,

³⁰ Ünver, 1973b, a.g.m., s. 88.

³¹ Ünver, 1973b, a.g.m., s. 89- 91.

³² Kemal Balkan, "Ani'deki İki Selçuklu Hamamı", *Anadolu*, S. XII, (Ankara, 1970), s. 39-57.

³³ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1965), s. 253.

³⁴ Ünver, 1973b, a.g.m., s. 91.

Kütahya’da Yonca Ilıcası, Niğde’de Ulukışla kazasındaki Çiftehan Hamamı, Samsun’da Havza Hamamları, Yozgat Boğazlıyan kazasındaki Terzili Ilıcası. Fakat bunlardan sadece Ilgın, Karakurt ve Çiftehan Kaplıcaları Selçuk mimari özelliğini muhafaza etmektedir. Diğerleri ise harap durumdadır.³⁵ Selçuklu mimari özelliğini yansıtan ve muhafaza eden Ilgın ve Karakurt Kaplıcaları bunlar içerisinde en çok tanınanlarıdır.³⁶

1.3.2. Osmanlılar Zamanında Kaplıcalar

Selçuklular zamanında olduğu gibi Osmanlılar döneminde de Anadolu’da bulunan mevcut kaplıcalarından istifade edilmeye devam edilmiştir. Osmanlılar döneminde, Selçuklular zamanında kalan hamamların bir kısmına ek binalar inşa edilerek daha kullanışlı ve verimli hale getirilmiştir.³⁷ Bu dönemde su ihtiyacını karşılamak için su kemerleri, açık ve kapalı sarnıçlar, şadırvanlar, çeşmeler, hamamlar gibi pek çok yapı inşa etmişlerdir.³⁸ Yalova Kaplıcalarındaki Valide Sultan Hamamı gibi hükümdar ve hayırseverlerin “hayrat” olarak yaptırdıkları, sosyal hizmet amaçlı hamamlar, Anadolu’daki Türk iskânın kalıcı ve öncü yapıları olmuşlardır.³⁹

Selçuklu Türklerinde, kaplıcalar diğer hamamlar gibi, basit işlevsel yapılar olarak inşa edilirken, Osmanlı Döneminde “saray hamamları” gibi büyük yapıtlara dönüşmüştür. Osmanlı Dönemindeki hamamlarla Selçuklular Dönemindeki hamamları arasındaki farkı, bugün ayakta kalan eserlerden anlamaktayız. Selçuk kaplıca ve hamamları, kadın ve erkekler için ayrı ayrı yani çifte hamam şeklinde olmasının yanında Osmanlı hamamlarına nazaran daha dar, basık, karanlık ve basit yapıda olduğunu görmekteyiz.⁴⁰

Osmanlı Döneminde hamamlar; cami, medrese, kütüphane gibi yapı gruplarının birlikteliği ile oluşan külliye adı altında bir bütün oluşturmuştur. Böylece, sıhhat, eğitim, iâşe, ibadet, dinlenme ve temizlik gibi, insanın zorunlu ihtiyaçlarını gidermeye yönelik faaliyetler için kurulan külliyenin mutlaka bir hamamı

³⁵ Şehsuvaroğlu a.g.e., s. 308.

³⁶ Ahmet Süheyl Ünver-H. Fehmi, “Selçuklu Türkleri Zamanında Anadolu Kaplıcaları”, **İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü Dergisi (1940-1941 Ders Yılı Çalışmaları Hûlâsası)**, S. 21, (İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1941) s. 85.

³⁷ Ünver, 1939a, a.g.m., s. 1511.

³⁸ Oktay Aslanapa, **Osmanlı Devri Mimarisini**, (İstanbul, 2004), s. 90.

³⁹ Nurten Özer, “Türkiye Kaplıcalarının Tarihçesine Kısa Bir Bakış”, **I. Türk Tıp Tarihi Kongresi**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992a) s. 273.

⁴⁰ Şehsuvaroğlu, a.g.e., s. 308.

bulunurdu.⁴¹ Osmanlılar döneminde hamamların devamlılığını sağlamak için, kurulan vakıflar hamamlara önemli gelir kaynakları tahsis edilmiştir. Bu şekilde faaliyetlerini uzun süre devam ettiren hamamlar aynı zamanda vakıflar için de önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, sırf gelir getirmesi için şahıslara ait mülk hamamları da inşa edilmiştir.⁴²

Hamamlar, sadece şehir merkezini süsleyen ve sınırlı bir kesime hizmet veren yapılar olmayıp, hemen hemen her mahallede bulunan bir yapıydı. Zaman zaman odun ve su israfını önlemek için hamamların sayısının sınırlandırılmasına çalışılmışsa da hamam, bir mahallenin olmazsa olmaz bir birimi idi. Büyük şehirlerdeki hamamların, kadınlar ve erkeklere mahsus ayrı ayrı kısımları vardır. Ufak yerlerde ve mahallelerde tek hamam olup nöbetleşe olarak öğleden önce erkekler ve öğleden sonra kadınların kullandıkları bilinmektedir. Bu dönemde bunlara “kuşluk hamamı” da denilmekteydi.⁴³

Çifte hamamların erkekler tarafına giriş- çıkış sağlayan kapıları ana caddeye bakarken, kadınlar kısmında ise söz konusu kapılar tali bir yola bakmaktadır. Bunun en önemli sebebi de mahremiyet düşüncesidir. Osmanlı hamam kültürü, kadınlar içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu dönemde kadınlar, hamamda uzun zaman geçirmekteydiler. Özellikle lohusa kadınların kırkinci günü yapılan hamam alemleri bütün günü kaplamaktaydı. Yemeler, içmeler, oyunlarla eğlenceler yapılırdı. Ayrıca gelin hamamları gibi sırf davetle gidilen hamamlar, özel günlerin olmazsa olmazı idi.

Hamamlar aynı zamanda büyük evlerin, konakların, köşklerin, yalılarının, kasırların ve sarayların ayrılmaz bir parçası idi. Umumi olanlara daha ziyade fakirler ve hamamı olmayanlar gitmektedirler.⁴⁴

Osmanlı Türk hamam mimarisini bütün sıhhî kurallarına dikkat ederek geliştiren XVI. Yüzyılın ünlü mimarı, Mimar Sinan’dır. Onun yanında çalışan ve yaptığı binaların çini, nakış gibi donanımını yapan Nakkaş Saî Mustafa Çelebi’nin yazdığı, Tezkiret-ül Bünyan⁴⁵ adlı eserde, Mimar Sinan tarafından yapılan hamamların isimleri, yerleri ve yaptırınlarına dair bilgiler mevcuttur. Eserde bu şekilde kaydedilmiş 32 hamam bulunmakta olup bunların içinden en büyüğü ve

⁴¹ Ziya Kazıcı, **İslam Medeniyeti ve Müesseseler Tarihi**, (Beşinci Basım. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 191, 2003), s. 321.

⁴² Kazıcı, **a.g.e.**, s. 321.

⁴³ Ünver, 1973b, a.g.m., s. 89- 91.

⁴⁴ Ünver, 1973b, a.g.m., s. 92.

⁴⁵ “Tezkiret-ül Bünyan”, Saî Mustafa Çelebi tarafından (H. 1004/ M. 1595-96) kaleme alınan Mimar Sinan’ın hatıralarını içeren yazma eserdir.

güzeli,Ayasofya karşısındaki “Hamam-ı Sultani”dır. Mimar Sinan’ın yaptığı hamamların pek çoğu günümüze kadar gelememiştir.⁴⁶

1.3.3.Cumhuriyet Döneminde Kaplıcalar

Cumhuriyet sonrasında kaplıca alanında küçük ama ciddi bazı önemli adımların atıldığı bilinmektedir. 1930’lu yıllarda, Mustafa Kemal Paşa’nın direktifleri doğrultusunda Yalova Kaplıcaları modern tesislerle donatılmıştır.⁴⁷

Kaplıcalara yönelik yatırımları teşvik etmek amacıyla 1993 yılında termal suların kullanımı ile ilgili bir yönetmelik değişikliğine gidilmiştir. Söz konusu yönetmelik, jeotermal sularda yetkiyi kamunun tekeline bıraksa da, suların kullanımı konusunda radikal düzenlemeler getirmiştir. Bu yönetmelik ile ihtiyaç fazlası jeotermal suların, turizm yatırımlarına kiralanması mümkün hale gelmiştir. Yönetmelik değişikliğinden sonra, termal turizmne yönelik çok sayıda tesis işletilmeye çalışılmıştır. 1993 sonrasında çağdaş termal turizm işletmelerinin Türkiye’deki ilk örnekleri olarak Afyon, Pamukkale, Kızılcahamam, Kuşadası ve Çeşme’de termal turizm merkezleri açılmıştır.⁴⁸

Türkiye’de termal sular ve kaplıcalara ilişkin çıkarılmış 11 adet kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. Bunlardan ilki R.1322 (1906) tarihli Maadin Nizamnamesidir. Bunun ardından 10.06.1926 tarih ve 927 sayılı Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstismarıyla Kaplıcalar Tesisatı Hakkında Kanun, gelmektedir. Diğer kanunları kronolojik olarak sıraya koyduğumuzda; 23.06.1942 tarih ve 4268 sayılı Maden Kanunu, 11.3.1954 tarih ve 6309 sayılı Maden Kanunu, 24.5.1967 tarih 6977 sayılı Maden Kanunu, 24.4.1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 22.5.1953 tarih ve 6068 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu, 12.10.1957 tarih ve 9326 sayılı Fizyoterapi ve Bunlara Benzer Müesseseler Hakkında Nizamname, 5.8.1995 tarih 5643 sayılı Turizm İşbirliği Nizamnamesi, 15.2.1965 tarih ve 6/4355 sayılı Turizm Müesseselerine Ait Vasıflar Yönetmeliği, 1988 tarih ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği, 2634 sayılı Kanun’a ek madde olarak çıkarılan 3487 Sayılı Kanunu’nu görmekteyiz.⁴⁹

⁴⁶ Ünver, 1973b, a.g.m., s. 91.

⁴⁷ Burcu Şenkaya Fettahoğlu, **Ayder (Rize) Termal ve Yayla Turizm Bölgesinin Termal Koruma ve Turizm Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010), s. 41.

⁴⁸ Şenkaya Fettahoğlu, **a.g.t.**, s. 41.

⁴⁹Toros Özbek,“Dünya’da ve Türkiye’de Termal Turizmin Önemi”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, (1991), s. 24-25.

Kültür ve Turizm Bakanlığının 15/11/2006 tarih ve 183743 sayısı dikkate alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca “*Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013)*” kanunu kabul edilmiştir. Türkiye Turizm Stratejisi, turizm sektöründe, kamu ve özel sektörün yönetim ilkesi çerçevesinde işbirliğini gündeme taşıyan ve stratejik planlama çalışmalarının yönetim ve uygulamasına yönelik bir çalışmadır. Türkiye Turizm Stratejisi-2023 çalışması 9. Kalkınma Planı (2007-2013) hedefleri ile uyum içindedir. Türkiye Turizm Stratejisi 2023’ün öngördüğü hedeflerle ülkemizin her yanına dağılmış durumda olan sağlık, termal ve çeşitli turizm alanları ile ilgili konuların ele alınmasından çok birbirleriyle entegrasyonu sayesinde daha cazip ve daha güçlü alternatif varış noktaları ve güzergahları oluşturulacaktır. Sağlık Turizmi ve Termal Turizm alanında 2023 yılı hedefleri ;

- Troya, Frigya ve Afrodysya bölgelerinin her biri termal ve kültür temalı bölgesel varış noktası olarak geliştirilecek, termal ve kültür turizmi kapasitesinin alternatif turizm türleri ile bütünleşmesi sağlanarak yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle de ilişkilendirilecektir.

- Jeotermal kaynakların bulunduğu bölgeler dikkate alınarak etaplamalar şeklinde tüm kaynakların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

- Kültür ve Turizm Bakanlığınca bugüne kadar ilan edilen termal turizm merkezlerine ilişkin imar planları ve revizyon imar planlama çalışmaları tamamlanacaktır.

- Ülkemizin Avrupa’da termal turizm konusunda birinci varış noktası olması sağlanacaktır.

- Jeotermal suyun etkin bir şekilde dağıtımını amacıyla belirlenen pilot bölgelerde mahalli idareler birliği ve dağıtım şirketleri kurulması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

- Jeotermal odaklı “Turizm Merkezi” veya “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” ilan edilebilecek alanlar belirlenerek fiziki planlarının tamamlanmasından sonra turizm yatırımcılarına tahsisi kısa bir sürede gerçekleştirilecektir.⁵⁰

⁵⁰Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013, (Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007)

<http://www.ktbayirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>

1.4.ILICA VEKAPLICALARIN TEDAVİ EDİCİ ÖZELLİKLERİ

Kaplıca tedavisinin tarihi, Milat'tan öncesi devirlere kadar uzanır: Afrika'da, Mısır ve Madagaskar da, sıcak suların din ve sağlık amacıyla kullanıldığı, Tevrat'tan öğrenilmektedir. St. Moritz'de, Cermen ve Keltlerin kullandıkları M.Ö. 2000 yıllara ait yapılar bulunmuştur. Mısırlılar, Etrüskler bu kullanımı devam ettirmişlerdir. Yunanlılar, kaplıca konusunda ilk bilimsel görüşü kazandırmışlardır. Yunan bilgini Herodot (M.Ö 425-426), "The Histories" adlı eserinde bu tedavinin ana ilkelerinden bahsetmiştir. Modern tıbbın kurucusu olan Yunan hekimi Hippokrates (M.Ö 460-375) "De Natura Hominis" adlı kitabında, doğal kaynaklarla tedavinin esasını, ekolojik yaşamı ilk açıklayan bilim adamıdır.⁵¹

Romalılarda kaplıca tedavisi daha fazla önem kazanmıştır. Gerek askerlerin savaş sonrası hastalıklarının tedavisinde, gerekse spor yapmak için sıcak su kaynaklarını değerlendiren Romalılar, mimari yönden de balneoterapiye katkıda bulunmuşlardır.⁵²

Orta Çağ Hıristiyanlık felsefesinde ise, kaplıcalar putperestlik timsali olarak görülmüş, bu nedenle harap edilmişlerdir. 18. ve 19. Yüzyıllarda başta Fransa ve İtalya olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde kaplıcaların önemi yeniden keşfedilmiştir. Biryandan fiziko-kimyasal, biyolojik yöntemlerle kaplıcalar standardize edilmeye çalışılmış, diğer yandan da kaplıca hekimliğinin sosyal ve hukuksal durumu da ele alınmış, tıbbi ilkeler belirlenmiştir.⁵³

Kaplıca tedavisiyle ilgili bilimsel yayınların Türklerde ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Bilinen ilk yayını 1731 yılındaki Bursalı Hekim Ali Münşi Efendi'nin "Bidaotül Müptedi" adlı şifalı sular hakkında yazdığı eserdir. Viyanalı tıp profesörü Bernerd'in 1842 yılında 'Les Bains de Brouse' adlı eseri Bursa kaplıcaları hakkındaki ilk tıbbi yayındır.⁵⁴

İstanbul Üniversitesi bünyesinde, kaplıca hekimliği alanında ihtisas eğitimi yürütmek üzere bir anabilim dalı kurulmuştur. Söz konusu anabilim dalı, kaplıca hekimliğinde uzmanlaşmış hekim yetiştirilmesi, jeotermal suların analizi gibi konularda 1930'lu yıllardan bu yana çalışmalarını sürdürmektedir.⁵⁵ 23 Kasım 1923

⁵¹ Özer, "Kaplıca Hekimliğinin Çağdaş Gelişimi", **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3, (1991b), s. 37.

⁵² Özer, 1991b, a.g.m., s. 37.

⁵³ Özer, 1991b, a.g.m., s. 37.

⁵⁴ Özer, 1991b, a.g.m., s. 38.

⁵⁵ Şenkaya Fettahoğlu, **a.g.t.**, s. 40- 42.

tarihinde uygulamaya giren tababet uzmanlık tüzüğünü düzenleyen kanunla, Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji ana uzmanlık hakkını sürdürerek, ülkenin gereksinimi olan kaplıca hekimlerini yetiştirmektedir.⁵⁶

Günümüzde kaplıca denildiği zaman, mineralize termal suların ve bunlara ait çamurların, banyo, içme, solunum yolu ile kullanılması, ayrıca iklim kürü, fizik tedavi, rehabilitasyon, mekanoterapi, beden eğitimi, masaj, psikoterapi, diyet ve yan tedavilerle birleştirilmesi ile oluşan kür uygulamalarının uzman hekim denetiminde yapıldığı, sağlık tesisleri akla gelmektedir.⁵⁷ Ilıca ve kaplıcalar, tedavi edici ve rehabilitasyon özellikleri nedeniyle sağlık sektöründe önemli bir yere sahiptir. Kirli metropol şehirlerinin sıkıcı hayat şartları, zayıf, dengesiz beslenme ve yanlış diyet uygulamaları, sağlıksız ortamlar, gittikçe artan alkol, sigara ve uyuşturucu kullanımı, nüfusun giderek yaşlanması, insanları tekrar gençleşme ve yenilenme adına termal kaynakları kullanmaya itmektedir.⁵⁸

Kaplıca tedavisi o derece önem kazanmıştır ki, bu alanda balneoloji adı ile bir bilim dalı gelişmiş, uygulamaları da balneoterapi (kaplıcalarından yararlanılarak hastalıkları iyileştirme) adı altında toplanmıştır.⁵⁹ Kaplıca tedavisi yeraltı termomineral sularının, kaynağının yöresine özgü iklimsel ve biyolojik faktörlerin, organizma üzerindeki etkinliğini fizyolojik ve patolojik yönden araştırılan ve tedavi yönünden değerlendirilen, kür tarzında uygulanan tedavi sistemi olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰ Tedavinin amacı; vücut direncini artırmak, genel durumu düzeltmek, hastanın şikâyetlerini azaltmak, hastalık bulgularını ortadan kaldırmak, kalıcı hasarları önlemektir.⁶¹

Türkiye'nin kaplıca ve içmeleri, kimyasal bileşim bakımından çok çeşitli ve zengin oldukları gibi, radyoaktif özellikleri de daima dikkat çekmiştir. Memleketimizde hemen her çeşidi ile ve bazı hallerde de birbirlerine yakın özellikte bikarbonatlı sular, sülfürlüleri, sülfatlıları, klorürlüleri ve madeni nispeten az sular vardır. Bu sular, yerin çok derinliklerinden geldikleri için sıcaklıkları fazladır.⁶²

Memleketimizde çeşitli hastalıklara (özellikle romatizma, nevralji, polinevrit, artoz, siyatik, gut, bazı felçler, kadın hastalıkları, deri hastalıkları, nevrasteni, dimağ

⁵⁶ Özer, 1991b, a.g.m., s. 39.

⁵⁷ Akil Muhtar, "İçmeler, Maden Suları, Kaplıcalar ve Devai Tatbikatı", **Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi**, (Ankara:1933), s. 5- 6.

⁵⁸ Şenkaya Fettahoğlu, **a.g.t.**, s. 26-28.

⁵⁹ Özer, 1992a, a.g.m., s. 275.

⁶⁰ Özer, 1992a, a.g.m., s. 271.

⁶¹ Özer, 1992a, a.g.m., s. 271.

⁶² Şenkaya Fettahoğlu, **a.g.t.**, s. 26-28.

yorgunluğu, mide hastalıkları, bağırsak hastalıkları, karaciğer hastalıkları, idrar yolu hastalıkları) şifa veren büyüklü küçüklü, kimisi modern tesislerle dolu kimisi sade ve küçük ölçülü faydalanma yerine sahip olan çok sayıda kaplıca ve içmeler vardır.⁶³

Kaplıca ve ılıcalardan, “dıştan tedavi” ve “içten tedavi” olmak üzere başlıca iki tarzda faydalanılmaktadır. Dıştan tedavide; su banyosu, duş, buğu banyosu, çamur banyosu şekillerinde faydalanılır.⁶⁴

Kaplıcaların tedavi edici özelliklerinin her geçen gün daha iyi anlaşılması, kaplıcalara olan ilgiyi artırmıştır. Bu durum kaplıcalarla ilgili kanuni düzenlemeler yapma mecburiyetini gündeme getirmiştir. Türkiye’de kaplıca suları, madenler gibi göz önüne alındıklarında devlet malı olup, çoğunlukla kişilerin işletmesindedir. Türkiye’de termal sular ve kaplıcalara ilişkin kanun ve yönetmelikler mevcuttur. Sayıları bugün çok olan böyle işletmelerde her türlü sağlık şartlarını iyice yerine getirmek, buralara iyi yetiştirilmiş hizmet personeli yerleştirmek barınma yerlerine kaplıcalığa uyar şekilde sağlamak kaplıca yerlerine rahat ulaşma imkanlarını temin etmek başta gelen işlerdendir.⁶⁵

⁶³ Nazmi Kozak, “Haymana’daki Termal Turizm Panelinden Çıkan Ortak Görüş: Termal Turizm Teşvik Edilmelidir”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 3, (1992), s. 18-20.

⁶⁴ Tansu Arasil, “Termal Suların Sağlık Alanında Kullanımı”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Sayı:17-18, (1991), s. 47.

⁶⁵ Toros Özbek, a.g.m., s. 27.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE BULUNAN BELLİ BAŞLI KAPLICALAR

Ülkemizde Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü’nün (M.T.A) verilerine göre 625, tıp araştırmalarına göre sıcaklığı 25°C-30°C üzerinde 1500’ü aşkın doğal kaynak bulunmaktadır. Ayrıca 1500 civarında sıcaklığı düşük “Hipotermal” kaynak belirlenmiştir. Bu kaynakların bulunduğu yörelerde 270 tesis bulunduğu söylenmekte ise de, Sağlık Bakanlığı’ndan ruhsat alan kuruluş sayısı 20’dir. Bu ruhsatların 1930 yılında yürürlüğü giren Umumi Hıfzıssıhha Kanunu standartlarına göre verildiği göz önüne alınırsa, modern tıp koşullarına uygun ruhsat alabilecek kuruluş sayısının 5 veya 10’u geçmeyeceği anlaşılmaktadır.⁶⁶

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü’nün bugüne kadar yaptığı çalışmalarda 625 adet şifalı suyun 310’u mineralize termal su kaynağı, 215 adedinin maden su kaynağı, 85 adedinin içmece kaynağı, 15 adedinin ise diğer tür kaynaklardan olduğu tespit edilerek etüt edilmiştir. Ayrıca bugüne kadar yapılan jeolojik ve hidrojeolojik etütler sonunda termal suların debi ve sıcaklıkları artırılarak istenilen potansiyelin yaratılması amacı ile termal turizm civarında (kaplıcalarda) 100’ün üzerinde sıcak su sondajı yapılarak, termal turizm açısından büyük bir potansiyel yaratılmıştır. Bu çalışmalar jeotermal enerji araştırmaları ile birlikte yürütülmüştür.⁶⁷

Türkiye, jeotermal kaynak zenginliği bakımından Dünya’da ilk on ülke içinde yer almaktadır. Termal sularımız; debi ve sıcaklıkları, miktarları, çeşitli fiziksel ve kimyasal özellikleri, yani; nitelik ve nicelikleri bakımından Avrupa’daki termal sulardan daha üstün olup, geniş bir tedavi alanı sağlamaktadır. Yurdun her bölgesinde yaygın olarak bulunmaktadır.⁶⁸Balçova (İzmir) termal tesisleri ile tedavi merkezi ve üniversite kampüsü, Simav-Enyal’da kaplıca tesisleri, Kızılcahamam’da kaplıca tesis ve otelleri, Afyon-Ömer’de kaplıca tesisleri, otel ve moteller, Oruçoğlu ve Hayat turist tesisleri, Gediz’de kaplıca tesisleri, Gediz’de kaplıca tesisleri, Havza’da kaplıca tesisleri ve otelleri, Salihli kaplıca motelleri, Ayder’de kaplıca tesisleri jeotermal enerji ile ısıtılmaktadır.⁶⁹

⁶⁶ Arasil, a.g.m., s. 47.

⁶⁷ Özbek, a.g.m., s. 18.

⁶⁸ Özbek, a.g.m., s. 18.

⁶⁹ **Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri**, (Ankara: Maden Tetkik Arama Envanteri Serisi-201, 2005), s. 4.

Kaplıcaların bölgelerdeki dağılımına bakıldığında; 67 ilimizin 44 tanesinde 151 adet kullanılan kaplıca kaynağı olduğu, 23 ilimizde ise kaplıca bulunmadığı bildirilmiştir. Marmara bölgesindeki 10 ilin 6 tanesinde kaplıca bulunduğu, Ege bölgesindeki 8 ilin tümünde, Akdeniz bölgesindeki 7 ilin 3 tanesinde, İç Anadolu Bölgesindeki 10 ilin tümünde, Karadeniz bölgesindeki 14 ilin 8 tanesinde, Doğu Anadolu bölgesindeki 12 ilin 7 tanesinde, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki 6 ilin 2'sinde kaplıca bulunduğu, yapılan araştırmalar sonucu bildirilmiştir.⁷⁰ Kaplıcaların en çok ve sık olduğu yerler Batı Anadolu, Samsun ile Adana arasında çekilecek bir hattın etrafındaki bölgelerdir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki kaplıca ve içmelerin sayısı nispeten azdır.⁷¹

Türkiye'de bulunan birinci derecede öncelikli ve ikinci derecede öncelikli kaplıcalara bakıldığında aşağıda belirtilen kaplıcaları sıralayabiliriz. Bu kaplıcaların bir kısmı "Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Kaplıca Planlaması",⁷² adlı kitapta belirtilmektedir. Bir kısmı ise Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün, 1947 yılında yaptığı çalışmalar sonucu ortaya çıkardığı "Türkiye Maden Suları ve Kaplıcaları"⁷³ adlı kitaptan faydalanılarak tespit edilmiştir. Araştırmalara göre birinci derecede önemli 30 adet kaplıca tespit edilmiştir.

⁷⁰ Nergis Yüzbaşıoğlu ve diğerleri, "Türkiye'de Kaplıca Kullanımının Bugünkü Durumu", **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:4, (1992), s. 7.

⁷¹ Kozak, a.g.m., s. 18-20.

⁷² İsmet Ülker, **Türkiye'de Sağlık Turizmi Ve Kaplıca Planlaması**, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), s. 170- 312.

⁷³ Kerim Ömer Çağlar, **Türkiye Maden Suları ve Kaplıcaları**, (Ankara: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Yayınları, 1948a), s. 124-318.

Birinci Derecede Önemli ve Öncelikli Kaplıcalar;

Birinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcalar olarak 32 kaplıca araştırılmış ve tespit edilmiştir. Bu kaplıcalar şunlardır: Adana-Haruniye Kaplıcası, Afyon-Hüdayi Kaplıcası, Amasya-Terziköy Kaplıcası, Ankara-Sey Kaplıcası, Balıkesir-Gönen Kaplıcası, Bingöl-Kös Kaplıcası, Bolu-Büyük Kaplıca, Bursa-Armutlu Kaplıcası, Bursa-Oylat Kaplıcası, Çanakkale-Kestanbol Kaplıcası, Denizli-Pamukkale ve Karahayıt Kaplıcası, Diyarbakır-Çermik Kaplıcası, Erzurum-Pasinler Kaplıcası, Eskişehir-Çardak Kaplıcası, İstanbul-Yalova Kaplıcası, İzmir-Çeşme ve Şifne Kaplıcaları, İzmir-Doğanbey Kaplıcası, Kayseri-Bayramhacı Kaplıcası, Kırşehir-Terme Kaplıcası, Kütahya-Harlek Kaplıcası, Kütahya-Muratdağı Kaplıcası, Konya-İlgın Kaplıcası, Manisa-Kurşunlu Kaplıcası, Muğla-Sultaniye Kaplıcası, Nevşehir-Kozaklı Kaplıcası, Samsun-Ladik Kaplıcası, Siirt- Billoris Kaplıcası, Sivas-Sıcak Çermik Kaplıcası, Rize-Ayder Kaplıcası, Yozgat-Sarıkaya Kaplıcası.⁷⁴

İkinci Derecede Önemli ve Öncelikli Kaplıcalar:

30 adet olarak belirlenmiş olan ikinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcaların toplam su verimleri 669 litre/saniye, banyo kapasiteleri ise 165.147 kişi/gün/banyo olarak belirlenmiştir. Bu kaplıcalar şunlardır: Afyon-Gecek ve Ömerler Kaplıcası, Ağrı-Diyadin Kaplıcası, Ankara-Dutlu Kaplıcaları, Ankara-Haymana Kaplıcası, Ankara-Kızılcahamam Kaplıcası, Balıkesir-Kepekler Kaplıcası, Balıkesir-Güre Kaplıcası, Bitlis-Çukur Kaplıcası, Bolu-Yeniçağa Kaplıcası, Bursa-Bademlibahçe Kaynakları, Bursa Vakıfbahçe Kaplıcası, Çanakkale-Küçükçetmi Kaplıcası, Erzurum-Köprüköy Kaplıcası, İzmir-Agamemnon Kaplıcası, İzmir-Dereköy Kaplıcası, Kütahya-Dereli Kaplıcası, Kütahya-Yoncalı Kaplıcası, Kütahya-Gediz Kaplıcası, Konya-Köşk Kaplıcası, Manisa-Sart Kaplıcası, Manisa-Urganlı Kaplıcası, Mersin-Mersin Kaplıcası, Muğla- Karaada Kaplıcası, Niğde-Çiftahan Kaplıcası, Niğde-Ziga Kaplıcası, Tokat-Sulusaray Kaplıcası, Samsun-Havza Kaplıcası, Sivas-Balıklı Çermik, Yozgat-Cavlak Hamamı, Zonguldak-Aşağıçayır Kaplıcası.⁷⁵

Türkiye’de bulunan belli başlı kaplıcalardan bazıları şunlardır:

⁷⁴ Ülker, **a.g.e.**, s. 167.

⁷⁵ Ülker, **a.g.e.**, s. 253.

2.1. Armutlu Kaplıcası

Armutlu, Yalova'ya bağlı bir ilçedir. Armutlu, kaplıcaları bakımından önemli konuma sahip bir yerdir. Armutlu da bulunan kaplıca, bir vadi içinde yüksekçe bir sırtta bulunmaktadır. Kaplıcanın bulunduğu yer, otelinin dışında ve yakınındadır. Ayrıca kaplıca, eski bir kubbenin altında büyük bir havuz ve banyolardan ibarettir. Bunun yanında soyunup istirahat edecek yerler mevcuttur.⁷⁶

Armutlu Kaplıcasının tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Anadolu'da Osmanlı kaplıca mimarisinin en tipik örneklerinden birisi Armutlu kaplıcalarıdır. Bu kaplıca, Osmanlı mimarisinin ilk dönemlerinde, bol miktarda devşirme malzeme kullanılarak eski bir Bizans kaplıcasından Türk hamamına çevrilmiştir. Mustafa Hakkı'nın "*Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler ve Armutlu Kaplıcalarında İlimi Tetkikat*" adlı kitabında, kaplıcanın mimarisi hakkında yer alan ifadelerle bakıldığında; yapı, ana kapısının üzerindeki manzum sülüs kitabeden anlaşıldığına göre H.917 (1511) yılında tamir görmüş ve soyunmalık kısmı bu sırada ilâve edilmiştir. Soyunmalık, kapı ekseninin üzerinde yer alan, çapları 10 metreyi aşan iki kubbe ve mukarnaslı bir yarım kubbe ile örtülü iki mekândan meydana gelmekte, ortada ise şadırvanlı bir havuz bulunmaktadır. Ilıklık, kalın duvarlar ve sekiz sütun üzerine hafifletme kemerleriyle oturan büyük bir kubbe ile örtülü şadırvanlı bir ana hol ve onunla bağlantılı dikdörtgen planlı başka bir mekândan ibarettir.⁷⁷

Mustafa Hakkı'nın eserine göre; sıcaklık ise yine sekiz sütuna dayanan kemerlerin taşıdığı bir kubbe ile örtülüdür. Ortasında 7 m. çapında yuvarlak bir havuz bulunan bu bölüm, dört köşesi yarım daire şeklindeki nişlerle boşaltılmış sekizgen bir plana sahiptir. Kadınlar kısmı ılıklığa doğudan bitişik, küçük boyutta dikdörtgen planlı bir binadır. Hüdâvendigâr Camii'nin doğu yanına yapılan ve işlek bir yerde bulunmasından dolayı Girçık Hamamı diye anılan küçük kaplıca, XIV. yüzyılın ikinci yarısında muhtemelen camiyle birlikte inşa edilmiştir. Duvarları moloz taşla örülmüş olan yapının onikigen kasmağa oturan bir kubbenin örttüğü 6,60 × 6,60 m. boyutlarındaki kare mekânının (sıcaklık) ortasında bir havuz yer almaktadır.⁷⁸

⁷⁶ Mustafa Hakkı, *Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler ve Armutlu Kaplıcalarında İlimi Tetkikat*, (İstanbul- Ankara Caddesi, 1935), s. 46-47.

⁷⁷ Karakaya, a.g.m., s. 353.

⁷⁸ Karakaya, a.g.m., s. 353.

Çifte hamam şeklinde tertiplenmiş olan Kükürtlü Kaplıcası'nın erkekler kısmını I. Murad, kadınlar kısmını ise II. Bayezid yaptırmıştır. Etrafına eklenen çeşitli mekânlarla ve gördüğü onarımlarla özgün halini büyük ölçüde yitirmiş olan kaplıcanın, en eski kısmı çapraz tonoz ve beşik tonozla örtülü, birbiriyle bağlantılı kare mekânlar, küçük bir halvet ve helâdan ibarettir. II. Bayezid devrine ait dikdörtgen planlı soyunmalık bir tam, bir yarım kubbe ile örtülüdür. Bu çekirdek binanın kuzeyine eklenen tonoz örtülü halvet ve güneyindeki beşik tonoz örtülü dikdörtgen planlı bir sıra banyo dairesi yenidir. Bina günümüzde Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi tarafından kullanılmaktadır. Orijinal yapısı otel bünyesi içinde kalmış olan Selvinaz Kaplıcası'nın eski kısmı ılık ve sıcaklıktan meydana gelir.⁷⁹ Armutlu Kaplıcalarının bugünkü durumuna bakıldığında Kaplıca bölgesinde; Otel, Restoran, Türk Hamamı, Masaj Salonları, Jakuzi ve Kapalı Yüzme Havuzu bulunduğu görülmektedir.⁸⁰

Armutlu jeotermal alanında temel kayalar olarak Paleozoyik yaşlı killişişist, kalkşişist, kuvarşişist, mikaşişist, serizitişist ve amfibol şişistlerden oluşan birim bulunur. Bu şişistler Paleosen-Eosen yaşlı diyabaz tarafından kesilmiştir. Paleozoyik yaşlı birimi uyumsuz olarak Tersiyer yaşlı volkanitler örtmektedir. En genç birim olarak Pliyosen yaşlı tutturulmamış kum, kil ve siltten oluşan birim ve Kuvaterner yaşlı alüvyon ve travertenler gözlenmektedir. Kaplıcada beş adet kaynak yer almaktadır. Bunlar; Mide suyu, Kaplıca kaynağı, Nuri Paşa kaynağı, Gıcık kaynağı, Kúpeli kaynağı.⁸¹

Armutlu Kaplıcası suyunun özelliğı bakımından önemlidir. Yapılan tahlillerde radyo-aktivitesinin oldukça yüksek olduğı görülmektedir. Suyun bir litresinde 1 milimikrokürden fazla, 1,04 milimikroküri radyo-aktivite bulunduğı bilinmektedir. Armutlu kaplıcasının asıl kubbeli hamamında ise, sudan kendiliğinden çıkan gazlarda 1 litresinde, 18,45 milimikroküri radyo-aktivite vardır.⁸²

Radyo-aktivite, kaplıca suyunun içinde erimiş bir halde veya kaplıca suyunun çıktığı yerden, kendi kendine çıkan gazlarda serbest bir halde bulunan ve radyum madeninin yaydığı bir gaz olan radon denilen veya onun yaydığı suya ve onun gazına

⁷⁹ Karakaya, a.g.m., s. 353.

⁸⁰ Yalova Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, "2011 Yılı İl Çevre Durum Raporu", (Yalova: Yalova Valiliğı, 2011), s. 132.

http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/yalova_icdr2011.pdf (5. 3. 2014)

⁸¹ Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri, (Ankara: Maden Tetkik Arama Envanteri Serisi-201, 2005), s. 830.

⁸² Mustafa Hakkı, a.g.e., s. 21-22.

bahşedilen şifalı özelliğidir. Bu özellik her kaplıcada bulunmaz. Suyun radyo-aktivite özelliğinin birçok faydası bulunmaktadır. Armutlu kaplıcası bu özellik bakımından oldukça zengindir.⁸³

Armutlu kaplıca suyunda kalsiyum (litrede 0,399 gram), silisyum (litrede 0 gram 10 silisyum), kükürt (litrede 0 gram 62 So 3), lityum (0 gram,00824 humzu lityum), magnezyum (litrede 0 gram 0346 humzu magnezyum), sodyum, klor ve sülfat (0 gr, 52 humzu sodyum, 0 gr, 26 klor, 0 gr, 62 so 3), kalevi emlah ve gaz karbonik gibi madenler bulunmaktadır.⁸⁴

Suyunda bulunan özellikler bakımından oldukça zengin olan Armutlu Kaplıcasının birçok hastalığa faydalı olduğu bilinmektedir. Mustafa Hakkı'nın kaleme aldığı eserinde; kaplıca suyu nikris (gut), nefes darlığı, romatizmalar, şeker hastalığı, şişmanlık, verem, kemik hastalığı, deri hastalığı, sinir iltihapları, sinir sızıları, cansız yaralar, mide hastalıkları, kadın hastalıkları, idrar yolları hastalıkları, kansızlık gibi hastalıklara şifa olduğu belirtilmektedir.⁸⁵

Hipertermal olarak bilinen fazla sıcak kaplıca suları, mideye iyi gelmektedir. Armutlu Kaplıcası da bu kaplıcalardan biridir. Armutlu Kaplıca suyunun sıcaklık derecesi 57°C dir.⁸⁶

2.2.Yalova Kaplıcası

Yalova Kaplıcaları, 4000 sene önce bir takım doğa olayları sonucu oluşmuştur. 2000 seneden beri de insanların şifa aradıkları yer haline gelmiştir. Tarihte Bitinya⁸⁷ olarak bilinen bölgede bulunan Yalova Kaplıcaları, Yalova ilçesi içerisinde iki dağ arasında, bir arada ender görülen bitki örtüsü ile kaplı bir vadidedir. 3.600 dönüm orman arazisine sahiptir. Yalova Kaplıcaları'nın ilk hamamları yaklaşık 1600 sene önce Bizans İmparatoru Constantinus (312-337) tarafından yapılmıştır.⁸⁸

Milattan 2000 sene evvel Bitinya bölgesinde bulunan Yalova Kaplıcaları, sırasıyla Yunan, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve son olarak ta Osmanlıların eline geçmiştir. Yalova Kaplıcasının eski dönemlerde ismi, Bitinya, Pilepitia, Pletion, Pitiyade diye geçmekteydi. Bizanslılar zamanında ise Epilepsis, Pitia

⁸³ Mustafa Hakkı, **a.g.e.**, s .6.

⁸⁴ Mustafa Hakkı, **a.g.e.**, s. 34-38.

⁸⁵ Mustafa Hakkı, **a.g.e.**, s. 23-27.

⁸⁶ Mustafa Hakkı, **a.g.e.**, s. 38.

⁸⁷ Bitinya, Anadolu'nun kuzeybatı köşesi olup, kuzeyde Karadeniz, batıda Marmara Denizi, güneyde Sakarya Nehri tarafından sınırlanmış bölgedir.

⁸⁸ Nur Belkayalı, **Yalova Termal Kaplıcalarının Rekreasyonel Ve Turizm Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Belirlenmesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009), s. 62.

denilmiştir. Osmanlılar döneminde Yalakova, Yalakabat ve nihayet Yalova ismi verilmiştir.⁸⁹ Geçmiş dönemlerde farklı kültürlerin etkisinde kalan kaplıca, özellikle Romalılar döneminde çok ilgi görmüş ve önem kazanmıştır. M.Ö 2000 yıllarında büyük deprem sonucunda ortaya çıktığı bilinen Kaplıca, 6. yüzyıldan itibaren Pythia'daki kudret ve kuvvet hamamları olarak gösterilmiştir. Bunun nedeni ise, toprak yarıklarından çıkan buhar ve sıcak sudan dolayı burasının bir yeraltı tanrısına ait olduğunun düşünülmesidir. Burada ilk kaplıca Kral Constantinus tarafından yaptırılıp, Iustinianos zamanında da restore edilmiştir.⁹⁰

Haçlı seferlerine katılan yazarlar, Yalova için Helenopolis adını kullanmakta ve Konstantin'in son yıllarda Yalova Kaplıcalarındaki sulara girdiğini ifade etmektedirler. Jüstantinyen döneminde, Yalova Kaplıcalarının büyük bir imar faaliyetine sahne olduğu ve burada mevcut kilise ile hastanenin onarılmasından sonra saray ve hamamlar yaptırıldığı belgelenmektedir. Yazar Prokopius, Yalova'daki hamamların Bizanslılar tarafından dinlenme ve tedavi amacı ile kullanıldığını belirtmektedir. Bizans devri yazarlarının eserlerinde ise, Jüstinyen'in karısı Theodora'nın 525 yılında 4000 kişilik mahiyeti ile Yalova Kaplıcalarına gittiği, yol üzerinde bulunan kilise, manastır ve darülacezelere büyük yardımlarda bulunduğu belirtilmektedir.⁹¹

Bursa'nın başkent olması ve orada da termal suların bulunması Yalova'nın gelişmesini önlemiştir. İstanbul'un fethinden sonra, Bağdat yolunun Yalova'dan geçmesi nedeniyle Yalova ve kaplıcalar tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Sultan Mecid ve Sultan Abdülhamit dönemlerinde kaplıcalar çok önem kazanmıştır. Sultan Mecid, romatizma hastası olan annesinin burada gördüğü tedaviden iyi sonuç alması üzerine 4 odalı, 3 banyolu Valide Hamamını ve Yaver Köşkünü yaptırmıştır. II. Abdülhamit döneminde ise kaplıca sularının tahlilleri yapılmıştır. Buraya bir otel ve sıcak su içmek için bir küvet inşa edilmiş ve harap olan dağ hamamı eski şekline sadık kalınarak tamir edilmiştir.⁹²

Yalova Kaplıcalarının işletilmesi Reşit Hayat adında zengin bir Suriyeliye 51 yıllığına kiraya verilmiş, bu şahıs yeni ortaklarla bir şirket kurarak Kaplıcanın imarına başlamıştır. Şirket, Kaplıcaya bir elektrik santrali yaptırmış, Avrupa'dan özel

⁸⁹ Saip Giray, **Yalova Kaplıcaları Tarihçesi Ve Şifalı Suları İle Tedavi**, (Ankara: Burhaneddin Erenler Matbaası, 1949), s. 8- 9.

⁹⁰ Giray, **a.g.e.**, s. 10-16.

⁹¹ Nüzhet Kahraman, "Termal Turizm Olayı ve Yalova Kaplıcaları", **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, (1991), s. 11.

⁹² Giray, **a.g.e.**, s. 19-20.

ustalar getirilmiş ve Kaplıca tam bir eğlence, tatil ve sağlık merkezi haline dönüştürülmüştür. Bu şirket 1914 yılına kadar Termal Kaplıcalarını işletmiştir. I. Dünya Savaşından sonra gelen Yunan işgali ile Kaplıcalar kaderine terkedilmiştir.⁹³

Daha sonra Tevfik Çavuş ve üç ortağına kiraya verilen Kaplıcada, küçük bir otel hizmete açılmıştır. 1929 yılında Marmara'yı gezmeye çıkan Atatürk, Yalova Kaplıcalarına gelmiş Kaplıcanın doğal güzelliğini gördükten sonra Kaplıcanın Avrupa'ya örnek olacak bir su şehri haline getirilmesi için gerekenin yapılmasını istemiştir. Bu amaçla kaplıca mimarlığında ün yapmış mühendis Brons Termaly getirilmiştir. Dr. Reşat Belger, Fransa'dan getirilerek kaplıca müdürü olarak görevlendirilmiştir. Yalova Kaplıcasını o zamanki bilimsel anlayışla kuran ve geliştiren Dr. Belger'e, 1938 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde Hidroloji ve Klimatoloji Enstitüsünde görev yapmak üzere profesörlük unvanı verilmiş, böylece ülkemizde kaplıca tıbbın çağdaş bilimsel temelde gelişiminin yolu da açılmıştır.⁹⁴

Kaplıcanın yönetimi Denizyollarına verilerek, mevcut Büyük Otel'in tamiri, banyoların inşası, park, gezi ve dinlenme yerlerinin yapımı, bahçe sulama işleri, elektrik santralinin kurulması sağlanmıştır. Atatürk'ün emriyle 1936 yılında Termal Otelin inşaatına başlanmış ve Ocak 1938'de hizmete girmiştir. Termal Otelde fizik tedavi tesisleri kurulmasıyla Cumhuriyet döneminde kaplıcalarda imar ve ekonomik değerlendirme başlatılmıştır. İşletme daha sonra sırası ile 1939 yılında Sağlık Bakanlığına, 1947 yılında Termal Limited Şirketine, 1952 yılında Denizcilik Bankası'na, 1980'de Turizm Bankası'na, 2001 yılında ise halen yönetimi gerçekleştirilen Sağlık Bakanlığına bağlı Türk Sağlık Eğitim Vakfı'na devredilmiştir.⁹⁵

Yalova Kaplıcalarının suları litresinde 1,5 gram derecesinde türlü tuzlar bulunduran şifalı kaynaklardan olup bu sularda bilhassa sodyum ve kalsiyum vardır. Aynı zamanda Yalova kaplıca suyunda sülfat iyonu yoğun derecede görülmektedir. Kaynakların 24 saatteki su verimleri ise 1700 ton olduğu saptanmıştır.⁹⁶ Su sıcaklıkları 56 C – 60 C, PH değeri 7,3- 7,6 dır. Kaplıca suları sülfatlı, sodyumlu, klorürlü ve kalsiyumlu bir birleşime sahiptir. Banyo ve içme kürleri için elverişlidir. Yalova kaplıcası, Türkiye'nin en düzenli kaplıca yerleşmesidir. Yol sorunu yoktur.

⁹³ Belkayalı, **a.g.t.**,s. 64.

⁹⁴ Belkayalı, **a.g.t.**,s. 64.

⁹⁵ Belkayalı, **a.g.t.**,s. 64.

⁹⁶ Çağlar, 1948a, **a.g.e.**, s. 237.

Alt-üst yapı hizmetleri yeterlidir. 500 yatak vasıflı 600-800 yatak dolayında pansiyon kullanımı vardır. Diğer yan tesislerde yeterlidir. 1/1000 ölçekli kaplıca yerleşme planı yapılmış ve onaylanmıştır.⁹⁷

Saip Giray'ın “*Yalova Kaplıcaları Tarihçesi ve Şifalı Sular ile Tedavi*” adlı eserinde Yalova kaplıca suyunun birçok hastalığa şifalı olduğu bilinmektedir. Bu hastalıklara bakıldığında; mafsalsal hastalıkları (romatizma, gut, sinir ağrıları), siyatik, kol, el, omuz ve bel sinir ağrıları, inmeler (felç), böbrek hastalıkları, karaciğer rahatsızlıkları, bağırsak hastalıkları, şeker hastalığı, mide rahatsızlıkları, şişmanlık (obezite) olduğu görülmektedir.⁹⁸ Ayrıca Yalova kaplıca suyunun hipertansiyona iyi geldiği, hipertansiyonlu hastaların ilk üç günde hipertansiyonlarında önemli derecede azalma görüldüğü, ilk banyodan sonra inen tansiyonun artık eskisi gibi yükselmediği yapılan istatistiklerde ortaya konmuştur.⁹⁹

2.3. Çekirge Kaplıcaları

Çekirge Kaplıcaları, Bursa ile Çekirge yolu üzerinde Uludağ eteklerinde yüksek ağaçlar arasında bulunmaktadır. Biri erkeklere diğeri ise kadınlara ait olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Erkekler kısmında kırk adet beyaz mermerden yapılmış banyoluk bulunmaktadır. Ayrıca her kaplıcada bulunan bir Türk hamamı vardır. Bir de romatizma tedavisinde fayda veren ayrı bölüm bulunmaktadır. Kaplıca içerisinde istirahat odaları ve oyun odaları bulunmaktadır. Bütün bunların yanı sıra birde doktor kontrolünde yemek yapılan lokantası bulunmaktadır.¹⁰⁰

Çekirge Kaplıcalarının bugünkü durumuna bakıldığında; çok sayıda kaynağın varlığı sebebiyle, konaklama tesisleri ve modern tesisler Çekirge Kaplıcalarında toplanmıştır. Modern tesislerden birisi Termal Çelik Palas Otelinin büyük havuzudur ve her türlü konfor mevcuttur. Çekirge’deki Bursa Askeri Hastanesi ile Tıp Fakültesi, termal tedavi hizmetleri veren modern tesislerin diğerleridir.¹⁰¹

Çekirge Kaplıcaları Romalılar zamanında tanınmış olup, Bizanslılar döneminde daha da önem kazanmıştır. Türkler zamanında özellikle Cumhuriyetin

⁹⁷ Ülker, **a.g.e.**, s. 198.

⁹⁸ Giray, **a.g.e.**, s. 81-96.

⁹⁹ Muhtar, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁰⁰ Sedat Ataman, **Çekirge Kaplıcaları Tarihçesi Suların Tahlili Hassaları**, (Bursa: Bursa Sesleri Neşriyatı Yurdu, 1938) s. 20-21.

¹⁰¹ Burhanettin Zengin, **Turizm Coğrafyası Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası**, (Genişletilmiş ikinci basım. İstanbul: Değişim Yayınları, 2006), s. 163.

ilanından sonra modern hale gelmiştir. O günden bugüne var olan Çekirge Kaplıcaları halen varlığını sürdürmektedir.¹⁰²

Roma devrinde ihmal edilmiş olan kaplıcalar Bizanslılar devrinde önem kazanmış Bursa yakınında (Çekirge) “Viliya” adında küçük bir belde kurulmuştur. Eski Viliya şehrinin, bugünkü Çekirge dediğimiz yerde olduğu zannedilmektedir. Osmanlılarda “Gölalan” olarak adlandırılan Çekirge Kaplıcalarının eskiçağlarda ismi, hastalıklardan insanları kurtarıcı manasında olan “*Beldei Menci*”, “*Vile du Sauveur*”, “*Soteropolis*” dir.¹⁰³

Çekirge Kaplıcasının ve civarındaki yerlerin eskiden beri mevcut, demirli ve kükürtlü sıcak suları üzerinde beş tanesi sürekli akan ve faaliyette bulunan suyu ve 18 termal gözesi bulunmaktadır. Eski tarzda yapılmış 5 büyük kaplıca binası ile 40’den fazla hususi hamam ve banyosu mevcuttur.¹⁰⁴

İmparator kaplıcası olarak adlandırılan eski kaplıcalardan birisi, deprem sebebiyle yıkılmıştır. Deprem sonucunda yıkılan eski kaplıca binasının, Kanuni Sultan Süleyman’ın vezirlerinden Rüstem Paşa tarafından tekrar yapıldığı bilinmektedir. Yüksek ve büyük kubbeleri olan bu yeni kaplıcanın Türk hamamı tarzında yapılmış olduğu fakat birçok taşının Bizans dönemine ait olduğu bilinmektedir.¹⁰⁵

Çekirge Kaplıca suyunun özelliklerine baktığımızda, diğer kaplıcalara göre daha fazla demir mevcut olduğunu görmekteyiz. Çekirge Kaplıcalarında birçok su kaynağı bulunmaktadır. Fakat bunların içinden en istifade edileni Erkek ve Dişi namını verdikleri iki sudur. Erkek tabiri ılık ve soğuk, Dişi ise sıcak suyu ifade eder. Dişi suyun litrede akışı 0,5755 gr’dır. Suyun içerisinde en çok kalsiyum bulunmaktadır. 45,3 °C sıcaklıkta bulunan suyun radyo-aktivitesi litrede 3-4 mili mikroküridir. Erkek suyu olarak ifade edilen suyun özelliklerinde ise sıcaklık 30 °C olarak analiz edilmiştir. Kışın bu su, banyo yapmak mümkün olmayacak derece soğuktur. Tedavide ise asıl dişi suyun önemli rol oynadığı bilinmektedir.¹⁰⁶

¹⁰² Ataman, **a.g.e.**, s. 1.

¹⁰³ Ataman, **a.g.e.**, s. 3.

¹⁰⁴ Ataman, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁰⁵ Ataman, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁰⁶ Nüzhet Şakir, **Bursa Ilıcaları İle Tedavi**, (İstanbul: Amedi Matbaası, 1930), s. 29-30.

Çekirge kaplıcası; deri hastalıkları, romatizma, mesane ağrıları, kulunç ağrıları, basur, prostat, ödemler, kuru öksürük, bel soğukluğu gibi hastalıklara şifa olduğu bilinmektedir.¹⁰⁷

2.4. Havza Kaplıcaları

Roma döneminde Havza kaplıcalarına Romalılar, “*Thermea phosemonitarum*” ismini vermişlerdir.¹⁰⁸ Kaplıca merkezi, Havza ilçe merkezinin içindedir. Havza, Amasya-Samsun yoluna 1 km. uzaklıkta ve yolun batısındadır.¹⁰⁹ Havza Kaplıcaları, yaklaşık 2000 yıldan beri kullanılan tarihi sağlık tesisleridir. Şifalı suları bulunan ilçeye, eski çağlardan beri bazı hastalıkların tedavisine yaradığı için çevreden çok sayıda insan gelmektedir. Havza Kaplıcaları, volkanik kaynaklı olup zayıf mineralizasyonlu, sodyum bikarbonatlı, hipertermal (56 °C), hipotetik (14.5 milimol/lit) ve oligometalik (643.17 mg.) bir maden suyudur. Renksiz, berrak ve kokusuzdur. Sıcak suyun rezervuar kayacı; jura-alt kretase kireçtaşıdır. Yüzeiden kireçtaşı kırık ve çatlakları boyunca derinlere süzülen su, jeoteknik gradyan etkisiyle ısınmakta ve kireçtaşları içinde depolanmaktadır. Sıcak su daha derinlerdeki Paleozoyik mermerleri ve Permiyen kireçtaşlarından faylar boyunca çıkararak yer yer jura-alt kretase kireçtaşlarına nüfus etmektedir. Rezervuar kayacından üretilen sıcak su, daha önce kaynaklar boyunca çıkarken, şimdi açılan sondajlardan çıkmaktadır.¹¹⁰

Havza'nın içerisinde, Samsun-Ankara yoluna yaklaşık 1 km. uzaklıkta bir tepenin eteğinde beş kaplıca bulunmaktadır. Bu kaplıcanın üçü eski tarihlerde yapılmış, Büyük Hamam, Küçük Hamam ve Maarif Hamamları; diğer iki tanesi ise Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü'nün araştırmaları sonucu 1986 yılında bulunan ve çıkarılan sıcak suyun değerlendirilmesi amacıyla sonradan yapılmış Modern Türk Hamamı ve Lokman Hekim Hamamıdır.¹¹¹

Büyük Hamam; bu hamamın yapılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. Halk dilinde “Şazi Paşa Hamamı” ve “Şadi Paşa Hamamı” denilmektedir. Daha öncelerde ise “Sultan Mesut Hamamı” denilmekteydi. Sadi Paşa tarafından vakfedildiği

¹⁰⁷ Ataman, a.g.e., s. 15.

¹⁰⁸ Çağlar, **Havza Kaplıcaları ve İçme Suları**, (Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, 1936b), s. 5-7.

¹⁰⁹ Ülker, a.g.e., s. 306.

¹¹⁰ Ayşe Tan, **Samsun Kenti ve Yakın Çevresinin Doğal Ve Kültürel Peyzaj Özelliklerinin Turizm Potansiyeli Açısından İrdelenmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013) s. 109.

¹¹¹ Tan, a.g.t., s. 109.

söylenmekte olan kaplıcanın mimarisine baktığımızda; altı köşeli bir büyük, dört köşeli bir küçük havuz, bir banyo dairesi, bir halvet, altı kurnadan ibaret olduğunu görmekteyiz. Hamamın “arslanağzı” denen büyük kurnasının sağında ve ehram şeklinde bir sütuncuk vardır ve buranın adı “kızgözü” olarak bilinmektedir.¹¹² Atatürk’ün de tedavi olduğu kaplıcaların en şöhretlisi “kızgözü” ve “arslanağzı”dır.¹¹³

Küçük Hamam; büyük hamamın hemen yanı başındadır. Burayı inşa ettiren Yargıç Paşazade Mustafa Bey’dir. Mustafa Bey, Küçük Hamam’ın evkafını 1840 yılında tanzim etmiştir. Hamamın içerisinde bir büyük iki küçük kubbe altına yerleştirilmiş olan iç kısımları sekiz köşeli ufak bir havuz ile kurnadan ve bir de halvetten ibarettir.¹¹⁴

Maarif Hamamı; Abdülhamid’in son Dâhiliye Nazırı olan Mazlum Paşa zade Mahmut Paşa tarafından Sivas valiliği döneminde inşa ettirilmiştir. Maarif Hamamında doğrudan doğruya yoldan bir merdivenle otelden girilebilen soyunma yerlerinden başka, içeride bir havuzu vardır. Hamamın sağ ve solunda hususi banyo ile üç kurna vardır.¹¹⁵

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü’nün araştırmaları sonucu Havza jeotermal alanında en altta Jura-Kretase yaşlı kireçtaşları yer alır. Birimi Paleosen volkanosedimanter bir seri örter. Değişik karakterdeki tüf ve andezit breşinden oluşmuştur. Neojen yaşlı, çakıltaşı, linyit araseviyeli ve kil arakatlı çakıl taşı ile çakıl taşlı arakatlı kilden oluşan birim istifli devam ettirir. Vadilerde ise eski ve yeni alüvyonlar bulunur.¹¹⁶

Havza Kaplıcalarının şifalı suları; çeşitli romatizma hastalıklarına iyileştirici etki yapmaktadır. Havza Kaplıcaları Turizm Bakanlığı tarafından Termal Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir. 55°C sıcaklığa sahiptir.¹¹⁷

Havza kaplıca suyu birçok bakımdan tedavide kullanılması mümkün olan bir sudur. Kaplıca suyu; arsenik, çelik, silis, sodyum, sülfat, bikarbonat, termal sular radyoaktif özelliğe sahiptir. Kaplıca suyunun PH değeri 7,82’dir.¹¹⁸

¹¹² Çağlar, 1936b, a.g.e., s. 7.

¹¹³ **Cumhuriyet Gazetesi**, (31 Temmuz 1964), s. 5.

¹¹⁴ Çağlar, 1936b, a.g.e., s. 7.

¹¹⁵ Çağlar, 1936b, a.g.e., s. 7.

¹¹⁶ **Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri**, (Ankara: Maden Tetkik Arama Envanteri Serisi-201, 2005), s. 678.

¹¹⁷ Tan, a.g.t., s. 109.

¹¹⁸ Çağlar, 1936b, a.g.e., s. 12-20.

Kerim Ömer Çağlar'ın “*Havza Kaplıcaları ve İçme Suları*” adlı eserinde Havza Kaplıcalarının faydalı olduğu hastalıklar; cilt hastalıkları, deri hastalıkları, psikolojik rahatsızlıklar, romatizma hastalıkları, bağırsak ve böbrek hastalıkları, safra taşı rahatsızlıkları, mide iltihapları, nikris ve kadın hastalıkları, nefes yolu hastalıkları, sindirim bozuklukları olarak ifade edilmektedir.¹¹⁹

2.5. Haymana Kaplıcaları

Haymana Kaplıcası, eski kaplıca kaynağı ve yeni termal sondaj kaynağı ilçe merkezinde ve yerleşim alanı içerisinde yer almaktadır.¹²⁰ Haymana kaplıcasının olduğu yerde yapılan kazılarda çıkan havuz parçalarının Dereköy yakınındaki Hitit mabedi olduğu kesinlik kazanan Gavur Kalesi taşlarıyla aynı olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalar sonucunda, kaplıcanın Hititler zamanından kalma olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra kaplıcanın Romalılar tarafından da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hamam, bir havuz iken Selçuklular zamanında ortadan ikiye ayrılmış, kadın ve erkek olarak iki kısım halinde kullanılmış, kadınlar hamamı ve soyunma yerleri de Osmanlılar tarafından yapılmıştır. Erkekler tarafındaki kısmın soyunma yerleri yapılırken temel kısmına doğru iki banyo çıkmış, birisi oyma kalker taşlardan bir kişilik bir banyo diğeri ise ufak çocuk banyosudur. Bunların suları bir galeriden gelmektedir ve ikisine de taksim olmaktadır. Kadınlar tarafı yapılırken içinde bir kişilik mermer banyoya rastlanılmış. Yine kadınlar kısmının soyunma yerinin alt tarafında otuz metre genişliğinde büyük bir açık havuz vardır. Hususi banyoların karşısında bir evin bahçesinde üç metre uzunluğunda ve bir buçuk metre genişliğinde bir banyo mevcuttur. Kadın hamamının yanında bir evin yanında mermer kaplı bir havuz mevcut iken bu havuzun mermerleri sökülmüş, yıkım esnasında da Roma dönemine ait paralar bulunarak bunlar müzeye teslim edilmiştir. Tek kişilik havuzların büyük bir kısmının Romalılar tarafından yapılmış olduğu, bir kısmının ise Selçuklular zamanında yapılmış olduğu, havuzlardan kalma mevcut olan enkazların tarzı, mimarisi ve kullanılan malzemelerden anlaşılmaktadır.¹²¹

Kaplıcanın bugünkü durumuna baktığımızda, kaplıcanın kadın ve erkek olmak üzere iki hamam ve dört küvetli hususi banyolardan ibaret olduğu görülmektedir. Hamamdan takriben 30-40 metrelik bir mesafede Romalılar

¹¹⁹ Çağlar, 1936b, a.g.e., s. 17-20.

¹²⁰ Ülker, a.g.e., s. 260.

¹²¹ Tayyar Kuşçu, **Haymana Kaplıcası ve Faydaları**, (İstanbul: Işıl Matbaası, 1946), s. 16-17.

tarafından yapılmış su toplama havuzu ve bir kısım galeri mevcuttur. Bu kısım 20 metre kadar geldikten sonra demir borularla hamamın önünde beton kapaklı bir yerden su ikiye ayrılmaktadır. Suyun bir kısmı hususi banyolara diğer kısmı ise hamamın içindeki taksim yerine gelmektedir. Taksim yerinden demir borularla erkek ve kadın hamamlarına ayrılmaktadır.¹²²

Suyun sıcaklık derecesi 46°C olmakla birlikte dakikada akış hızı ise 250-300 litredir. Kaplıcanın suyu bikarbonatlı, kalsiyumlu, sodyumlu, magnezyumlu ve karbondioksitli bir bileşime sahiptir. Kaplıcanın PH değeri 7,6 dolayında olduğu tespit edilmiştir.¹²³

Tayyar Kuşcu'nun, 1946 yılında "*Haymana Kaplıcası ve Faydaları*" adlı yazdığı esere göre Haymana kaplıcasının; romatizma, siyatik, lumbago (bel ağrısı), kadın hastalıkları, hipertansiyon, polinevrit (felç), astım hastalığı gibi hastalıklara faydalı olduğu saptanmıştır.¹²⁴

2.6. Çiftehane Kaplıcası

Çiftehane Kaplıcaları, İç Anadolu Bölgesi'nden Akdeniz Bölgesi'ne geçişte yer alıp E-90 karayolu üzerindedir. Kaplıca tesisleri vadide kurulmuştur. Tesislerin bulunduğu kısım 950 m. yüksekliktedir. Çiftehane kaplıcası, Niğde iline bağlı Ulukışla ilçesine 27 km., Niğde şehir merkezine 79 km, Adana'ya 284 km, Nevşehir'e 159 km, Ankara'ya 425 km uzaklıktadır.¹²⁵

Çiftehane Kaplıcasının konumu, onu tarihin her döneminde (Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar) önemli kılmıştır. Bugün kullanılan havuzlu banyolara, Selçuklu Türkleri tarafından yapıldığı söylenmektedir fakat hamam incelendiğinde, o döneme ait bir iz rastlanılmamaktadır.¹²⁶

Çiftehane jeotermal alanında temeli Mesozoyik yaşlı kireçtaşı, killi kireçtaşı, marn, şeyl, kumtaşı, serpantin ve radyolaritlerden oluşan ofiyolitik karmaşık oluşturur. Senozoyik yaşındaki kireçtaşı, kumtaşı ve marn içerikli Çiftehane formasyonu ve bununla uyumlu çakıltası, kumtaşı ve killi kireçtaşı ile temsil edilen Çayırılıgedik formasyonu ile devam eden istif alüvyal örtü ile tamamlanır. Sıcak su

¹²² Kuşcu, **a.g.e.**, s. 19.

¹²³ Kuşcu, **a.g.e.**, s. 34.

¹²⁴ Kuşcu, **a.g.e.**, s. 49-90.

¹²⁵ Ülker, **a.g.e.**, s. 300.

¹²⁶ Tülay Öcal, "Termal Turizm Açısından Çiftehane Kaplıcası", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:3, (9 Aralık 2005), s. 106.

kaynakları; Büyükotel kaynağı, Kükürtlü kaynağı, Çamaşırılık kaynağı, Çelikli kaynağı'dır.¹²⁷

Çiftehhan kaynak suları, 49-52°C sıcaklıkta, 7,3-7,8 PH değerindedir. Çelikli ve kükürtlü kaynaklardan çıkan kaplıca suları, sülfatlı, klorürlü, sodyumlu ve kalsiyumlu bir bileşime sahiptir. 1970 yılından önce 50 lt/sn verime sahip olan kaplıca sonraki yıllarda 10 lt/sn dolaylarına inmiştir. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezinin yaptığı analizlere göre, kaplıca suları mineralizasyonu 20.66 mg/lt civarındadır. Meteorik asit 12,9 mg/lt, metasikatasit 18,9 mg/lt flüorür içerir. Yapılan analizlerde kaplıca suları, kimyasal sınıflandırmaya göre, sülfatlı, klorürlü, sodyumlu, kalsiyumlu termal su, fiziksel sınıflandırmaya göre, hipertermal, hompotorik bitermal su olduğu ifade edilmektedir. Ana kaynak çevresinde yapılan sondaj çalışmaları ile açılan kuyu suların toplam mineralizasyonu, 1973-2717 mg/lt arasındadır. 32-38 mg/lt bor içerir. Flüorür içeren sodyumlu, kalsiyumlu, sülfatlı, klorürlü, termal su sınıfına girer.¹²⁸

Çiftehhan sıcak su kaynağının Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi tarafından yapılan analizler sonucunda, bazı hastalıkları tedavi edici olduğu kanıtlanmıştır. Özellikle romatizma hastalıkları, kadın hastalıkları, sinirsel hastalıklar, deri hastalıkları, beslenme bozuklukları, kireçlenme ve kemik hastalıklarında tedavi edici özelliğe sahip olduğu ifade edilmektedir.¹²⁹

Niğde-Çiftehhan kaplıcasındaki tesisler, Niğde Özel İdare kontrolünde, özel şirketlere verilerek işletilmektedir. Burada farklı özelliklere sahip tesisler bulunur. Taş odalar, bunlardan biridir. Taş odalar, her aile için tek odadan oluşan ve hamamın etrafında oluşmuş 10'lu bloklar halindedir. Tuğladan yapılmıştır. Tuvalet ve banyolar 10'lu odaların ortasında yer alır. Kaplıcanın, termal tesis ve diğer yapıları vadiden tepeye doğru sıralanır. Taş oda da kalanlar, banyo için genel hamamı kullanırlar.¹³⁰

2.7. Kızılcahamam-Sey Kaplıcaları

Kızılcahamam-Sey Kaplıcaları, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzey bölümünde, Kızılcahamam ilçesinin 12 km kuzeybatısında, Güvem bucağının 2 km batısında yer almaktadır. Sey Kaplıcaları, Kültür Bakanlığı Abide ve Yapı İşleri Dairesi

¹²⁷ Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri, (Ankara: Maden Tetkik Arama Envanteri Serisi-201, 2005), s. 643.

¹²⁸ Ülker, a.g.e., s. 300.

¹²⁹ Öcal, a.g.m., s. 110.

¹³⁰ Öcal, a.g.m., s. 111.

Başkanlığı tarafından uzun süreli incelemelere tabi tutulmuştur. 1974 tarihinden itibaren hem tarihi yapısı ve dokusu itibariyle bazı restorasyon çalışmalarına sokulmuş eski eserler çerçevesinde değerlendirilmiştir ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kurullarında irdelenmiştir. Bu dönemde eski eser tescil uzmanlarınca Sey Kaplıcaları ve Sey Camisi yerinde incelenmiş, hamam ve caminin yapım tarihinin 14. yüzyıla inebileceği saptanmış, yapının dışının mimari açıdan çok göze çarpan özellikleri olmasa da Termalizm açısından önemli bir kaplıca olduğu vurgulanmıştır.¹³¹

Sey Kaplıcası, biri erkek diğeri kadın olmak üzere iki bölümden ibaret olup ikisinin saniyede debisi 15 litre bulmaktadır. Zamanında kemerli ve kapalı olarak inşa edilen hamam, 1943 depreminden sonra tamamen harap olmuştur.¹³²

Sey Kaplıcası, havuzlarının Roma Döneminde üstünün açık olarak yapıldığı ve Osmanlılar döneminde bunların üzerinin kapatıldığı belirtilmektedir. Roma döneminde yapılan havuzun, kesme taş kaplama ve moloz dolgulu olarak inşa edildiği bilinmektedir. 1977 yılında hamamın bir onarım geçirmesi gerektiği saptanmış, bunun için gerekli karar ve izinler alınmıştır. Hamamın çevresinde bulunan Roma Dönemi kalıntılarına zarar vermeden restorasyona başlanmış fakat bu çalışma sonuçlandırılmamıştır.¹³³

Sey Kaplıcası termal suyu doğal çıkışlıdır ve bikarbonatlı, sodyumlu, kalsiyumlu, karbondioksitli ve flüorürlü bir bileşime sahiptir. Alman Kaplıcalar Birliği tarafından yapılan analizde; iyot içeren sodyumlu, bikarbonatlı termal su sınıfına girmektedir. Sıcaklığı 43°C, PH değeri 6,5 olarak bilinmektedir. Sey Kaplıca suyu, oligometalik suların olup içinde hidrokarbonat, kalsiyum ve magnezyum iyonları yüksek orandadır. Sey Hamamı Kaplıcası'nın; romatizma, eklem ağrıları, kireçlenme, mide-bağırsak, kalp ve kan dolaşımı, sinirsel rahatsızlıklar, karaciğer ve safrakesesi, beslenme bozuklukları gibi hastalıklara karşı etkisi olduğu saptanmıştır.¹³⁴

2.8. Ayder Kaplıcası

Rize'de bulunan Ayder Kaplıcası, Çamlıhemşin ilçesinin güneybatısında ve ilçe merkezine yaklaşık 18 km. uzaklıktadır. Ayder yerleşmesinde gelişmelerin

¹³¹ Didem Göyün - Nevin Akpınar, "Kızılcahamam Sey Kaplıcaları'nın Termal Turizm Açısından Değerlendirilmesi", **Tarım Bilimleri Dergisi**, Cilt: 9, Sayı :1, (2003) s. 111-115.

¹³² Çağlar,1948a, a.g.e., s. 312.

¹³³ Göyün-Akpınar, a.g.m., s. 111-115.

¹³⁴ Göyün- Akpınar, a.g.m., s. 111-115.

hızlanması kaplıcaların bulunmasıyla başlamıştır. 1960 yılında Maden Tetkik Arama tarafından sondaj yapılmış, “Ayder Köyler Birliği” kurularak yörede ilk kaplıca tesisi hayata geçirilmiştir. Toplam 2540 m²alana kurulan ve üç ana bölümden oluşan Ayder Kaplıcasının mülkiyeti, İl Özel İdare Genel Sekreterliğine ait olup, 01.01.2003 tarihinden 01.01.2013 tarihine kadar işletilmesi yapılmak kaydıyla Ayder Turizm Anonim Şirketine kiralanmıştır. Erkek ve bayan banyolarda 24 kişi kapasiteli yıkanma bölümü ve 150 kişi kapasiteli 12×5 metre ebadında, 110 cm derinliğinde 37 ile 40 derece arası sıcaklıkta kür havuzları kaplıca tedavisi için hizmet vermektedir. Tesis bünyesindeki 8 adet özel banyo kaplıca suyuna sahip olup, gelenlere hizmet vermektedir. T.C Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünden 19.04.2005 tarih ve 49 numaralı kaplıca tesisi işletme izni alınması neticesinde tesis Sağlık Merkezine dönüşmüştür.¹³⁵

Ayder Kaplıcaları'nın, Sağlık Bakanlığı Araştırma Müdürlüğü'nün maden suyu analiz raporlarına göre suyu, oligometalik sular gurubundan olup sıcaklığı 55°C'dir. Debisinin 12 L/S oluşu suyun kaplıca tedavisi yönünden değerini artırmaktadır. Yüksek ısıdaki bu suyun steril olduğu bilinmektedir. Su renksiz, kokusuz, gazlı, PH değeri 9.64'tür. İçerisinde sodyum, kalsiyum, magnezyum, demir-alüminyum, sülfat, klorür, hidrokarbonat, nitrat iyonları ve metasilikat asidi mevcut olup birçok hastalığın tedavisinde faydalı olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır.¹³⁶

Kaplıcanın, 55 derece sıcaklıktaki renksiz, kokusuz ve berrak suyu infloratuvar romatizmal hastalıkların kronik dönemlerinde; kronik bel ağrısı, osteoartrit gibi eklem hastalıkları, ortopedik operasyonlar, beyin ve sinir cerrahi sonrası gibi uzun süreli hareketsiz kalma durumlarında, mobilizasyon çalışmalarında, rehabilitasyon amacıyla stres bozukluklarında ve spor yaralanmalarında ayrıca kalp ve kan dolaşımı, solunum yolu rahatsızlıklarında tamamlayıcı tedavi unsuru olarak kullanılabilir niteliktedir. Banyo yapılmak suretiyle faydalı olduğu haller; romatizmal eklem hastalıkları, sinir sistemi hastalıkları, dolaşım sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, solunum yolları hastalıkları cilt hastalıkları, genel hastalıklardır. İçme yoluyla faydalı olan hastalıklar; mide-bağırsak tembelliği, ağız içi ve diş eti hastalıkları, böbrek ve idrar yolu taşları, yumurtalık iltihapları, kabızlık,

¹³⁵ Şenkaya Fettahoğlu, **a.g.t.**, s. 92.

¹³⁶ Şenkaya Fettahoğlu, **a.g.t.**, s. 95.

basur, safra kesesi ve karaciğer, gastrit, hazımsızlık, mide ve onikiparmak bağırsağı ülseridir.¹³⁷

2.9. Sandıklı Hüdayi Kaplıcası

Hüdayi Kaplıcası, Sandıklı'nın 9-10 km. güneybatısında yer almaktadır. İki tepelik arasına düzlük üzerine kurulmuştur. Kaplıcanın tam ortasında ise “*Hamam Çayı*” adı verilen bir dere geçmektedir. Sandıklı Kaplıcası “*Hüdayi Kaplıcası*” adıyla bilinir. Sıcak şifalı suların bir nimet olarak görünmesinden dolayı bu ismin verildiği sanılmaktadır. Çok eski zamanlardan beri bilinen kaplıca ile ilgili değişik efsaneler vardır. Hristiyanlığın ilerlediği yıllarda, zamanın başpiskoposu Sen Mişel, Hieropolis’de (bugünkü Sandıklı ilçesinin köyü Koçhisar) hastalığının tedavisinde yararlandığı kaplıcalardan dolayı Hüdayi kaplıcası, “*mucize yaratıcı*” olarak görülmüştür. Hieropolis ise, Hristiyanlar için kutsal şehir ilan edilmiştir.¹³⁸

Sandıklı Hüdayi Kaplıcaları, su sıcaklığı 60°C-70°C, PH değerleri 6,2-6,6 ve radon değerleri 25-73 eman/litre arasında değişmektedir. Kaplıca suları; sülfatlı, bikarbonatlı, sodyumlu, kalsiyumlu, karbondioksitli, arsenli, bromürlü, flüorürlü ve radyoaktif özelliklere sahiptir. Kaplıca suları, banyo-içme ve çamur kürü uygulamaları için elverişlidir. Hüdayi Kaplıcası, suyunun içeriği ve oranına kıyasla Türkiye'nin birinci sınıf suları arasında yer almaktadır. Sandıklı Hüdayi termal kaynak suları “Madeni az sıcak sular” içerisinde gösterilmektedir.¹³⁹

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü'nün araştırmalarına göre; Sandıklı jeotermal alanı tabanda Afyon Paleozoyik grubu olarak adlandırılan birimin Hüdayi kuvarsit üyesi yer almaktadır. Bu birimin üzerinde kalın katmanlı dolomitik kireçtaşları ve mikritik kireçtaşlarından oluşan Akdağ formasyonu bulunur. Birim üst Miyosen kaplıca üyesi tarafından uyumsuz olarak örtülür. Tüf, gölsel kireçtaşı, kireçtaşı ve çakıltaşından oluşmuştur. Üstte doğru breşik görünüm kazanmaktadır. Kuvarterner yaşlı alüvyon ve traverten en genç birimlerdir. Hüdayi kaplıcası kaynaklarının rezervuar kayacı kuvarsit ve kireçtaşlarıdır. Tektonik olaylar sonucu

¹³⁷ Şenkaya Fettahoğlu, **a.g.t.**, s. 96.

¹³⁸ Mehmet Sarıışık, **Türkiye’de Termal Turizmi Ve Sandıklı (Afyon) Bölgesi Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 1994), s. 99.

¹³⁹ Ülker, **a.g.e.**, 172.

kuvarsitler bol çatlaklı ve kırıklı bir yapı kazanarak ikincil gözenekliliğe sahip olmuştur.¹⁴⁰

Sandıklı termal kaynakları aynı zamanda, içme kürlerinin de uygulanabileceğe özelliklere sahiptir. Kaplıca merkezinde bulunan ve 1968 yılında modernize edilen sıcak maden suyu tesisinin içme kürü ile böbrek taşı olmak üzere çeşitli hastalıkların tedavisinde doğal bir ilaç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yine bu sulara gençlik iksiri taşıyan mineraller de bulunmaktadır. Sandıklı Hüdayi Kaplıca suları şimdiye kadar yapılan çalışmalarla 87 lt/sn. akım değerine ve 21.476 kişi/gün banyo kapasitesine sahiptir.¹⁴¹

Sandıklı termal kaynaklarının birbirlerine çok yakın olmalarına rağmen, farklı içerikteki sularının yeryüzüne ulaşması da bu tesisler için ayrı bir özellik taşımaktadır. Bunlardan kükürtlü su kaynağı; biri kadın diğeri erkek banyoları olmak üzere iki adet banyoyu beslemektedir. Kükürtlü suların cilt hastalıklarının tedavisinde olumlu sonuçlar alınmaktadır. Çelikli su kaynağı; “*Bayanlar İkili*” ve “*Vali Banyosu*” adı ile bilinen, özel saatlik olarak kiraya verilen banyoların kaynak suyu gereksinimlerini karşılamaktadır.¹⁴²

Sandıklı Hüdayi Kaplıcaları; eklem kireçlenmeleri, omurga kireçlenmesi, yumuşak doku romatizmaları, kadın hastalıkları, iç salgı sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, göz hastalıkları, metabolizma bozuklukları, ruhsal yorgunluklar, sinirsel gerginlikler, dolaşım sisteminin işlemeye bağlı bozuklukları ve ameliyat sonrası eklem hareketleri ağrılarında da tedavi edici özelliklere sahiptir.¹⁴³

2.10. Gecek Kaplıcası

Afyon şehir merkezine 18 km mesafede ve Afyon-Kütahya karayolu üzerindedir. Gecek Kaplıcasının suları, Gazlıgöl İstasyonundan Fethiye’ye giden yol üzerinde, Büyük Afyon Ovası’nın batı kısmında üçüncü zaman adı verilen devrelerin genç tabakaları üzerindeki çatlaklardan çıkmaktadır. Birkaç noktadan kaynak sularından birisine “*Kükürtlü*” diğeri “*Çelikli*” adı verilmektedir. Her iki su klorür,

¹⁴⁰ Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri, (Ankara: Maden Tetkik Arama Envanteri Serisi-201, 2005), s. 21.

¹⁴¹ Saruşık, a.g.t., s. 103.

¹⁴² Ülker, a.g.e., 172.

¹⁴³ Saruşık, a.g.t., s. 106-107.

sülfat ve hidrokarbonat iyonlarından başka, önemli nispette hidroarsenat iyonu içermektedir.¹⁴⁴

Sıcaklık değeri 42°C-53°C, PH değerleri 6.5-7.3 olan Gecek Kaplıcaları 60 lt/su verimine sahiptir. Ayrıca 14811 banyo/kişi /gün=yatak kapasitesine sahiptir. Kaplıcanın su kullanma hakkı Afyon İl Özel İdaresine aittir.¹⁴⁵

Banyo küründe önemli bir yere sahip olan Gecek Kaplıcası'nda, içme kürleri de uygulanmaktadır. Diğer kaynaklar da olduğu gibi burada da zengin kaynak rezervleri bulunmaktadır. Kaynaktan kaplıca olarak faydalanıldığında, romatizmal hastalıkların tedavisinde, ortopedik operasyon geçirenlerin fiziksel rehabilitasyonunda ve bazı kadın hastalıklarının tedavisinde olumlu sonuçlar alınmaktadır. Serpintileme yöntemiyle, müzmin nezle ve müzmin boğaz iltihapları belirli bir kür sistemi içerisinde iyileşmektedir. Ayrıca kaynaktan içme kürü olarak faydalanıldığında, şişmanlık ve diyabet rahatsızlıklarında iyi sonuçlar alınır. Diğer hastalıklara karşı da etkili olabilmektedir.¹⁴⁶

2.11. Kozaklı Kaplıcası

Kozaklı Kaplıcası, Kayseri-Ankara anayoluna 24 km. uzaklıkta, Kozaklı belediye sınırları içerisinde yer alır.¹⁴⁷Kozaklı Kaplıcasının kullanımı, Selçuklular dönemine kadar dayanmaktadır. 1960 yılında o dönem için modern sayılabilecek ilk tesis Nevşehir Özel İdaresi tarafından yapılarak özel işletmeye kiralanmıştır. Bunu, bölgede Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü'nün yaptığı sondaj çalışmaları takip etmiş ve Kozaklı, günümüze kadar gelişerek bu gün jeotermal kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmaya çalışan bir yerleşim birimi haline gelmiştir. Bugünkü Kozaklı sınırları içinde buluna Kaplıcalardan yükselen buharın pamuk kozasına benzediğinden ileriden Koza'ya benzetilerek burada konaklandığı, bazılarının burada kalıp, bazı ailelerin daha batıya ve kuzeye doğru göç ettikleri de rivayetler arasında bulunmaktadır.¹⁴⁸

Amonyum, lityum, sodyum, potasyum, kalsiyum, magnezyum, demir, alüminyum, çinko içermekte olup toplam mineralizasyon 391.2280 mg/lt dir. Klorür,

¹⁴⁴ Sarıışık, **a.g.t.**, s. 92-93.

¹⁴⁵ Ülker, **a.g.e.**, s. 254.

¹⁴⁶ Sarıışık, **a.g.t.**, s. 92-93.

¹⁴⁷ Ülker, **a.g.e.**, s. 218.

¹⁴⁸ Turhan Çetin, "Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları", http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1734099723_%c3%a7etinturhan.pdf (01.042014)

bikarbonat, sülfat, sodyum, kalsiyum, flüorür ve radyoaktif bileşen mevcuttur. Sağlık açısından önemli bir yere sahip olan Kozaklı Kaplıcaları, Alman Kaplıcalar Birliği sınıflamasına göre sodyumlu, kalsiyumlu, klorürlü olup A ve C grubu şifalı sular grubuna girmektedir.¹⁴⁹

Kozaklı kaplıcalarında yapılan analizler ve klinik uygulamalar sonucu; termal su kaynaklarının anti depresif tedavilerde, romatizmal hastalıklar, nevrit, nevralji, kas ve iskelet sisteminin ağrılı durumlarında, ağrı giderme ve fonksiyonları iyileştirmede, cilt hastalıklarında, bağırsak ve safra kesesi fonksiyonlarının artırılmasında, çeşitli adale ve kemik hastalıkları, bel ve boyun fitiği, eklem ve eklem dışı kireçlenmeler, muhtelif böbrek ve idrar yolları rahatsızlıkları, mide bağırsak ve safra kesesi rahatsızlıkları, kas romatizması, nevralji, stres ve buna bağlı rahatsızlıklar, uykusuzluk ve fiziksel ve ruhsal yorgunluklar, kan dolaşımını düzenlemede ve kırıkların kaynamasında tedavi edici özelliğin bulunduğu saptanmıştır. Kozaklı kaplıcalarında kullanılan termal kaynakların eriyik madde açısından son derece zengin olduğunu, birçok hastalığın tedavisinde kullanılabilecek mineral taşıdığını görmekteyiz.¹⁵⁰

2.12. Ayaş Kaplıcası

Kaplıca Ayaş ilçe merkezine 23 km uzaklıkta, Ayaş-Beypazarı yolunun 3 km güneyinde, yüksek tepeler arasında kaynamakta olup Ankara'ya uzaklığı 60 km dir. Hititler ve Romalılardan beri banyo ve içmece olarak kullanılmaktadır. Türkiye'nin hem içme hem de banyo yoluyla şifa dağıtan tek tesisi olma özelliğini taşıyan Ayaş İçmece ve Kaplıcaları 1892 yılından bu yana işletilmektedir. İlkçağlardan beri kullanıla gelmiş termal alan, sırasıyla Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde şifa kaynağı olarak içmece ve kaplıca olarak faydalanılmıştır. Tesis Sağlık Bakanlığı'nın 24 Temmuz 2001 tarih ve 24472 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kaplıcalar yönetmeliğine uygun olarak 13.08.2003 tarih ve 7 no'lu kaplıca tesisi işletme izni almıştır. Özel bir şirkete ait olan tesisin 4 adet termal havuzu 1 adet tedavi edici yüzme havuzu mevcuttur.¹⁵¹

¹⁴⁹ Çetin, "Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları", http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1734099723_%c3%a7etinturhan.pdf (01.04.2014)

¹⁵⁰ Çetin, "Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları", http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1734099723_%c3%a7etinturhan.pdf (01.04.2014)

¹⁵¹ Recep Aksu, **Ayaş (Ankara) Kaplıcalarının Termal Turizm Açısından Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2009), s. 89-90.

Çok eski zamanlardan beri işletildiği bilinen kaynaktan kaplıca ve içmece olarak faydalanılmaktadır. Suların bir fay boyu çıktığı zannedilmektedir. Sabit debili bir kaynaktır. Debisi saniyede 1.7 litredir. Hafif kükürt kokulu hafif karbonik asit tadında ve tuzludur. Kalsiyum, Bikarbonat, demir hidroksitti kırmızımsı bir tortu bırakır. Suyun radyoaktivitesi 40.5 emandır. İçmece suyunun kalitesini etkileyen en önemli faktör, Jipsli Pliosen formasyonundan süzülen sulardır. Bunlar bol miktarda sülfat ihtiva ederler ve ona şimdiki karakter ve özelliğini kazandırırılar.¹⁵²

Ayaş içmeceleri, bugün içmece ve kaplıca olarak halkın büyük bir ilgiyle ziyaret ettiği bir yerdir. Otel ve motel tipi konaklama tesislerinde bine yakın yatak mevcuttur. Ancak tesisler dar bir vadi içine tesis edilmiş olduğundan, görünüm yok denecek kadar azdır. Suların, içme tedavisi ile mide, bağırsak, safra kesesi ve idrar yolları hastalıklarına; kaplıca tedavisi ile romatizma, nevlit, nevralsi, kadın hastalıkları ve mafsalsı yapışıklıklarına iyi geldiği ifade edilmektedir.¹⁵³

2.13. Balçova (Agamemnon) Kaplıcası

İzmir'in güneyinde, şifalı Agamemnon Kaplıcaları ile ünlü Balçova'nın adının Balçık-ova'dan geldiği anlatılmakla birlikte halk arasında Bal-ova isminin de yaygın olduğu görülmektedir. XX. yy. başlarından itibaren, kaynaklarda Balçova ismi sıkça geçmektedir. Filiz Çolak'ın, "XX. yy. Başlarından Günümüze Hatıralarla Balçova" adlı makalesinde Balçova isminin kaynağı, "İlk olarak 1905 yılına ait C. Sami-H. Hüsnünün Nevsal-i İktisatı'nda, Hamidiye Mektebi'nin gelir kaynakları arasında geçen, Balçova'daki ılıcanın gelirlerinden ayrılan yüzdalık bahsinde rastlanmasına rağmen 1908 yılına ait H.1326 Aydın Vilayet Salnamesi'nde buradan İlica Köyü diye bahsedilmektedir ki, bu da Balçova isminin henüz yerleşmediğini göstermektedir"¹⁵⁴ diye ifade edilmektedir.

İzmir şehrinin hemen yanı başında olan Agamemnon kaplıcalarına "Balçova", "Balçıkova" ve "Apollo" kaplıcaları da denir. Kaplıcaya, İzmir-Urla-Çeşme turistik şosesi üzerinde 3. kilometrenin solundan ayrılan yol ile gidilir. Buradan kaplıcaya mesafe bir kilometreden azdır. Mevki itibariyle İzmir'in güneyine düşer ve Devedağı

¹⁵² Baki Canik, "Ayaş İçmece ve Kaplıcasının Jeoloji-Hidrojeoloji Etüdü", **Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 80, (1973), s. 137-152.

¹⁵³ Canik, a.g.m., s. 137-152.

¹⁵⁴ Filiz Çolak, "XX. yy. Başlarından Günümüze Hatıralarla Balçova", **Geçmişten Günümüze Balçova**, (Balçova: Balçova Belediyesi, 1997), s. 7.

ve Kayatepe arasında ılıca deresinin kenarındadır.¹⁵⁵ Kaplıcanın önünden Balçova Çayı geçmektedir. Suları bu derenin yatağından kaynar.¹⁵⁶

M.Ö 1200'den sonra ünlü kumandan Agamemnon'un ismini almış ve günümüze kadar gelmiş olan kaplıca, dünyanın ilk hastanesi olarak bilinmektedir. Ünlü komutan Agamemnon, savaş alanına en yakın ve evvelce ismini duyduğu Balçova kaplıcalarını, yaralı askerlerini tedavi edebilecek şifalı bir su olarak keşfetmiş ve kendisi Balçova'ya gelmeden önce on yıl süren savaş sırasında askerlerini buraya göndermiş ve tedavilerinden sonra da tekrar savaşa sokmuştur. Kaplıcaya daha Agamemnon ismi verilmeden, bu askerlerin başında bulunanlar, burada tesis olarak kapalı hücreler yani hamamlar yaptırmışlardır. İşte bunlar kaynaklarda, dünyanın ilk hastane yapısı olarak geçmektedir.¹⁵⁷

Kaplıca suyu, soldaki dağın eteklerinden kaynar. Suyun bir kısmı üstü beton kapaklarla örtülü bir hazne ile kaptı edilir ve buradan tulumla banyolara sevk edilir. Diğer bir kısım sıcak su, etrafları beton ile çevrilmiş çamur banyoları içinde kaynar, suyun üçüncü bir kısmı dere içinde beton bir kuyu içinde kaptı edilmiştir. Bu su açıktan akıp gitmektedir. Bölgenin oldukça karışık bir jeolojik yapısı vardır. Killi şistler, greler rastlanan başlıca kütlelerdir. Arada sırada volkanik ürünler de göze çarpar. Kaplıcanın şöhreti pek eskidir. Homer, Strabo ve daha bir çok tarihçi bilginler Agamemnon Kaplıcalarından bahsetmektedirler.¹⁵⁸

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü'nün 2005 yılındaki sonuçlarına göre Balçova jeotermal alanı ve çevresinde Üst Kretase yaşlı metakumtaşı, fillit, metakiltası, metadiyabaz, serpantin ve kireçtaşı gibi kayalardan oluşan İzmir flişi, Menderes Masifi üzerinde allokon olarak yer alır. Bu birim Seferihisar'dan Kemalpaşa-Manisa'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır. İzmir flişinin üzerinde alanın dışında açısız uyumsuzlukla Miyosen yaşlı Yeniköy formasyonu gelir. Kumtaşı, kiltası, kireçtaşı, ve çakıltaşlarından oluşan bu formasyon Cumaovası volkanitleri tarafından kesilmiştir. En üstte yamaç molozu ve alüvyonlar bulunur.¹⁵⁹

Kerim Ömer Çağlar'ın 1946 yılında yayınladığı "*Türkiye Maden Suları ve Kaplıcalarının Etüt ve Analiz Sonuçları*" adlı raporunda ifade ettiği gibi; bölgenin

¹⁵⁵ Çağlar, "Türkiye Maden Suları ve Kaplıcalarının Etüt ve Analiz Sonuçları", **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi**, sayı 1/35, (1946c), s. 319.

¹⁵⁶ Filiz Çolak, "**İzmir Şehrinde Yer Adlarının Tarihi Gelişimi**", (Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Lisans Tezi, İzmir, 1992), s. 50.

¹⁵⁷ **Geçmişten Günümüze Balçova**, (Balçova: Balçova Belediyesi, 1997), s. 38.

¹⁵⁸ Çağlar, 1946c, a.g.m., s. 319.

¹⁵⁹ **Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri**, (Ankara: Maden Tetkik Arama Envanteri Serisi-201, 2005), s. 410.

doğal güzelliği ilgi çekicidir. Çamlık ve zeytinlik olan kaplıca civarında kalmak için, 76 oda ve bir gazino vardır. İzmir'den günü birlik gelenler çoktur. Ziyaretçiler, hususi su ve çamur banyosu alabilirler. Bu maksatla, aşağıda 12 mermer, yukarıda 6 fayans banyo ve 11 beton çamur banyosu vardır. Su üzerinde aynı mahallen yapılan etütler, bütün kaynakların aynı mahiyette olduğunu göstermiştir. Isı dereceleri kaptaj edilip halkın istifadesine arzulanana suda 53, çamur banyolarında 59, dere içindeki bacada 63,5 santigrat bulunmuştur. Bu hararet farkları, kaptaj suyu ile çamur banyolarındaki suyun muayene esnasında toplanmış durgun halde bulunmasından ileri gelmiştir. Suyun asıl ısı 63,5 santigrattır. Aynı sebepten üç muhtelif yerde sudaki serbest CO_2 miktarı litrede 55-184,4 miligram arasında değişmektedir. Reaksiyon bacada 6,8, çamurda 7,2, banyo suyunda 7,4 ph olup buda serbest CO_2 zayıflığı ile paralel gitmektedir. Radyoaktivite dereceleri bütün sulara 4 eman raddelerinde değişmektedir. Kaplıca suyu; potasyum, sodyum, kalsiyum magnezyum, demir, alüminyumlu bir bileşime sahiptir.¹⁶⁰

Tarihte Agamemnon Kaplıcaları olarak bilinen ve 2500 yıldan beri insanlık için şifa kaynağı olan Balçova Termal Tesisleri 1982 yılında İzmir Valisi Hüseyin Ögütçen tarafından hizmete açılmıştır. İl Özel İdare'nin denetiminde işletilmektedir. Yetişmiş profesyonel elemanları, hijyeni, mimari yerleşimi ve tedavi kapasitesi bakımından uluslararası standartlarda, Türkiye'nin en büyük Termal Otel ve Tedavi Merkezi olup 201 adet konforlu ve termal banyolu oda, Türk ve batı mutfağından A'lacarte ve Tabldot Restaurantlar, Cafe bar ve TV Salonu, 1500 kişilik toplantı salonu, açık ve kapalı yüzme havuzları, 6 adet ışıklı tenis kortu, çim futbol sahası, koşu ve orman yürüyüş yolları, transfer ve tur hizmetleri ve tedavi üniteleri, termal banyolar, termal havuzlar, engelli ve şok havuzları, sauna, jimnastik salonları, masaj jakuzi, aerobik salonlarının bulunduğu tam teşekküllü Fizik Tedavi Merkezi bulunmaktadır.¹⁶¹ Kaplıcada bu hizmet olanakları ve tedavi sistemleri halen devam etmektedir.

Eski adıyla Agamemnon Kaplıcaları olarak bilinen Balçova Kaplıcaları, günümüzde modern tesislere kavuşmuş olup, tedavi amacıyla gelen yerli ve yabancı çok sayıda turiste hizmet vermektedir. Bugün Balçova kaplıcaları olarak anılan bölgede, sıcak su, çamur banyosu ve içme suları bulunmaktadır. Halen konaklama tesislerinin bulunduğu Balçova Kaplıcaları daha çok üst solunum yollarının kronik

¹⁶⁰ Çağlar, 1946c, a.g.m., s. 319.

¹⁶¹ **Geçmişten Günümüze Balçova**, (Balçova: Balçova Belediyesi, 1997), s. 140.

iltihapları, nefritler, bazı iltihaplar, romatizma sendromları, metabolizma ve deri hastalıkları gibi durumlarda yararlı olmaktadır.¹⁶²

¹⁶² Zengin, **a.g.e.**, s. 165.

3. BÖLÜM: ILGIN'IN TARİHİ GELİŞİMİ

3.1. ILGIN ADININ KAYNAĞI

Bugün kaplıcası ile meşhur Ilgın'ın isminin ilk görüldüğü tarih, M.Ö. 401 yılı olduğu bilinmektedir. Anadolu o tarihte Persler tarafından yönetilmekteydi. Roma ve Bizans dönemine ait bilgilerin de burada bulunmuş ve okunmuş yazıtlardan geldiği bilinmektedir. Bu yazıtlara göre “Tyriaon” olarak bilinen kentin ikinci adının “Lagenia” olduğu ve Ilgın isminin buradan geldiği söylenmektedir¹⁶³. Romalılar zamanında Ilgın, “Tyriacum”, Selçukluların hâkimiyetinin ardından ve Karamanoğulları döneminde “Sıcak Su”¹⁶⁴ anlamına gelen “Ab-ı Germ” şeklinde anılmaktaydı¹⁶⁵. Osmanlılardan itibaren ise “Ilgın” adıyla isimlendirilmiştir. Evliya Çelebi kaplıcadan bahsederken, Ab-ı Germ adını alan bu kaplıcaı “Ilgın tesmiyesine sebep ılıcadır. Kudret yapılı ısı su manasına gelir”, demiştir.¹⁶⁶

Ilgın, Türklerin Anadolu'yu fethinin ardından “Sıcak su” anlamında “Ab-ı Germ” olarak adlandırılmasının sebebi, I. Aléddin Keykubat'ın emri ile 1236 yılında yapılan kaplıcadır ve bu kaplıca Konya bölgesinin en önemli hamamıdır. Osmanlılardan itibaren ise “Ilgın” adıyla isimlendirilmiştir.¹⁶⁷ Ayrıca eserlerde Ilgın adının, burada ılıca bulunmasının yanı sıra, kışın civarda ılıgın adlı ağaçların çıktığından ileri geldiği yazılmaktadır.¹⁶⁸

3.2. İLKÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE KADAR ILGIN

Klasik devirlerde adı “Tyriacum” olarak geçen Ilgın, Kral yolu üzerinde bulunması sebebiyle, ilkçağlarda önemli bir şehir olarak bilinmekteydi. Ilgın ilçesi, tarihin her devrinde önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Ilgın ve çevresinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır ve bu araştırmalar sonucu Argıthanı, Eldeş Höyük ve Başhöyük'te Kalkolitik (M.Ö. 5500-2500) döneme ait seramikler bulunmuştur. Yine Mahmuthisarı Höyük, Karaköy Höyük ve Navruşuk Höyük'e Erken Tunç Çağı

¹⁶³ Mehmet Bildirici, “İlk Çağlarda Ilgın”,

www.mehmetbildirici.com/post_attachment/download?id=300: (18.08.2013)

¹⁶⁴ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, (Ankara 1962), s. 341.

¹⁶⁵ İbni Bibi, *El Evamir'ül-Ala'ıye Fi'l-Umuri'il-Ala'ıye (Selçuk Nâme)*, C.I, (Yay. Haz.: Mürsel Öztürk), (Ankara, 1996), s. 367; Ahmet Eflakî, Çeviren: T. Yazıcı, *Ariflerin Menkıbeleri*, C.I, (Ankara, 1964), s.134.

¹⁶⁶ Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, C.III, (İkdam Matbaası, 1314), s. 17-18.

¹⁶⁷ Ali Boran, “Ilgın'daki Kültür Varlıklarının Durumu”, *I. Ulusal Ilgın Sempozyum Bildirileri*, (Birinci Baskı, Konya: Ilgın Belediyesi Kültür Yayınları, 2011), s. 99.

¹⁶⁸ Rıza Reman, “Konya İlindeki Şifalı Sular”, *Konya Halkevi Kültür Dergisi*, S. 83, (1945), s. 22; *Ilgının Sesi*, (11 Mayıs 1964), s. 1.

(M.Ö. 3000-2500) seramikleri ile Ilgın Höyük, Şarampol Tepe, Eldeş Höyük'teki keramiklerde M.Ö 2000'lere tarihlenmektedir. Bunun dışında Saraycık Höyük, Köylütolu, Osmancık Höyük, Samıt Höyük, Çeşmecik Höyük, Çebişli Höyük, Boğazkent Höyük, Yoğabaltık Höyük gibi birçok yeri yerleşim yeri tespit edilmiş ve on altısında prehistorik ve yirmi üçünde tarihi dönemleri yansıtan buluntular elde edilmiştir. Bölgede en yoğun İlk Tunç Çağı yerleşmesi ile karşılaşılırken, en az karşılaşılan yerleşmenin Demir Çağına ait olduğu görülmektedir.¹⁶⁹

Bölge, Hitit İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiş (M.Ö. 1660-1190) ve bu dönemde Ilgın önemli bir yol güzergâhı konumunu korumuştur. Hititler Döneminde yöreden 'Pitaşşa' olarak söz edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Ilgın bir bakıma Hititlerin batı cephesinin başlangıç noktasını oluşturmaktaydı.¹⁷⁰

Hititler'in yıkılmasından sonra Frigler (M.Ö. 750-680), Likyalılar (M.Ö. 680-546) ve Pers (M.Ö. 700-546) egemenliğinde kalan Ilgın, Büyük İskender'in Persler'i yenmesinin ardından Makedonya idaresi altına girmiştir. M.Ö. 138 yılında Romalıların Anadolu'ya hakim olmaya başlaması ile birlikte, Roma'nın Asya Eyaleti sınırları içinde kalan Ilgın, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla birlikte Bizans Devletinin kontrolüne geçmiştir. X. yüzyılda da bölgeye Müslüman Arapların akınları başlamıştır.¹⁷¹

3.2.1. Ilgın'da Türk Hâkimiyeti

X.yüzyılda Türklerin Anadolu'ya akınları başlamış, 1071 Malazgirt Savaşı ile Türkler Anadolu'nun kapısını aralamıştır. Anadolu içlerinde hızla ilerleyen Türkler, 1077 yılında Ilgın'ı fethetmişlerdir. Anadolu Selçuklu döneminde Honaz Vilayetine bağlanan Ilgın, Haçlı Seferleri sırasında birçok kere yağmalanmaya maruz kalmıştır. Anadolu Selçuklularının idari taksimatında Rum Eyaleti sınırları içinde yer alan "Ab-ı Germ" yani Ilgın, I. Alâeddin Ketkubat döneminde Akşehir'le birlikte geçici sürelerle ve sadece mülk gelirlerini kapsayan iktalar süresinde, fethedilen ülke melik veya şehzadelerine verilmiştir.¹⁷² Ilgın, 1220 yılında Alaeddin Keykubat tarafından kayınbabası Kir Farid'e iкта olarak verildiği, 1227 tarihinde Mengücekoğulları

¹⁶⁹ Hasan Bahar, "Ilgın Çevresi Höyükleri, XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı", http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/arastirmalar/13_arastirma_1.pdf (04.03. 2013) s. 153-159.

¹⁷⁰ Mehmet Kurt (kurul başkanı), **Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle Ilgın**, (Ilgın: Ardıçlıform Matbaacılık, 2001), s. 15; Abdurrahman Dinç-İlker Yiğit, "İlkçağda Ilgın", **Konya Ansiklopedisi**, Cilt: 5, (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012), s. 272-274.

¹⁷¹ Kurt, **a.g.e.**, s. 15; Dinç- Yiğit, **a.g.m.**, s. 272-274.

¹⁷² Hasan Bahar, "Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar Dönemlerinde Ilgın" **Konya Ansiklopedisi**, Cilt: 5, (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012), s. 275.

tarafından Erzincan'ın alınmasıyla, bölgenin Erzincan ve Erzurum beylerinden Davut Şah'a ikta olarak verildiği görülmektedir. Anadolu Selçuklularının son zamanlarında birkaç vilayetle birlikte Ilgın'ın gelirleri, Afyon'daki Sahip Ata Oğulları'ndan Taceddin Hüseyin ve Nasruddin Hasan'a verilmiştir. Ancak Sahip Ata Oğulları, Karamanoğlu Mehmet Bey'den Konya'yı kurtarmak için yola çıkmıştır. İki ordu Akşehir ovasındaki Kozağaç köyü civarında karşılaşmış, Değirmen Çayı ya da Adayan Çayı olarak da adlandırılan savaşın (1275) sonucunda Cimri (Siyavuş) ve Karamanoğlu Mehmet Bey komutasındaki ordu, Sahip Ata Oğullarını yenmiş ve Ilgın bölgesi, Çaylak adında bir beye verilmiştir.¹⁷³

Tarihi gelişim süreci içerisinde değerlendirdiğimizde Ilgın bölgesi, Selçuklulardan sonra kısa bir süre Karamanoğulları yönetimine geçmiş bulunmaktadır. Ancak Moğol tehlikesi üzerine Karamanoğlu Mehmet Bey, Konya'ya geri döndükten sonra, Sahip Ata'nın küçük oğlu Hasan Bey bölgeyi tekrar ele geçirerek Emir Çaylak'ı idam ettirmiştir. Bu olay sonucunda 1302 tarihinde Eşrefoğulları'nın başına geçen Mehmet Bey tarafından bölge ele geçirilmiş, bu durum Hamitoğulları'ndan Dünder Beyin 1327 yılında bölgeyi ele geçirmesine kadar sürmüştür.¹⁷⁴

3.2.2. Ilgın'ın Osmanlı Devleti Topraklarına Katılması

1374'te bölgenin 80.000 altın karşılığı Hüseyin Bey tarafından satılmasıyla hâkimiyetin Osmanlılara geçtiği kaynaklarda görülmektedir. Osmanlı sultanı I. Murat Hüdâvendigar'ın kızı Nefise Hatun'un, Karamanoğlu Mirza Halil Beyzade Alâeddin Bey'le evlenmesiyle birlikte Ilgın ve Akşehir ve bütün mülhakatıyla mihr olarak verilmiştir. I. Murat, Rumeli'de fetihler yaparken, damadı Karamanoğlu Alâeddin Bey bu durumu fırsat bilerek bölgeyi yeniden ele geçirmiştir.¹⁷⁵ Fakat bu olaydan sonra Yıldırım Bayezid, 1391 yılında Ilgın ve çevresini tekrar geri almışsa da, Yıldırım Bayezid'in 1402 yılında Ankara Savaşında yenilmesi sonucunda Timur, Karamanoğulları'na eski topraklarını geri vermiş ve Ilgın, Karamanoğlu İshak Bey'in yönetiminde kalmıştır. Osmanlı ordusu ile Ermenek bölgesinde yapılan savaşta İshak Bey yenilince, kardeşi Pir Ahmet Bey Konya'da dedelerinin tahtına geçerek, “şükran nişanesi” olarak Ilgın, Beyşehir, Akşehir ve Sıklanhisarı'nın

¹⁷³ Kurt, a.g.e., s. 15.

¹⁷⁴ Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, (1962), s.477.

¹⁷⁵ Kurt, a.g.e., s. 16; İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, (Konya, 1964), s. 86.

anahtarını kıymetli hediyelerle beraber Köse Hamza Bey'le, yüksek hâkimiyetini kabul ettiği Fatih Sultan Mehmet'e verdiği bilinmektedir.¹⁷⁶

Karamanoğlu Pir Ahmet'in verdiği sözü bozması ve olumsuz davranışları sonucu Fatih Sultan Mehmet'le arası açılmış, bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet, Karamanoğlu beyliğine son vermeye karar vermiş ve divanı toplayarak Sadrazam Mahmut Paşa'yı Karaman seferine memur etmiştir.1466 yılında Sadrazam Mahmut Paşa komutasında 60.000 kişilik bir ordu Karaman üzerine yürümüştür. Akşehir, Sadrazam Mahmut Paşa'ya kendiliğinden teslim olmuştur. Oradan Ilgın üzerine yürüyen bu 60.000 kişilik ordu, Karamanoğlu Pir Ahmet Bey'in ordusuyla Çiğil'de savaşmış, bunun sonucunda da Akşehir ve Ilgın bölgesi Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. Çiğil sırasında bozguna uğrayan Karamanoğulları, Konya bölgesinde Turgutoğulları'yla birleşerek Konya kalesi önlerinde Osmanlı ordusuyla tekrar savaşa girişmiş ve tekrar yenilmişlerdir. 1468 yılında Konya bölgesi, artık kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiş bulunmaktadır.¹⁷⁷

1530 yılında yapılan tahrirde Ilgın, bir kasaba ve ona tabi 43 köy, 44 mezra, bir çiftlik, 9 yayla ile 12 mahalleden ibaret bir kaza olarak yönetilmekteydi. 1584 yılında yapılan tahrirata göre ise, Ilgın'da 18 mahalle ve kaza mülhakatında 69 köy, 10 mezra bulunmaktaydı.¹⁷⁸

Osmanlı Devleti zamanında Ilgın, İstanbul ile taşrayı birbirine bağlayan ana yol üzerinde "sağ kol" olarak tanımlanan İstanbul-Mekke güzergâhında önemli bir yer işgal etmekteydi. Hac yolu olarak ta kullanılabilen yol, aynı zamanda ticari ve askeri amaçlara da hizmet etmekteydi. Ilgın, bir çok kervan ve tüccarın uğrak noktalarından birisiydi. İpek Yolu vasıtası ile Ilgın'a getirilen ürünler çarşıda pazarlanırdı. Ilgın'da XIX. yüzyılda birçok esnaf gurubu faaliyet göstermekteydi. Ilgın'da gayrimüslim tüccarların yanı sıra Konya'nın diğer kazalarından gelen gayrimüslimlerin de ilçede ticaret yaptıkları görülmektedir.¹⁷⁹

3.3.3. Milli Mücadele Yıllarında Ilgın

30 Ekim 1918'de imzalanan ve oldukça ağır şartlar içeren Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin orduları dağıtılmış ve stratejik bölgeler işgal edilmiştir. İşgallere karşı Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde başlayan Kuva-

¹⁷⁶ İ. Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca Şehri Tarihi Turistik Kılavuzu*, C.I, (İstanbul, 1945), s. 107; İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, (Konya, 1964), s. 106.

¹⁷⁷ Kurt, a.g.e., s. 16.

¹⁷⁸ Bahar, a.g.m., s. 276.

¹⁷⁹ Bahar, a.g.m., s. 277-278.

yı Milliye hareketi Batı Anadolu'da başlayan Yunan işgalini durdurmaya çalışmıştır. 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da TBMM'nin açılması ile birlikte Yunan ordularına karşı cephe savaşları vermeye başlanmıştır. Batı Cephesine giden yol demiryolu güzergâhı üzerinde bulunan Ilgın, gerek insan gerekse de yiyecek ihtiyaçları bakımından umumi bir depo haline getirilmiştir.¹⁸⁰

Kurtuluş Savaşı sırasında düşmanın yenilmesinde Ilgın önemli bir konuma sahip olmuştur. 9 Ekim 1920 günü Ilgın ve Çiğil İsyanlarının son bulmasından sonra, Ilgın halkı kendi aralarında milli bir dayanışma sağlamış, eşraftan Ali İspir başkanlığında Kuvâ-yı Milliye teşkilatını kurmuştur. Bu teşkilat, Kuvâ-yı Milliye Reisi Ali İspir, Kuva-yı Milliye Kâtibi Şükrü Afacan, Üye Mustafa Üçekiz'den oluşmaktadır. Bu üç kişi dışında diğer kurucular tespit edilememiştir. Kuvâ-yı Milliye Ilgın Teşkilatı resmen kurulduktan sonra halka yapılan çağrı üzerine Kuvâ-yı Milliye Teşkilatı'na Ilgın'dan 50 kişinin üzerinde katılım olmuştur. Bu durum, Ilgın halkının Milli Mücadele konusuna verdiği önemin bir göstergesidir.¹⁸¹

Kurtuluş Savaşı döneminde cephe gerisinde bir konumda olan Ilgın, o yıllarda büyük çapta askeri birliklerin karargâh merkezi olması sebebiyle, çok önemli tarihi olaya tanıklık etmiştir. Milli Mücadele Dönemindeki en önemli gelişme, hiç şüphesiz Büyük Taarruz öncesinde 5. Süvari Kolordusu karargâhının Ilgın'da konumlandırılmasıdır. 1922 yılının 1 Mart – 21 Ağustos tarihleri arasında Fahrettin (Altay) Paşa komutasındaki 15.000 kişilik 5. Süvari Kolordusu, Ilgın'da altı aya yakın bir zaman kalmış ve Ilgınlılar bu zaman içinde Kolordu'ya elinden gelen her türlü yardımı yapmıştır.¹⁸²

Mustafa Kemal Paşa, 29 Mart 1922 tarihinde Sovyet elçisi Aralov ve Azerbaycan elçisi Abilov ile bazı asker milletvekillerini de alarak Afyon-Çay'a gelmiştir. Burada I. Ordu komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa tarafından karşılanan heyet, akşam yemeğini müteakip yapılan gösterileri izlemiştir. Mustafa Kemal Paşa daha sonra Başkomutanlık karargâhının bulunduğu Akşehir'e hareket etmiş, kendisini Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa karşılamıştır. Heyet ertesi günü (30 Mart 1922) Çay'da I. Ordu'ya teftiş etmiştir. Teftişin ardından yapılan geçit törenini Sovyet ve Azerbaycan heyeti birlikte izlemiş, I. Ordunun geçit törenini herkes büyük

¹⁸⁰ H. Ahmet Özdemir, "Milli Mücadele Döneminde Ilgın", **Konya Ansiklopedisi**, Cilt: 5, (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012), s.278-279.

¹⁸¹ Kurt, **a.g.e.**, s. 17- 18.

¹⁸² Taylan Sorgun, **İmparatorluktan Cumhuriyete: İmparatorluk, İttihat ve Terakki, Cumhuriyet "1902-1938 Üç Devrin Galerisi" : Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor**, (İstanbul: Kamer Yayınları, 1998), s. 317.

bir takdirle karşılaşmıştır. Törenler sırasında Sovyet heyeti adına Aralov, Azerbaycan heyeti adına da Abilov birer kısa konuşma yapmışlardır. Çay'dan Akşehir'e ulaşan heyet ordu ve kolordu karargâhlarında ağırlandıktan sonra, 31 Mart 1922 günü Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın karargâhında bir araya gelmişlerdir. Aralov hatıratında, Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk-Sovyet dostluğundan bahsettikten sonra, *"Bazı düşman ve zayıf kişiler, güya ordumuzun taarruz kabiliyetinden yoksun olduğunu, taarruz edemeyeceğini söylüyorlar. Ama biz, Türk ordusunun güçlü olduğunu ve düşmanı yeneceğini biliyoruz. Biz bunu İnönü'de, Sakarya'da gösterdik. Türk ordusunun ileride özgürlüğümüzü savunmaya yeterli olduğunu göstereceğiz"* dediğini belirtmektedir.¹⁸³

Kısa bir süre sonra düşmanla karşılaşılabilecek Kolordu'nun taarruzundan önce uygun bir sahada tatbikat yapması gerekiyordu. Tatbikattan önce Sovyet Büyükelçisi Aralov, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e şöyle bir teklifte bulunduğu kaynaklarda belirtilmektedir: *"Sakarya'da gördük, siz Türkler Yunan'ı yenebileceksiniz, fakat Boğazlar ve İstanbul'da bulunan İngilizleri tek başınıza yenemezsiniz. Onun için siz, Kocaeli'ne doğru ilerlerken biz de Ereğli ve Zonguldak'a çıkarma yapalım; iki koldan İstanbul'a yürüyelim ve beraber savaşalım."* Aralov'un bu beraber savaşımla lafının nereye kadar gideceğini çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Büyükelçisi'ne şu karşılığı verdiğini kaynaklarda yer almaktadır: *"Hele bir Yunan'ı yenelim"*, şeklindeki ifadesi sonucu derhal Fahrettin (Altay) Paşa'yı çağırıp kendisine şu soruyu sorduğu bilinmektedir: *"Sizin Süvari Kolordunuza teftişe gelirse, kaç bin süvariyle geçit yapabilirsiniz?"* Paşa şu cevabı verir: *"7 ile 8 bin atlıya resmigeçit yaptırabilirim."* Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, büyük bir memnunlukla: *"Tamam, 1 Nisan'da Ilgın'da teftişe hazır ol Paşam!"*, demiştir.¹⁸⁴

Aralov ile yaptığı karşılıklı bu sohbet sonucunda Sovyetler'in teklifinin gerçek amacını çok iyi değerlendiren ve onlara savaş meydanında askeri gücü hakkında ciddi bir karşılık vermek isteyen Atatürk, o sırada düzenlenmiş olan bu manevraya Sovyet Büyükelçisi Aralov ve Azerbaycan Cumhuriyeti Elçisi Abilof'u ayrıca da her iki elçilik ataşemiliterlerini de davet etmiştir.¹⁸⁵

¹⁸³ Zekeriya Türkmen, "Mustafa Kemal Paşanın Büyük Taarruz Öncesinde Süvari Kolordusunu Denetlemesi ve Ilgın Manevrasında Süvari Kolordusu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 58, (Ankara, 2004), s. 203-230; *İlgın Postası*, (9 Ağustos 1971), s. 2.

¹⁸⁴ Kurt, a.g.e., s. 17- 18; Sorgun, a.g.e., s. 317; *İlgın Postası*, (21 Ağustos 1972) s. 3.

¹⁸⁵ *İlgın Postası*, (9 Ağustos 1971), s. 2.

Kalabalık bir heyetle beraber Atatürk; 1 Nisan 1922 günü, yanında Cephe Komutanı İsmet İnönü, diğer bazı komutanlar, askeri ve siyasi konuklarıyla birlikte Ilgın ovasında ikmal ve eğitim işleriyle Büyük Taarruz'a hızla hazırlanmakta olan Süvari Kolordusunu teftişe geldiği bilinmektedir. Birinci, İkinci ve Dördüncü süvari Tümenlerinden kurulu Süvari Kolordusu, kaplıca yakınında bulunan (Ilıca) Koca Çayır'da hazır bulunmaktaydı.¹⁸⁶

Başkomutan Mustafa Kemal Paşanın emriyle geçit resmine başlanmış, 7-8 bin süvarinin savaş nizamında dörtnala geçişleri, Ilgın Ovasını bir anda adeta bir savaş alanına ve mahşer yerine çevirmiştir. En başta Fahrettin Altay Paşa, arkasından generalleri ve kurmayları geçit törenine iştirak etmiştir. Üç tümen süvari askerin Koca Çayır'da tozu dumana katarak uzunca süren muntazam ve hırslı geçişi, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'yı ve diğer komutanlarımızı ne kadar heyecanlandırmış ve sevindirmiş ise, böyle bir tatbikatı ilk kez seyreden Sovyet ve Azerbaycan diplomatları ile askeri ataşeleri üzerinde o derece müthiş bir etki yapmıştır. Süvari manevrasından sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk, konuklarla birlikte Akşehir'deki piyade birliklerinin hazırlamış oldukları tatbikata katılmışlardır.¹⁸⁷

Mustafa Kemal Paşa, 1922 Mart'ında Bolvadin'de iken böbreklerinden rahatsızlanmış ve tedavi görmüştür. 12 Mart günü sağ böbreğinde başlayan ağrı nedeniyle istirahat etmek zorunda kalmıştır. Ateşi çıkan Mustafa Kemal Paşa, 24 Marta kadar ilaç, banyo ve ılıca tedavisi ile iyileşmeye çalışmıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Kurt, **a.g.e.**, s. 17- 18; Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922**, (Ankara: Eylem Yayınları, 2008), s. 317.

¹⁸⁷ Kurt, **a.g.e.**, s. 17- 18; Taylan Sorgun, **a.g.e.**, s. 316; Özdemir, **a.g.m.**, s. 279; Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975), s. 244.

¹⁸⁸ Eren Akçiçek, **Atatürk'ün Sağlığı Hastalıkları Ve Ölümü**, (İzmir: Güven Yayınları, 2005), s. 154.

4. BÖLÜM: ILGİN KAPLICASININ TARİHİ GELİŞİMİ VE KAPLICA OLARAK KULLANILAN YAPILAR

4.1. ILGİN KAPLICASININ TARİHİ GELİŞİMİ

Ilgın Kaplıca binasının tarihi ve yapımında kullanılan malzemeler, Ilgın Kaplıcasının ilkçağlardan beri bilinen ve kullanılan bir kaplıca olduğunu göstermektedir.¹⁸⁹ İlkçağlarda Ilgın'ın bulunduğu bölgede "TYRIAION" isimli bir kent olduğu bilinmekle birlikte bu kentin ne zaman kurulduğuna dair henüz bir bilgi yoktur.¹⁹⁰ İlkçağlardan bu yana varlığı bilinen Ilgın su kaynaklarının, Romalılar döneminde şöhreti yayılmıştır. Ilgın Kaplıcaları, Justinian devrinin ünlü kaplıcalar arasına girmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde belirtildiği gibi kaplıcanın, yakınında balığı bol bir göl bulunduğunu ve kaynakların çok tesirleri görüldüğü yazmaktadır.¹⁹¹

4.2. ESKİ KAPLICA BİNASI (ÇİFTE KAPLICA)

Çifte Hamam olarak da bilinen Türk mimari usulüne uygun olarak yapılan Ilgın Kaplıca binasının ana şekli, Selçuklular döneminde oluşturulmuştur. Kaplıcayı ilk yaptıranın, H.633 (1236) tarihinde Selçuklu hükümdarı I. Alâeddin Keykubad olduğu ve ikinci ilavenin ise III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Sahip Ata Ali bin Hüseyin¹⁹² tarafından H.666 (1267) yılında yapıldığı bilinmektedir.¹⁹³ Selçuklu

¹⁸⁹ Reman, a.g.m., s. 22.

¹⁹⁰ Bildirici, "İlk Çağlarda Ilgın",

www.mehmetbildirici.com/post_attachment/download?id=300: (18.08.2013)

¹⁹¹ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 17-18.

¹⁹² Anadolu Selçukluları tarihinde, bilgisi, zekâsı, idaresi ve yaptırdığı hayır eserleriyle yaygın bir şöhret yapan, büyük vezir Sahip-Ata Fahreddin Ali, Konyalı El-hac Ebubekir soyundan Hüseyin'in oğludur. Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus II. zamanında, 1246 yılında pervanelik (ferman nazırı), 1250 yılında emir-i dâd (adalet nazırı), 1258 yılında da başvezirlik mevkilerine yükselmiş, bu vazifesini Selçuklu saltanatının en karışık günlerinde dahi sürdürmüş ve halka kendisini sevdirmiştir. Hayatının sonlarına doğru vazifesinden çekilerek, Akşehir'in Nadir köyüne yerleşen Sahip-Ata Fahrettin Ali, orada, Şevval 684 (Kasım 1285) tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi, sağlığında Konya'da yaptırdığı türbeye gömülmüştür. Ömrü boyunca, Anadolu'nun pek çok yerinde hayır eserleri yaptıran Sahip-Ata, 1249 yılında İshaklı'da bir han ve kervansaray, 1250 yılında Akşehir'de bir medrese, imaret ve mescit, 1258-1283 yılları arasında Konya'da bir dar'ül-hadis, mescit, hankah, hamam, çeşme, buzhane ve iki türbe, 1266-1267 yıllarında Kayseri'de bir medrese, mescit ve daha birçok yerlerde hayır eserleri yaptırmıştır. Bkz., **Konya İl Yıllığı** (Konya: Konya Valiliği, 1969-1971), s. 109.

¹⁹³ A. Süheyl Ünver, **Selçuk Tababeti**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1940), s. 101; Osman Özdemir, **Ilgın Kaplıcasının Tarihçesi**, (Yıldız Basımevi, Konya, 1959), s. 10; Önge, a.g.e., s. 280.

vezirlerinden Sahip Ata'nın vakfından olan bu çifte kaplıca, elimizdeki mevcut kaynaklarda, Karamanoğlu İbrahim Bey'in vakfi olarak geçmektedir.¹⁹⁴

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv belgelerindeki bilgilerde, kaplıca binasının Ilgın- Akşehir şosesinin kenarında ve Ilgın ilçe merkezine takriben 2 km. uzaklıkta olduğu su kaynaklarının antik devirlerden beri kullanıldığı belirtilmektedir. Kaynakların bulunduğu tepenin doğu yamacına inşa edilmiş olan çok kubbeli yapı, sonradan çeşitli ekler ve yeni tesislerle genişletilen Ilgın Kaplıcasının, en eski kısmını teşkil etmektedir¹⁹⁵.

Kaplıca binası, diğer Selçuklu eserlerinde de görüldüğü gibi, kadınlar ve erkekler için iki taraflı çifte hamam şeklinde yapılmış olup, uzunluğu 20 m, genişliği 16 m, olarak tasarlanmıştır. Kapısından girilince orta yerinde bir soğuk su havuzu ve etrafında bir metre yüksekliğinde sedirlerle çevrilmiş bir soğukluk bulunmakta, derinliği bir insan boyuna yakın olan havuza, 5-6 basamaklı bir merdivenle inilmektedir.¹⁹⁶

Üç kubbeli bir revaktan geçilerek girilen, birer büyük kubbe ile örtülmüş soyunma ve yıkanma mahallerini ve geride de tonozlu bir su deposunu ihtiva eden kısım, bugün kadınlara ayrılmıştır. Kapısındaki kitabesinden H.666 (1267) yılında, Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, Sahibi Azam, Ebülhayrat Ali Bin Hüseyin tarafından mimar Kaluyan'a yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar bazı tarihi kaynaklarda, aslan başlı iki lüenin su akıttığı bir havuzu ihtiva eden kaplıcanın, Sultan Alâeddin zamanında yapıldığı bildirilerek, Ab-ı Germ (Ilgın)'de Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın¹⁹⁷ emri ile Cemaleddin isminde bir zat tarafından

¹⁹⁴ BOA., İ.EV., 18/9; BOA., MF.MKT., 1087/18; BOA., MF.MKT., 1096/19.

¹⁹⁵ V.G.M.Abd. ve Yapı İşl. Dai. Bşk. Dosya No: 42-11.01/3.

¹⁹⁶ Ünver, a.g.e., s. 102.

¹⁹⁷ I. Alâeddin Keykubad, 1220-1237 yıllarında Anadolu Selçuklu Devletinde hükümdarlık yapmış önemli bir devlet adamıdır. 586 (1190) yılında dünyaya gelmiştir. Babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Alaşehir savaşında ölümü üzerine tahta en büyük oğlu İzzeddin Keykavus geçmiştir. I. Alâeddin Keykubad, İzzeddin Keykavus'un vefatının ardından Konya'da törenlerle (616/1220) tahta oturmuştur. Onun zamanı Selçukluların en güçlü dönemidir. Keykubad, ülkesinin sınırlarını Aras boylarına ve Van gölüne kadar genişletmiştir. Onun zamanında güçlü bir donanma oluşturulmuş, Moğol istilasının önüne geçilmiştir. İçel'den Antalya'ya kadar bütün kıyı şeridi Selçuklu topraklarına katılmıştır. Alâeddin Keykubad pek çok yerde hayır eserleri yaptırmıştır. Beyşehir gölü üzerinde yaptırdığı Kubâdabâd Külliyesi, Kayseri'de Keykubâdiyye Sarayı'nı inşa ettirmiş, Konya'da kendi adını taşıyan görkemli bir saray yaptırmıştır. Biri Konya-Aksaray, diğeri Kayseri-Sivas arasında Sultan Hanı adıyla meşhur olan iki kervansaray inşa ettirmiştir. Alaiye-Antalya yolu üzerinde Şerefşah, Konya-Antalya arasında Alara Hanı, Konya'da Darüşşifa-i Alaiyye adlı bir hastane yine onun tarafından yapılmıştır. Anadolu'nun bazı yerlerinde yine onun adıyla anılan camiler bulunmaktadır. Bkz., Faruk Sümer, "Keykubad I" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 25, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1950), s. 358-359.

H.633 (1236) tarihinde bir hamam inşa ettirildiğini anlatan bir kitabenin de varlığından söz edilmekte ise de, kitabe günümüze kadar varlığını koruyamamıştır.¹⁹⁸

Kaplıcanın coğrafi konumuna baktığımızda ise, Ilgın ilçesinin 2.5 km batısında ve Ilgın Gölünün ise kuzeybatısında¹⁹⁹Ilgın-Akşehir asfaltı üzerindedir.²⁰⁰ Ilıca Mahallesinde yer alan bina, batısında bulunan yaklaşık 50 m.lik bir tepenin yamacına inşa edilmiştir. Binanın kuzeyinde ise Fahrettin Altay Caddesi geçmektedir. Kuzey-güney istikametinde uzanan bir blok halinde ve yan yana iki ayrı kısımdan ibaret bir çifte kaplıcadır.²⁰¹

Ilgın Kaplıcası hududu içerisinde çifte kaplıca dışında, bir başka eski yapı ise 1312-1902 yıllarında yapılmış olan misafirhanedir. Fakat sonraki yıllarda, bu misafirhanenin bakımsızlıktan dolayı yıkıldığı bilinmektedir. Yerine ise bir kaplıca oteli yapılmıştır.²⁰²

4.2.1. Kaplıca Binasının Mimarisi

Günümüzde halen çalışır durumda olan kaplıca, yüksekçe bir tepenin önünde yer almıştır. Ilgın Kaplıcası, yaklaşık olarak kuzey-güney yönünde uzanmakta olup yanyana iki ayrı kısımdan oluşan bir çifte kaplıca şeklindedir (Plan:1). Bu şifa kaynağı, Hamam Dağı eteklerindeki güneyden kuzeye doğru uzanan alivyum tabakası ile örtülü bir kırık fay üzerinden çıkmaktadır.²⁰³

Ilgın Kaplıca Hamamı iki bölümlü ve kendine has bir plan arz eder.²⁰⁴Kaplıcanın kuzeydeki kısmı kadınlara aittir. Bu kısma, yanları kapalı üstü basit köşe bingileri ile desteklemiş, üç kubbe ile örtülü bir revaktan geçilerek girilir. Bu kubbeler, önde iki serbest ayağa, arkada duvarlarla bitleştirilmiş taş ayaklarla, yarlarda duvar ile birbirlerine bağlı şekilde tâli kemerler aracılığı ile desteklenmektedir. Revak cephesi, ayak, kemer ve kubbeleri sıvalıdır. Kuzey duvarında 1838 tarihli (Foto: 3), güney duvarında ise 1951 tarihli iki onarım kitabesi yer alır. Giriş kapısı 40 cm eninde bir çerçeve ile süslenmiştir. Bu çerçeve 1.60 m.

¹⁹⁸V.G.M.Abd. ve Yapı İşl. Dai. Bşk. Dosya No: 42-11.01/3.

¹⁹⁹ Doktor Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhi-i ve İctimâi Coğrafyası Konya Vilayeti*, Derleyen: Mehmet Karayaman, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s. 64.

²⁰⁰ Tahsin Samur, *Ilgın'da Türk Devri Yapıları*, (Konya: İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1992), s. 21.

²⁰¹ Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Mimari Eserleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), s. 321.

²⁰² Özdemir, a.g.e., s.17.

²⁰³ Kurt, a.g.e., s. 212.

²⁰⁴ Tahsin Samur, *Ilgın'da Türk Devri Yapıları*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985), s. 28.

genişliğinde ve 25 cm. derinliğinde, dikdörtgen bir pano şeklindeki çerçevenin alt tarafında 90 cm genişliğinde sivri kemerli bir lento taşı ile örtülmüş kapı boşluğu yer almaktadır. Buradan, 9.10 x 9.15 metre ölçüsünde ve üzeri büyük bir kubbe ile örtülü olan soyunma kısmına girilir. Mekanın üstünü örten kubbenin yükü köşelerde üçgenler yardımı ile duvarlara aktarılmakta ve eteğinde profilli bir silme ile süslenmiştir. Buranın aydınlatılması giriş kapısının üzerindeki küçük bir pencere ve kubbe üzerindeki aydınlık deliği ile sağlanmaktadır. Kuzey tarafındaki bir kapı ile 8.30 x 8.45 m. ölçüsündeki sıcaklığa geçilir. Bunun üstünde yine büyük bir kubbe ile örtülü olup, kubbenin köşelere gelen yükü üçgenler yardımı ile duvarlara aktarılmıştır. Buranın aydınlatılması, güneye açılan alt pencere ve kubbe merkezindeki yuvarlak ışıklık ile sağlanmıştır. Zeminde ise bir havuz bulunmaktadır. Sıcaklığın batısında sivri tonozlu bir su deposu yer almaktadır.²⁰⁵

Erkekler bölümü ise kadınlar kısmının doğusuna bitişik olup, kaplıcanın ikinci bölümüdür. Kadınlar kısmının soyunma bölümünden erkekler kısmına geçen bir kapı görülüyorsa da bugünkü planlarda bu mevcut değildir ve bu kısım bugün duvarlarla örülüdür.²⁰⁶ İç kapı beşik tonozlu bir girişe açılmaktadır. Buradan soyunma kısmına geçilmektedir. Bu kısmın kuzey ve güney uçları iki sivri tonozun desteklediği büyük bir kubbe ile örtülüdür. Bu kubbenin tepe kısmında, biri merkezde diğerleri ise bunun etrafında sıralanmış yedi adet ışık gözleri bulunmaktadır. Girişin güneye açılan kapısında iki bölümlü sıcaklığa girilmektedir. Her iki bölümün üstü, kuzey ve güney tarafında birer sivri tonozla oturan merkezi kubbelerle örtülüdür.²⁰⁷

Y. Önge'nin planında da görülğü gibi kaplıca binası erkekler ve kadınlar kısmı olarak iki kısımdan oluşmaktadır (Plan:1). Aynı zamanda soyunma, sıcaklık, su deposu gibi bölümleri de bulunan eski kaplıca binası çeşitli tamiratlar geçirmiş olup, özellikle de bu değişiklikler kadınlar kısmının girişinde göze çarpmaktadır (Plan: 2).

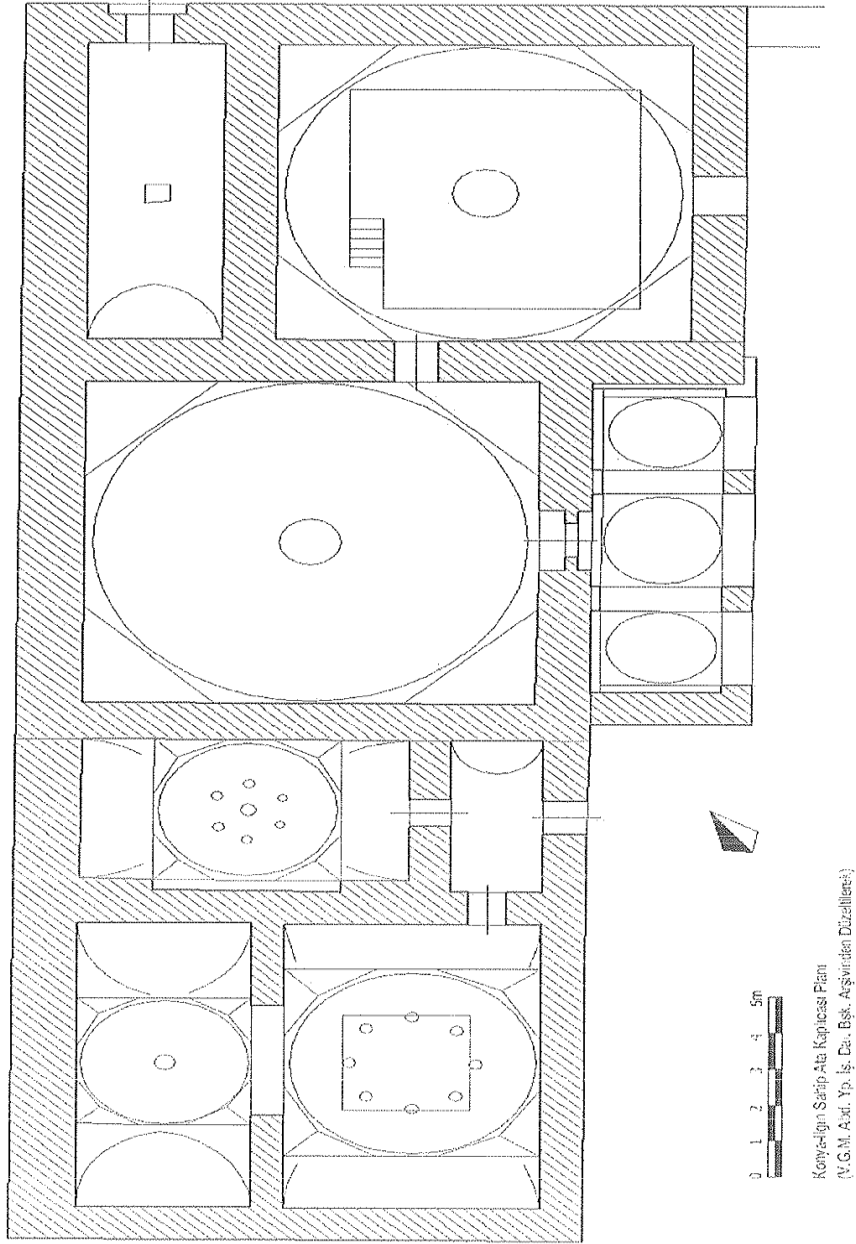
Kaplıcanın inşasında, genel olarak moloz, kesme taş ve yer yer de tuğla kullanıldığı görülmektedir. Kaplıcanın kadınlar kısmında soyunmalık ile sıcaklığın

²⁰⁵ Önge, a.g.e., s. 279; Samur, a.g.t., s. 22-23.

²⁰⁶ Samur, a.g.t., s. 22.

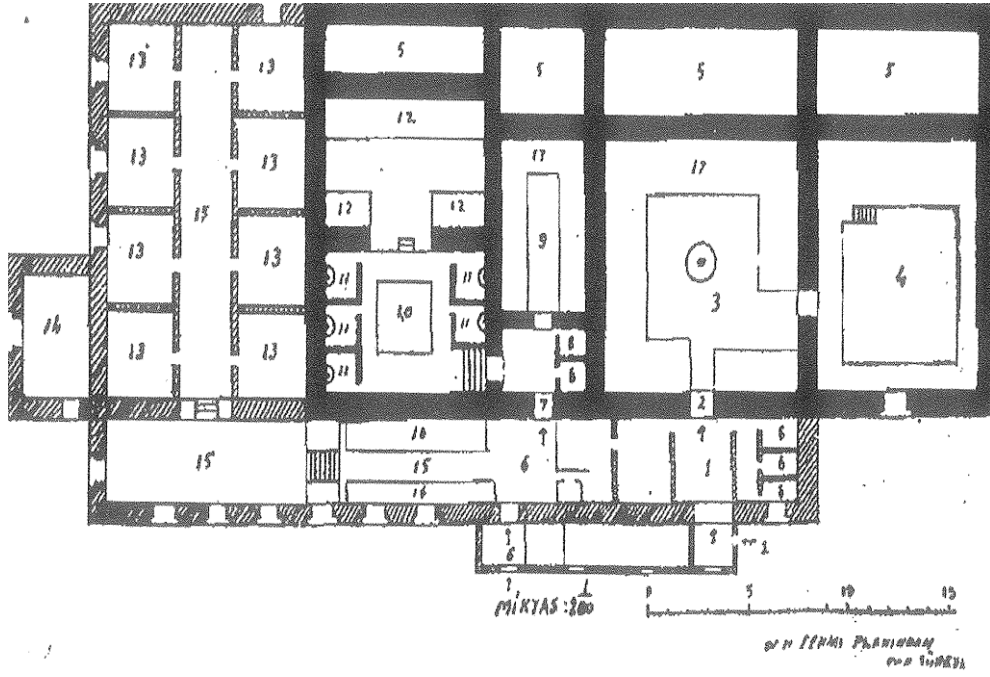
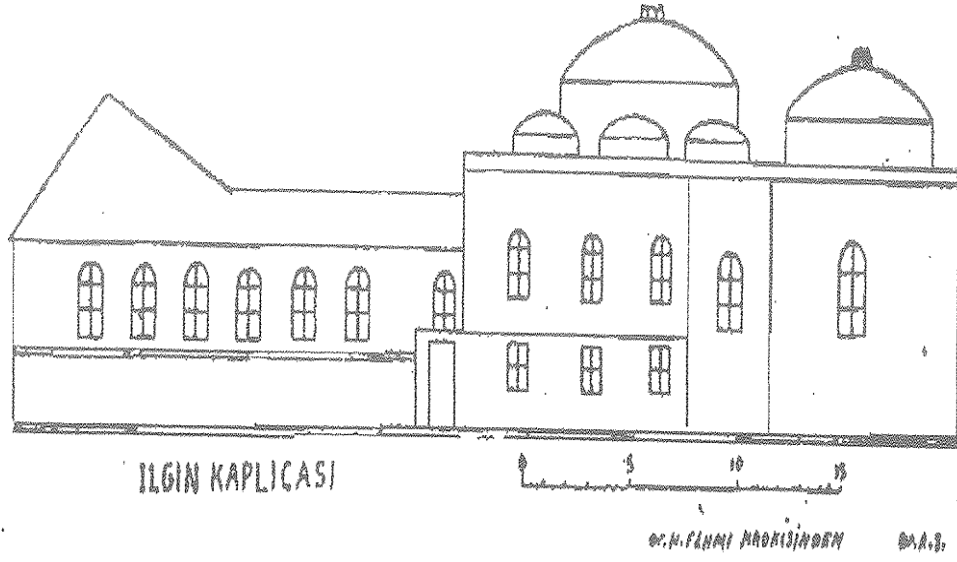
²⁰⁷ Önge, a.g.e., s. 279.

üzerini örten kubbeler ve su deposunun üzeri moloz taşlarla örtüldüğü bildirilmektedir. Kaplıcanın iç döşemeleri ise mermerdendir.²⁰⁸

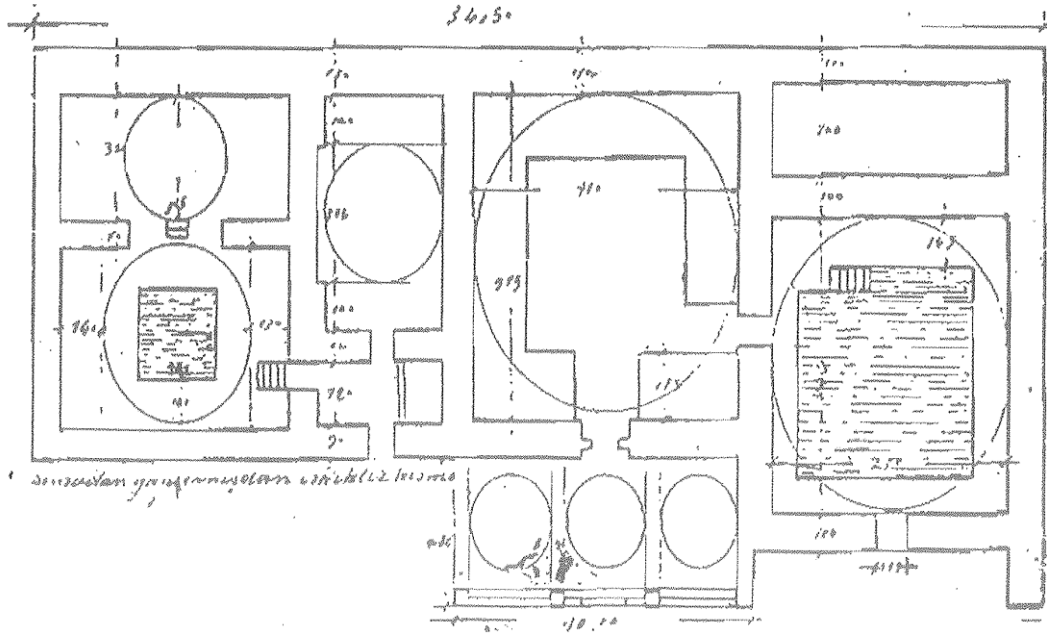

Plan 1: Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının Planı (Yılmaz Önge, Anadolu'da XII-XIII Yüzyıl Türk Hamamları eserinden s. 280.)

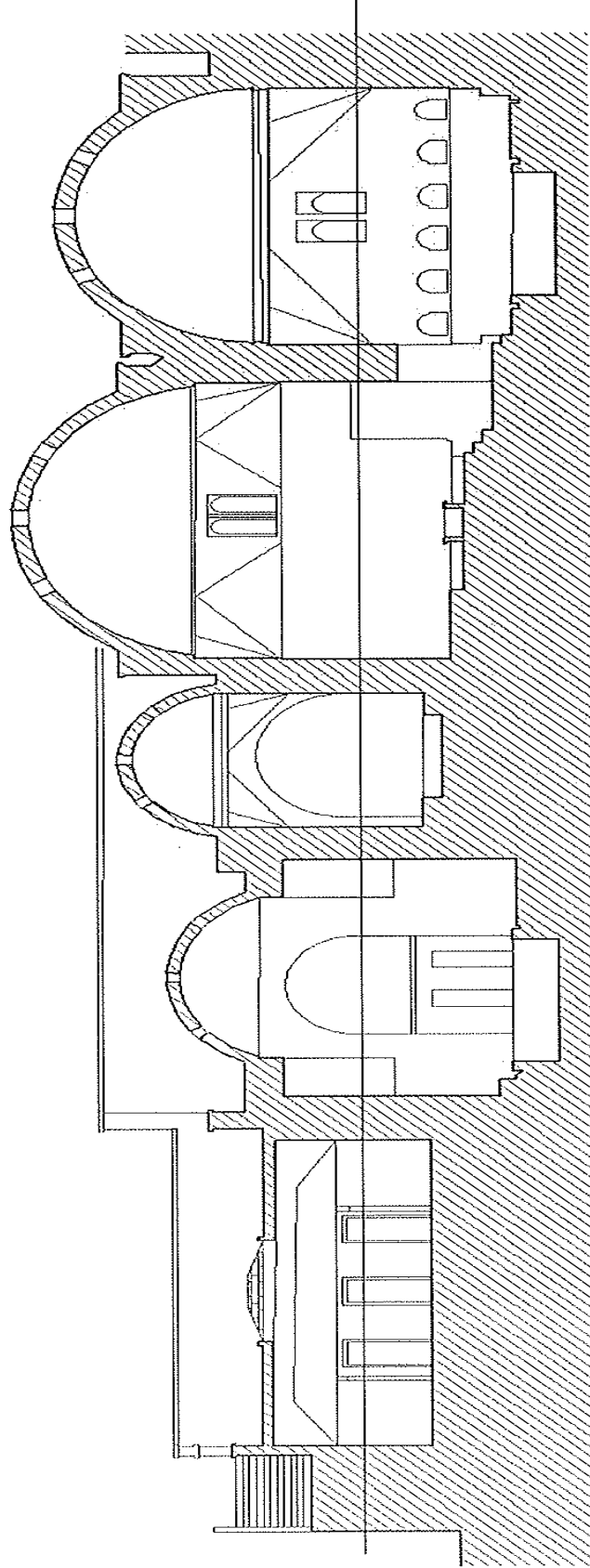
²⁰⁸ Samur, a.g.t., s. 24.

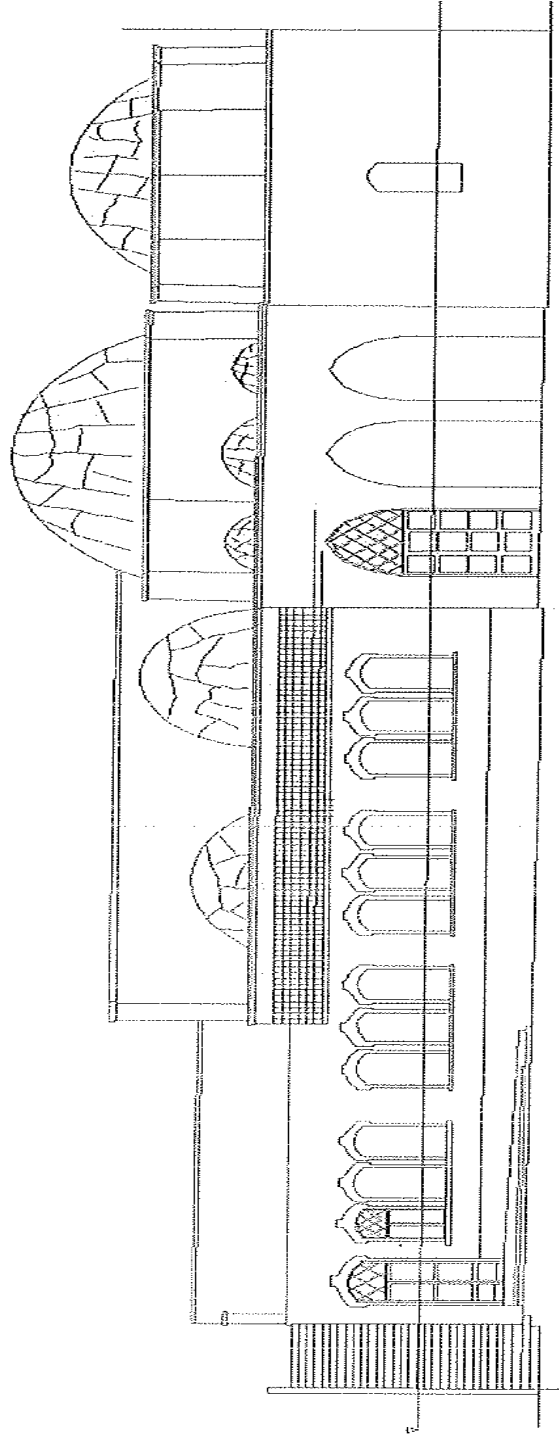
Plan 2 :Kaptıcaya yapılan ilavelere dair bir kroki
(V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/3.)

Plan 3: H. Fehmi imzasını taşıyan bu çizimde de yer yer farklılıklar görülmektedir.(V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/3.)

**Plan 4 : Ilgın Sahip Ata Kaphıcasının a-a Kesiti(V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı
Dosya No: 42-11.01/3.)**

Konya'nın Sahip Ata Kaphçası
Doğu Cephe Elekasyonu
(V.G.M. Akat. Yr. İş. Dal. Bşl. Arşivleri Düzeltilecek)

**Plan 5 : Iğın Sahip Ata Kaphçası Ön Cephe Şekli (V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı
Dosya No: 42-11.01/3.)**

4.2.2. Kaplıcanın Mimarı

İlgın Kaplıcasının mimarı olarak, Konyalı Hacı Ekber oğlu Hüseyin'in ve Selçukluların büyük devlet adamlarının birisi olan Sahip Ata Fahrettin Ali'nin yaptırdığı eserlerde, “*Kelûk Bin Abdullah*” ve “*Kalûyanel Kunevi*” isimli bir mimarın adı geçmektedir. Kalûyan, Mevlana zamanında derviş olan ressamlardan biridir. Sonradan İslâmiyet'i kabul eden bu kişi Konya'da zengin bir aileye mensup olup, Beyşehir'deki Eşrefoğlu Camisine ait H. 606 tarihli bir vakfiyede de adının geçtiği bilinmektedir. Yine Sivas'ta 1271 tarihli bir kitabede “*Kalûyan ül Kunevi*” ismine rastlanmaktadır.²⁰⁹

Ömrü boyunca, Anadolu'nun pek çok yerinde hayır eserleri yaptıran Sahip-Ata, 1249 yılında İshaklı'da bir han ve kervansaray, 1250 yılında Akşehir'de bir medrese, imaret ve mescit, 1258-1283 yılları arasında Konya'da bir dar'ül-hadis, mescit, hanikâh, hamam, çeşme, buzhane ve iki türbe, 1266-1267 yıllarında Kayseri'de bir medrese ve daha birçok yerde hayır eserleri yaptırmıştır. Bu eserlerden çoğunun mimarı, Kelûk Bin Abdullah'tır. Konya'da doğmuş ve genç yaşlarında Selçuklu sarayına girerek, saray çevresindeki usta, nakkaş ve mimarların yanında yetişmiştir. Kelûk'un sonradan İslâm dinini kabul etmiş, Ortodoks bir Türk olduğu bilinmektedir. Din tesiriyle Kelûkyan, daha sonra da Rumca Kalûyan adını alan ve İslamiyet'i kabul ettikten sonra Kelûk bin Abdullah olan bu Konyalı mimar, Sahip-Ata Fahreddin Ali'nin himayesine girmiş ve onun Anadolu'da yaptırdığı eserleri üzerine adını Konyalı Kalûyan olarak işlemiştir. Kalûyan'ın eserlerinden biri de İlgın Kaplıcasıdır. Kaplıcanın kitabesinde Amel-i Kalûyan adı okunmaktadır.²¹⁰

XIII. yüzyılda, I. Alaeddin Keykubad'ın Sivas'ın imarı ile Konya'da Felekabad adında bir kasrı, nakkaş Kelûk'a inşa ve tezyin ettirdiği, hatta şehrin kale kapısında Mevlana'nın babasının bir sözünü naksettirdiği yayınlarda belirtilmektedir. Mimarın Antalya, İlgın, Akşehir, Sivas ve Konya'da çalıştığı da bilinmektedir.²¹¹

A. Süheyl Ünver, kaplıcanın mimarının Selçuklu Devleti mimarlarından “Kaolyon” olduğunu ve H. 688 (1289) yılındamimarın sağ olduğunu belirtmektedir.²¹² Osman Özdemir de İlgın Kaplıcası temellerinin eski asırlarda mevcut olduğunu, daha sonra Selçuklu hükümdarlarından Alaeddin Keykubat'ın

²⁰⁹ Samur, **a.g.t.**, s. 27.

²¹⁰ Konya Valiliği, **Konya İl Yıllığı**, (1969- 1971), s. 109.

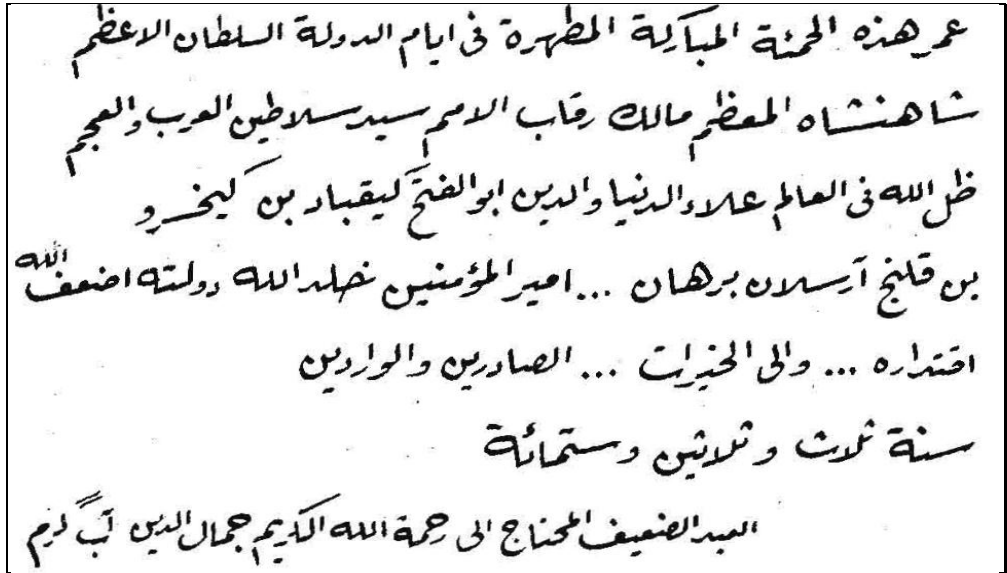
²¹¹ Konya Valiliği, **Konya İl Yıllığı**, (1969- 1971), s. 110.

²¹² Ünver, **a.g.e.**, s. 102.

şimdiki kadınlar bölümündeki havuzlu kubbeyi Kalyon adında bir mimara yaptırdığından bahsetmektedir.²¹³

4.2.3. Kaplıca'da Bulunan Kitabeler

Mimarı Kalûyan olan ve Selçuklu dönemi eseri olan bu çifte kaplıcanın, biri Kalûyan'a ait olmak üzere üç kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabelerden ilki günümüzde mevcut değildir. Yaklaşık seksen sene önce bu bölgede önemli araştırmalar yapan Gaffar Totaysalır, kaplıcanın güneyinde bulduğu kitabede Alâeddin Keykubat bin Keyhüsrev H.633 (1236) yazısını gördüğünü ve bu kitabeyi yuvarlayıp, hamamın duvarlarına kadar getirdiğini ifade etmiş fakat kitabe daha sonra kaybolmuştur.²¹⁴ I. Alâeddin Keykubat'ın emriyle Cemâleddin isminde bir kişiye yaptırıldığı anlaşılan, H.633 (1236) tarihli bu kitabe Arapça olarak yazılmıştır ve tercümesi şu şekildedir:

Resim 1. I. Alâeddin Keykubat Tarafından 633 (1236)'da Cemâleddin'e Yaptırılan Kitabe

Kitabenin Transkripsiyonu

“Umur hazihi al hame el mubareke al muttakra fi eyyam al devle el Sultan al azam Şahinşah el muazzam maliki rikab el umam seyid salatin al arab ve acem zil Allah fi el alem Alaeddin ve eldin Abu el fetih Keykubat bin Keyhüsrev bin Kılıçarslan burhan...Emir el müminin hallede Allahu devlethu Azafe Allahu iktidarahu...Vali el hayrat...el sadirin ve el varidin Senet telat ve telatun ve sittumae Al ald al zayif el muhtaç ila rahmet Allah el Kerim Cemaledin Abu Germ”.

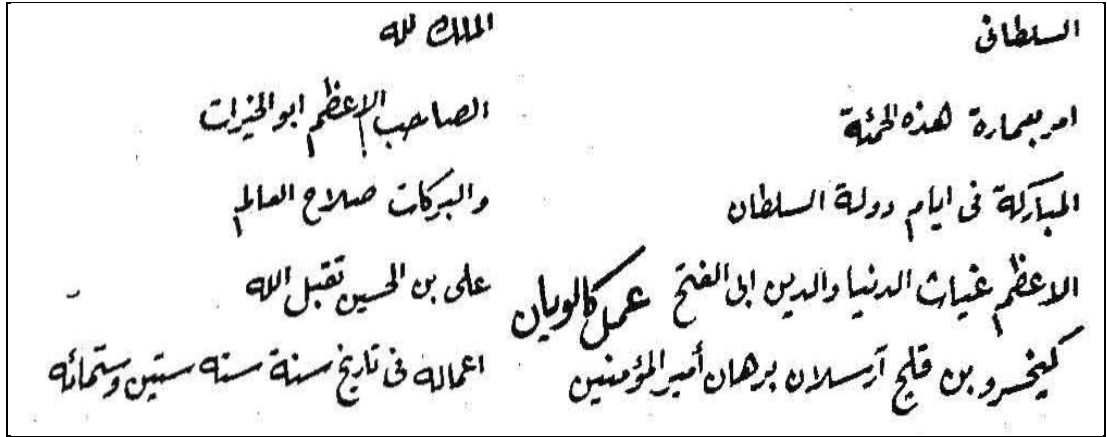
²¹³Özdemir, a.g.e., s. 10-12.

²¹⁴ Ünver, a.g.e., s. 102-103.

Kitabeyi, günümü Türkçesine şu şekilde çevirmek mümkündür:

“...Buraya gelenlere ve su alanlara bu temiz şifa yeri şahlar şahı en büyük sultan, milletlerin efendisi (hükümdarı) Arap, Acem sultanlarının efendisi, dünyada Allah'ın gölgesi, dünya ve dinin yüceltisi Ebul Feth Keykubad Bin Keyhüsrev Bin Kılıçarslan mü'minlerin emrinin delili, Allah onun devletini ebedi ve iktidarını güçlü kılsın, Sultan iktidarı günlerinde H.633 senesinde, Allah'ın güçsüz kulu Tanrı rahmetine muhtaç Cemâleddin yaptı”. Ab-ı Germ²¹⁵

Kaplıcaya ait ikinci kitabeyi yazan mimar Kalûyan olup H.666 (1267) tarihli Arapça kitabe Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Sahip Ata tarafından yaptırılmıştır. Kaplıcanın kadınlar kısmı kapısı üzerinde bulunan iki taraflı mermer üzerine işlenmiş olan bu kitabenin, 0,75 X 100 m ölçüsünde olduğu görülmektedir.²¹⁶Süheyl Ünver'e göre kaplıcanın kitabesi ve tercümesi şöyledir:

Resim 2. III. Gıyasettin Keyhüsrev Zamanında H.666 (1267)'de Sahip Ata Fahreddin Tarafından Mimar Kâluyan'a Yaptırılmış Olan Kitabe

El melik'ül Allah

El sahib el âzam abu al hayrat

ve el berekat salah el âlim.

Ali bin el Huseyin takabbele Allahu

amalahu fi tarih sene-i sitte ve sittin

ve situmae"²¹⁷.

"El Sultani

Amara bi imaret hazihi al hamâa

al mubareke fi eyyam devlet al Sultan

al azam giyath al dünya ve eldin eli el fetih bin

Kılıçarslan Burhan emir el muminin

El mulk Lillah

Amel Kaluyan

²¹⁵ Samur, a.g.e.,s. 25-26.

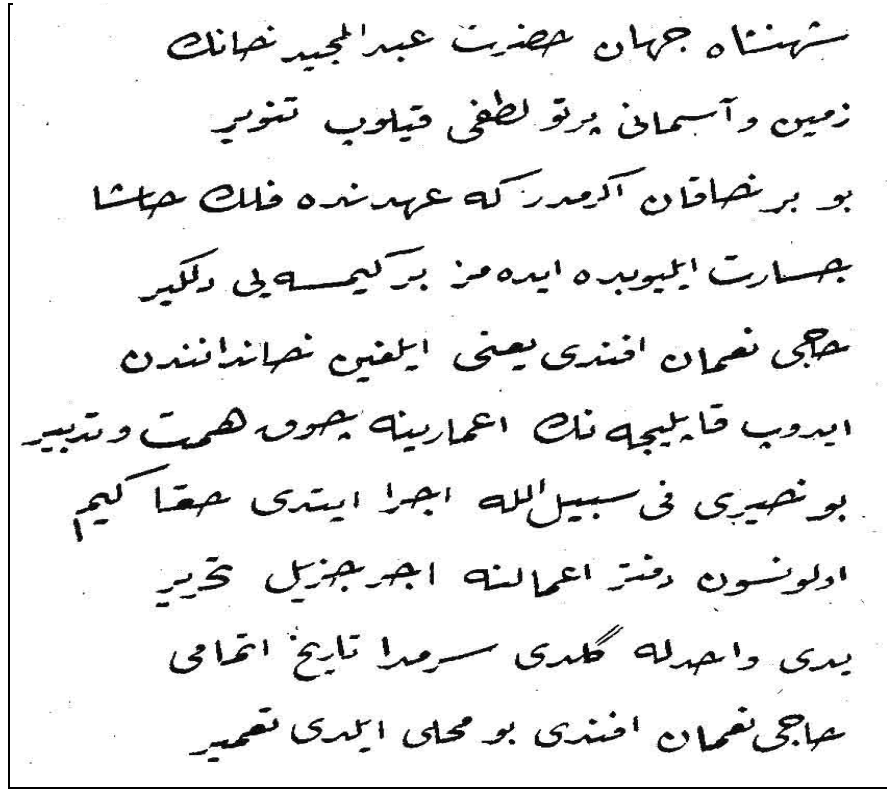
²¹⁶ M.Ferit ve M.Mesut, **Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri**, (İstanbul: İstanbul Türkiye Matbaası, 1934), s. 83.

²¹⁷ Ünver, a.g.e., s.102.

Kitabeyi günümüz Türkçesine şu şekilde çevirmek mümkündür:

“...Bu mübarek ılıca binasının inşasını müminlerin hadimi, Sultan Gıyasüddünya Veddin Ebülfeth Keyhüsrev Bin Kılıç Arslan zamanı devletinde sahib-i âzâm, hayrat ve hasenat babası, âleme mahz-ı salâh olan Hüseyin oğlu Ali 666 senesinde emretti Allah bu işlerini kabul buyursun”.

Kaplıcanın son kitabesi ise kadınlar kısmının girişinin güney revakının kuzey duvarında yer almaktadır. Kitabe Sultan Abdülmecid zamanında, H.1254 (1838) yılında Nazmi Sermed isimli bir şair tarafından yazılmıştır. Bu kitabe aynı zamanda İlgin eşrafından Hacı Numan Efendi tarafında kaplıcanın tamir olunduğunu gösteren kitabedir.²¹⁸

Resim 3. Sultan Abdülmecid Döneminde 1256 (1839) tarihinde Nazmi Sermed isimli bir şair tarafından yazılan kitabedir.

Tahsin Samur, Abdülmecid zamanında yazılmış olan kitabenin transkripsiyonunu şöyle vermektedir:

“...Şehinşah-ı cihan hazarat-ı Abdülmecit han'ın
zeminve asmanı Pertev-ı Lutfi kılup tenvir.

²¹⁸ Önge, a.g.e., s. 281.

*Bu bir hakan-ı ekremdir ki ahdinde felek haşa.
Cesater eyleyüp de idemez bir kimseyi dildir.
Hacı Numan Efendi yani İlgin hanedanından,
idüp kaplıcanın imarına çok himmet-ü tedbir.
Bu hayrı fi sebili'llah icra itdi hakka kim,
olunsun defteri â'mâline ecr-ı cezil tahrir.
Yedd-i vahitle geldi Sermeda tarih-i itmanı,
Hacı Numan Efendi bu mahalli eyledi ta'mir"²¹⁹.*

4.2.4.Kaplıcanın Geçirdiği Tamirat ve Tadilatlar

Kaplıca zaman içerisinde birçok tamir ve tadilat geçirmiştir. Konya İl Yıllıklarında, ilk halini muhafaza edemeyen kaplıcanın 1267 yılında tamir gördüğü belirtilmektedir. Fakat görülen bu tamirat hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.²²⁰

İlgin Kaplıcası, Osmanlı Devleti Döneminde de önemini korumaya devam etmiştir. Bunun en önemli göstergelerinden biri, IV. Murad'ın, 1638 yılında Bağdat'a giderken Akşehir yolu ile İlgin'a gelerek, İlgin Kaplıcasının önünde otağını kurması, burada banyo yaptıktan sonra Kaplıcanın önünde bir saray inşa ettirmesidir. Fakat günümüzde bu saraya ait herhangi bir iz bulunmamaktadır.²²¹

Daha sonra, XIX. yüzyılda Sultan Abdülmecid zamanında, kaplıcanın her iki kısmı İlgin eşrafından Hacı Numan Efendi tarafından tamir ettirilmiştir. Bu tamiri gösteren 1840 tarihli bir kitabe konulmuştur. Bu kitabe bugün kadınlar kısmı girişindeki revakın kuzey duvarına yerleştirilmiştir.²²²

1894 yılında Evkaf Nezaretine bağlı olan Karamanoğlu İbrahim Bey vakfından Konya'da bulunan İlgin Kaplıcasının tamire muhtaç bazı yerlerinin onarımı için Evkaf Nezareti, devletten bir miktar para talep etmiştir. Bunun sonucunda Konya Vilayet Muhasebesinden İlgin Kaplıcasının tamirâtı için para ayrılmıştır.²²³

İncelediğimiz Osmanlı Arşiv Belgeleri ışığında Sahip Ata (Çifte) Kaplıcası'nın 1906-1912 yılları arasında Maarif Nezaretine bağlı olduğunu

²¹⁹ Samur, a.g.e., s. 28.

²²⁰ Konya Valiliği, **Konya İl Yıllığı**, (Konya, 1967), s. 188.

²²¹ Özdemir, a.g.e., s. 15.

²²² V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/3;Hasan Özönder, "Sahip Ata'nın İlgin Kaplıcası", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, (1994), S: 5, s. 188

²²³ BOA., İ.EV., 18/9.

görmekteyiz.²²⁴Kaplıca, 1906 yılında Maarif Nezaretine devredilmiş, dönemin Konya Maarif Müdürü Hulusi Bey'in teşebbüsü ile tamir olunmuş, tamir sırasında erkekler kısmı ilave edilmiştir.²²⁵

Osmanlı arşiv belgelerinden edindiğimiz bilgilere göre; Ilgın Kaplıcası Maarif Nezaretine devredildikten sonra da çeşitli tamir ve tadilatlar geçirmiştir. Bu dönemde kaplıcanın tamir işi Maarif Nezareti tarafından ihale yoluyla Eftim Usta adında bir müteahhide verilmiştir. Fakat müteahhit işi, komisyonun belirlediği tarihten altı ay sonra teslim etmiştir. Bu gecikmeden dolayı Maarif Nezareti, Ilgın Kaplıcasından aldığı kira bedeliyle ödemediği mektep ve rüştiyelerin öğretmen maaşlarında kesinti yapmak zorunda kalmıştır. İnşaatın gecikmesinin pek çok zarara sebep olmasından dolayı müteahhide verilecek olan meblağın belli bir kısmı verilmemiştir. Bunun üzerine müteahhit ceza olarak kesilen parayı alabilmek için Maarif Nezaretini mahkemeye vermiştir. Arşiv belgelerine yansıyan 1908-1912 yılları arasındaki yazışmalardan, Maarif Nezareti ile müteahhit Hacı Eftim arasındaki ihtilafın dava konusu olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut belgelere göre müteahhidin alacağı olan sekiz bin sekiz yüz seksen beş gurusun üç bin iki yüz on altı lirasının ödenmediği anlaşılmaktadır.²²⁶

4.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ILGIN KAPLICASININ DURUMU

Ilgın Kaplıcası, Maarif Nezaretinden Vakıfların mülkiyetine geçmiş ve Ilgın Belediyesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü arasında dava konusu olmuştur.²²⁷ Kaplıca binasının 1930-1940'lı yıllar arasında değişik onarım projeleri hazırlanmış fakat uygulanamamıştır.²²⁸Konya Mıntıkasındaki Ilgın Kaplıcalarının Evkaf Umum Müdürlüğüne ıslah edilmesine ve burada yeni yeni tesisat yapılarak modern bir hale getirilmesine karar verilmiştir. Kaplıcalarda yapılacak tesisat için tahminen on beş bin lira sarf edilecektir. Ilgın kaplıcaları yüksek şifa kabiliyetinde ve halkın çok rağbetine mazhar olmuştur. Ancak burada istirahat imkanı yoktur. Evkaf Umum Müdürlüğü kaplıcanın bu mühim eksikliğini nazarı dikkate alarak burasını, hastaların ve ziyaretçilerin tam manasıyla istirahat eyleyebilecekleri bir hale getirmek için çalışmaktadır. Yeni tesisatın proje ve keşiflerini Mühendis Vasil yapmıştır. Projeye

²²⁴BOA., MF.MKT., 1087/18; BOA., MF.MKT., 1096/19.

²²⁵ Önge, a.g.e., s. 281; V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/3.

²²⁶BOA., MF.MKT., 1087/18.

²²⁷V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/3.

²²⁸ Samur, a.g.e., s. 28.

göre kaplıcaya hususi banyolar, kadın, erkek daireleri, otel, lokanta, büfe ve gazino ilave edilecektir.²²⁹

Konya Vakıflar Müdürlüğü, Ilgın Kaplıca binasında yapılacak tadilat ve ilave inşaat için 24.946 lira bedelle ihaleye çıkmış, ihale sonuçlarının 9.11.1938 tarihinde açıklanacağını duyurmuştur.²³⁰ Evkaf idaresinin bu hareketi, hem bir bataklık halinde olan kısmı kurutacak, hem de Konya ve civarında modern bir kaplıca tesisatı kazandıracaktır.²³¹

Belediyenin belli başlı bir gelir kaynağı olan kaplıca civarında, büyük oranda bütçe sarfının yanı sıra İller Bankasına borçlanma yoluyla birçok tesisler inşa edilmiştir. 1951 senesinde 450.000 lira harcanarak hususi banyolu 70 yataklı otel termal ile 50.000 lira harcanarak, restore edilip ve modern bir tesis vücuda getirilip halkın ihtiyacına sunulduğu görülmektedir.²³² Bu sırada eski tarihi bina ise bazı tamiratlar görmüştür. Kadınlar kısmı giriş revakının güney duvarında yer alan kitabe bu onarıma işaret eder. Onarımda kadınlar kısmının soğuk su havuzu ile soyunma yerleri değiştirilmiş, sıcaklık kısmının havuzu yenilenmiştir. Erkekler kısmında ise soyunma kısmında ayrı kabinler şeklinde düzenlenmiş odalar kaldırılarak bir koridor haline getirilmiş, sıcaklık kısmındaki havuz yenilenmiştir.²³³ 1950 yıllarından başlanıp günümüze kadar gelen süre içinde, mahalli belediye marifetiyle kaplıcada yeni tamirler ve değişiklikler yapılmış, çevreye de bir çok yeni tesis inşaa edilmiştir.²³⁴

İncelediğimiz Ilgın Belediyesi encümen kararlarında 1957 yılına ait bir resmi yazışmada görüldüğü üzere, banyo mevsiminin yaklaşmasıyla kaplıcaya gelen müşterilerin kaplıca otelinde yer bulamaması nedeniyle kaplıca civarında yeniden oteller yaptırılması uygun görülmüştür. Yine aynı yıl içerisinde kaplıca ve otele gelen müşterilerin yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici olarak bir çadır içerisinde veya barakada kaplıca açık büfe yeri olarak hizmet veren bir yer açılması, buranın işletmesini de bu işten anlayan birisine ihale yoluyla verilmesi uygun görülmüştür.²³⁵

Kaplıcanın 1966 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu

²²⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, (9 Ağustos 1937), s. 1.

²³⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, (1 Kasım 1938), s. 2.

²³¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, (22 Ocak 1939), s. 7.

²³² **Demokrat Ilgın** (12 Ağustos 1955), s. 2.

²³³ Özdemir, **a.g.e.**, s.17.

²³⁴ **V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/3.**

²³⁵ **Ilgın Belediyesi Arşiv Kayıtları**

tarafından korunması gerekli eski eser tescili yapılmıştır. 1984 yılına baktığımızda ise, kaplıcaya geniş çaplı bir tamirat yapılması için 25. 000. 000 lira tahsis edilmiştir. 1985 yılına gelindiğinde de Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Ankara Bölge Kurulu'nun kararı ile kaplıcanın onarıma uygun olduğu konusunda karar alınarak, 1986 yılında kaplıca esaslı bir restorasyona tabi tutulmuştur.

1971 yılında şifalı kaplıcalar 1000 kişiyi barındıracak durumdadır. 1973 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca 1 adet ikinci sınıf Turistik Motel ve 1 adet dördüncü sınıf Turistik Otel kuruluş belgesi verilmiştir. Kaplıca, bu tesislerin işletmeye açılmasıyla, 400 yataklı bir konaklama tesisi haline getirilecektir. 1980'de ise A. Blok, B. Blok, C. Blok, Santral Blok, Uzun Otel ve Küçük Otel olmak üzere toplam 175 oda 550 yatak bulunmaktadır. Bunu da belediyeye ait kaplıcadaki otel ve yatak sayısını gösteren tutanaklardan görmekteyiz.²³⁶ Belediye burada altı otel ve motelin yanında iki sıcak su havuzu da yaptırmıştır.²³⁷

1991 yılında ise Sahip Ata Kaplıcası (Çifte Ilıca) koruma alanı olarak kabul edilmiştir. Bu koruma kararı, koruma alanı belirlenen bu tarihi esere, özellikle Belediye'nin zarar verebilecek girişimlerine de mani olması açısından önemlidir. 2000 yılında yapılan ufak çaplı tamirde ise ahşap pencere ve kapılar PVC esaslı doğramalarla değiştirilmiştir. Halen belediyenin kirasında bulunan hamam açık ve çalışır bir durumdadır. Binanın çevresinde son yıllarda, belediyeye ait olan konaklamaya mahsus tesisler yapılmıştır.²³⁸

4.3.1.Kaplıcanın Mülkiyet ve İşletme Durumu

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan Konya ili, Ilgın İlçesinde, Ilıca Mahallesinde ve 572 ada, 24, 28 pafta, 30 parsellerde bulunan²³⁹ Sahip Ata (Çifte) Kaplıcası, 4.12.1942 tarihinde belediye tarafından istimlâk edilerek belediyenin mülkiyetine geçmiştir. İstimlâk gerekçesi olarak da Vakıflar Umum Müdürlüğüne ait olan kaplıcanın, belediye hududu içinde bulunması ve gayri sıhhi olması gösterilmiştir. Diğer gerekçeler ise, vakıfların kaplıcaya gerekli özeni göstermemesi, kaplıcanın harap bir vaziyette olması ve belli bir zamandan bu yana da umuma açılmasına müsaade edilmemesidir. Ayrıca ilçede başka kaplıca

²³⁶ **Ilgın Belediyesi Arşiv Kayıtları**; Konya Valiliği, **Cumhuriyetin 50. Yılında Konya 1973 İl Yıllığı**, (Konya, 1970), s. 408.

²³⁷ "Konya" **Yurt Ansiklopedisi**, C: 7, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1984), s. 521.

²³⁸ **V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/3.**

²³⁹ **V.G.M.Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/3.**

bulunmaması ve halkın bu kaplıcadan faydalanamaması da başka bir gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu gerekçelerle kaplıcanın, Belediye İstimlâk Kanununa dayanılarak, 8.6.1942 tarihinde istimlâkine karar verilmiş olup Belediye namına tapu tescili yapılmıştır. Vakıflar Umum Müdürlüğü ise bu durumu haksızlık olarak görmüş ve itiraz etmiştir. Vakıflar Umum Müdürlüğü ve Ilgın Belediyesi arasında belli bir süre dava konusu, kaplıcaların belediyenin mülküne geçmesine onay verilmesi ile sonuçlanmıştır.²⁴⁰

1942 yılında mahkeme kararı ile 6.000 lira karşılığında belediyenin mülkiyetine geçmiş olan Kaplıca, 1945-1946 senelerinde 7044 Sayılı Kanunun çıkmasıyla tekrar Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetine geçmiştir. Bahsedilen bu kanun, vakıf yoluyla vücuda gelip de muhtelif kanunlar ile belediyeler ve özel idarelerin mülkiyetine geçmiş bulunan, tarihi ve mimari kıymeti olan eski eserlerin mülkiyetinin tekrar Vakıflar Genel Müdürlüğüne devrine dair bir kanundur. Bu kanun gereği belediyenin üzerinde bulunan tapunun, Ilgın Tapu Sicil Müdürlüğünden alınarak Konya Vakıflar Müdürlüğü adına verilmiş olduğu tespit ettik.²⁴¹

Mülkiyeti vakıflara geçen Kaplıca, 1954 yılından itibaren belediye tarafından kiraya verilerek işletilmeye çalışılmıştır. Kayıtlarda, 1954 yılında kaplıcanın ilk müsteciri olarak Mustafa Gündüz'ün ismi geçmektedir.²⁴² 1958 -1966 yılları arasında ise kaplıcayı kendi beyanına göre Mehmet Öztürk işletmiştir.²⁴³ Yine mevcut kayıtlardan 1966 – 1979 tarihleri arasında Kazım Üçekiz ve Mehmet Dilek'in birlikte işlettiği anlaşılmaktadır. 1979 tarihinde ise Mehmet Eser'e kiralandığına dair bilgiyi resmi yazışmalardan anlamaktayız. Son olarak da 1 Mart 1983 yılından itibaren kaplıca, Fethi Ural ve Halil Çevik tarafından kiralanmıştır.²⁴⁴

Kaplıca, Ilgın Belediyesi tarafından, 1984 yılında senesi 4.5 milyon lira bedelle, on yıllığına kiralanmıştır. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 25 milyon lira harcayarak vakıf hamamlarını daha düzenli bir şekle sokacağı belirtilmiştir.²⁴⁵ Bahsedilen bu vakıf hamamları on ay gibi bir süre çeşitli nedenlerle kaymakam

²⁴⁰ **BCA.**, 23023, 30..10.0.0, 193.320..10.

²⁴¹ **Ilgın Belediyesi Arşiv Kayıtları**

²⁴² **Ilgın Belediyesi Arşiv Kayıtları**

²⁴³ Mehmet Özdemir, Ilgın Kaplıcası eski İşletmecilerinden Öztürk Otelin Sahibi ile yapılan görüşme, "Ilgın Kaplıcası Tarihi", (Konya-Ilgın: 26 Eylül 2013)

²⁴⁴ **Ilgın Belediyesi Arşiv Kayıtları**,

²⁴⁵ **Ilgın Postası** (8 Ekim 1984), s. 3.

tarafından kapatılmıştır. Fakat belediye tarafından gerekli tamiratlar yapıldıktan sonra halkın hizmetine yeniden açılmıştır.²⁴⁶

Vakıf hamamlarının haricinde belediye tarafından sonradan yapılan kaplıcalar ise, 1987 yılının Şubat ayı sonunda kaplıca müstecirinin gününün bitmesi üzerine 1988 yılından itibaren belediye tarafından işletilmeye başlanmıştır. Kaplıca, 1988 tarihinden günümüze kadar belediye tarafından işletilmektedir. Ilgın Belediye Kaplıca İşletmesi olarak geçen ticaret unvanı ve 1515 sicil numarası ile Ilıca mahallesindeki kaplıca 21.12.1988 tarihinden itibaren işletilmeye başlanıldığı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinden anlaşılmaktadır.²⁴⁷

Ilgın Belediyesine önemli bir gelir kaynağı olan kaplıcalardan yararlanma ücreti zaman içinde farklılıklar göstermiştir. Banyo ücretlerine baktığımızda 1980 yılına ait encümen kayıtlarında kadınların eski havuzlarda banyo ücreti 250 kuruştan 500 kuruşa, erkeklerin ise 500 kuruştan 1000 kuruşa çıkarıldığı görülmektedir ve yıllık toplam 441.650 lira kar edileceği hesaplanmıştır.²⁴⁸

1984 senesine bakıldığında vakıf çifte havuzları hariç, belediyeye ait erkek ve kadın havuzlarında 10 lira olan kadın banyo ücreti 20 liraya, 20 lira olan erkek banyo ücreti ise 40 liraya çıkarılmıştır ve yıllık toplam 500.050 lira kar edileceği hesaplanmıştır.²⁴⁹ 1987 yılında ise bir fiyat değişikliğine gidilerek vakıf hamamlarında kadınlar 200 lira, erkekler ise 500 lira, Belediye kaplıcasına giriş ise kadınlar 100 lira erkekler 300 lira olmuştur. Ayrıca küvetler ise saati 1500 lira, küçük havuz saati 4.000 lira olduğu görülmektedir.²⁵⁰ 1996 yılı fiyat listesine baktığımızda vakıflar hamamında kadınlar kısmı ücreti 50.000 lira, erkekler kısmı ise 100.000 liradır. Santral Blok Oteli altındaki büyük havuzlara giriş 500.000 lira, mini havuzlara giriş ise 250.000 liradır. Yeni hamamlara baktığımızda kadınlar 15.000 lira ücret ödemekte erkekler ise 30.000 lira ödemektedirler. Açık yüzme havuzunda ise 50.000 lira ücret alınmaktadır.²⁵¹ Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi kaplıca tesisi Ilgın Belediyesi bütçesine önemli bir katkı sağlamaktadır.

²⁴⁶ **Ilgın Postası** (27 Ağustos 1984), s. 2.

²⁴⁷ **Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi** (17 Ocak 1989), s. 240

²⁴⁸ **Ilgın Belediyesi Arşiv Kayıtları**

²⁴⁹ **Ilgın Belediyesi Arşiv Kayıtları**

²⁵⁰ **Ilgın Postası** (23 Mart 1987), s. 2; **Ilgın Postası**, (6 Nisan 1987), s. 1.

²⁵¹ **Ilgın Belediyesi Arşiv Kayıtları**

5. BÖLÜM: SEYYAHLAR VE SALNAMELERE GÖRE İLGİN KAPLICALARI

5.1. SEYYAHLARA GÖRE İLGİN KAPLICALARI

Herhangi bir coğrafya ya da herhangi bir medeniyet hakkında okuyucuya bilgi aktarabilme, gurbette gördüklerini paylaşma arzusu, toplum tarafından önemli sayılan yerleri tarif etme, başka ülkelerdeki farklılıkları kendi bakış açısıyla anlatma isteği sonucunda hatırat, gezi-gözlemin, seyahatnameler vb. türlerde eserlerin kaleme alınmasına neden olmuştur. Bu tür eser bize, diğer kaynaklarda bulamayacağımız pek çok bilgiyi aktarmakta, ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

İlgın Kaplıcası, İlgın yöresinden geçen pek çok kişinin dikkatini çekmiş, kaplıca binasını birçok devlet adamı, tarihçi, coğrafyacı ve din adamının yanı sıra yerli ve yabancı seyyahlar incelemiş ve kaleme alınan eserlerde, birkaç cümleyle de olsa Kaplıcalar hakkında bilgiler verilmiştir.

5.1.1. Yerli Seyyahlar

Kudbüddin Mekki eğitim görmek amacıyla 943/1536'da ilk İstanbul'a gelmiş daha sonrada Anadolu'nun birçok yerini gezmiştir. Kudbüddin Mekki, İlgın'dan bahsederken; “... *Ayin 21. günü Bozok'tan geçerek, ikindi üzeri İlgın'a vardık. İlgın, büyük bir camii olan ve Deleği zade adıyla tanınmış Hacı Hızır'ın yaptırdığı bir hanı bulunan bir köydür. Bu köyün 25 Osmani alan bir kadısı vardır.... Köye yakın erkekler için ayrı, kadınlar için ayrı, birbirine yakın iki hamamı vardır. 665/1266 tarihinde Sultan Gıyaseddin Keyhusrev İbn Kılıç Arslan tarafından yaptırılan bu hamamlara girdik. Cidden çok muhteşem ve muazzam binalardır.Tabiattan sıcak suyu olan bu hamamların yanı başında pek muhkem yapılı büyük bir hanı vardır ki yaptıranın büyüklüğüne ve azametine delalet eder. Soğukların şiddetinden pazar gününü burada geçirdik. Ertesi günü göçtük*”, demektedir.²⁵²

Mehmet İbn Ömer'ül-Âşık ise 1006/1596 yılında seyahatleri esnasında kaleme aldığı eserde İlgın ile ilgili olarak, “*İlgın Kaplıcası; şayan-ı itimat bir zat olan dostlarımdan Hamid Mehmed Çelebi'den duyduğuma göre bu kaplıca, Akşehir taraflarında İlgın denilen kasabanın yakınındadır. Eski Rûm padişahlarından Sultan Alâeddin tarafından kârgir bir hamam yaptırılmıştır. Bunun içinde büyük bir havuz*

²⁵²Ahmet Çaycı, “Osmanlı Seyyahlarının İzlenimleriyle Konya ve Çevresi”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, S. 21,(2006), s. 119.

vardır. İçine, bunun iki tarafındaki arslan ağzı musluklarından su akmaktadır. Bu kaplıca, felce, basura ve cüzzâma karşı pek nâfidir...” diye bahsetmektedir.²⁵³

İlgın Kaplıca binasının ziyaret eden seyyahların başında Evliya Çelebi gelmektedir. Evliya Çelebi, Seyahatnâmesinde, İlgın Kaplıcası'nın İlgın'ın batı tarafında bir bayır dibinde olduğunu, Selçuk sultanlarından Sultan Alâeddin Keykubad'ın nikris (gut) hastalığına tutulmuş olmasından dolayı yapılan tavsiye üzerine İlgın Kaplıcasına geldiğini, bu kaplıcada hastalığına şifa bulduğu için üzerine müfrit ve muhtasar bir kubbe camekân inşa ettirdiğini, aslan başı gibi iki mermerden fırlayan suyun, bir havuza aktığını, suyun sıcaklığının ölçülü olduğunu, bundan başka bu suyun çok lezzetli bulunduğunu, testilerde soğutularak içildiğini, bu kaplıca suyunun cüzam, hafakan, zatülcenp (zatürree) gibi hastalıklara faydalı olduğu yazmaktadır.²⁵⁴

Katip Çelebinin yazdığı Cihan-nüma adlı eserinde de benzer ifadeler bulunmaktadır. Bu eserde İlgın'dan ve kaplıcadan bahsedilirken şu ifadelere yer verilmektedir; “İlgın, Akşehir'den iki menzil şarka bir kasabadır. Bir latif cami, Rüstem Paşa Hanı ve Çifte Hamamı, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev bin Kılıçarslan bina etmiştir. Sene H.666'da ve bir eski hamam dahi vardır. Kasaba garbisinde arası bir mil kadar yerde bir Germ-âbe hamamı vardır. Alâeddin Selçuki bunun üzerine kârgîr kubbe ile bir beytulguşl bina etmiştir. İçinde bir havuz vardır. İki mevzide aslan ağzı lülelerden su akar ve bunda iğtisal, felç, basura nâfi'dir”.²⁵⁵

Mevlana Celâleddin Rumi'nin, sağlık imkânlarından faydalanmanın yanı sıra, ılıcanın ünlü pazarları sebebiyle buraya gelen insanlara fikirlerini yaymak için aile ve dostlarıyla birlikte buraya sık sık gelerek bir süre burada dinlendiği kaynaklarda belirtilmektedir.²⁵⁶

Kazvinli Zekeriya ve Şeyh Şemseddin Abdullah'ın eserlerinde İlgın'dan bahsedilmiş, suyunun birçok hastalığa şifa olduğunu ve suyun tadının oldukça lezzetli olduğundan bahsettikleri aktarılmaktadır.²⁵⁷

Mehmet Ziya Bey, Bursa'dan Konya'ya Seyahat adlı kitabında, İlgın'dan ve kaplıcalardan şu şekilde bahsetmiştir;

“İlgın'dan Akşehir'e gelirken kasabanın kenarında şose üzerinde kâ'in

²⁵³ Çaycı, a.g.m., s. 121.

²⁵⁴ Özdemir, a.g.e., s. 9.

²⁵⁵ Kâtip Çelebi, **Cihan-nûmâ**, (İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1245), s. 619.

²⁵⁶ Özönder, a.g.m.,s. 188;Ahmet Eflaki, a.g.e., s.134

²⁵⁷ Kazvinli Zekariya, “Kitabül âsârulbelâ” ve “İhbarül İbad” adlı eserinden aktaran Osman Özdemir, a.g.e., s. 15.

kaplıcaı gezemedim. Fakat haricen tedkik ettim. Burası Selçukiler zamanında ta'mir edildiği gibi bundan çend sene evvel dahi asıl kaplıca binasından ayrı olarak müte'addid odayı hâvî güzel bir dâ'ire inşâ olunmuş idi.

Katip Çelebi Cihannümâ'sında asıl kaplıcanın üstündeki kubbenin Alâ'e'd-dîn Keykubâd tarafından inşâ ettirildiğini yazıyor.

Ilgın'da kaldığım zaman kasabanın bazı mahallâtını dolaşmış idim. Nâzil olduğumuz hanın civarında eski bir hamam gördüm. İhtimâl ki Gıyâse'd-din Keyhüsrev-i Sâni tarafından yaptırıldığı mervî olan Çifte Hamam budur".²⁵⁸

5.1.2. Yabancı Seyyahlar

Anadolu coğrafyasının orta bölümünde yer alan Konya'ya bağlı Ilgın, bulunduğu coğrafi konum itibariyle eski çağlardan beri yolların kavşak noktasında yer almıştır. Bu özellik Osmanlı Döneminde de önemli bir merkez olmasını sağlamıştır. Osmanlı Döneminde bu bölgeyi ziyaret edenlerin gözlemlerini ele aldığımızda Ilgın Kaplıcası hakkında detaylı bilgilere sahip olmaktadır. Aşağıda bu gözlemcilerle kısaca değinilmektedir.

Ilgın'a gelip eski kaplıca binasında incelemelerde bulunan, yabancı seyyahlardan C. Huart, Ilgın'a girmeden önce bir kaplıca tesisine rastladığını, binanın antik devirlerden kalma olduğunu, Selçuklu ve Osmanlı Türkleri tarafından tamir edilmiş olduğunu belirtir. Bu kaplıcanın kubbesi Anadolu Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykubad tarafından yerine oturtulmuş olduğunu, ayrıca Ilgın'da eski bir hamam ve birkaç ortaçağ kalıntısına rastladığını ifade etmektedir.²⁵⁹

XV. Yüzyılın Türk dünyası hakkında değerli bilgiler veren Bertrandon de La Broquière, seyahatnamesinde Konya'dan gelirken yolda bir köyde konakladığını, bu köyün ilerisinde, bir akarsuya sahip geniş bir ova kenarında, hastaların şifa bulmak için geldikleri bir kaplıca gördüğünü söylemektedir.²⁶⁰

Birçok Avrupalı tarihçi de Ilgın Kaplıcasına, yazdıkları eserlerde yer vermiştir. Bunlardan ilki Hamilton'un 1842 tarihinde yazdığı eseridir. Eserde, Ilgın Kaplıcasının büyük şöhreti olduğunu ve çok eski zamanlardan beri aktığını, binasının ise çok eski zamanlara dayandığını aktarmaktadır. Yine Avrupa tarihçilerinden

²⁵⁸ Mehmet Ziya, **Bursa'dan Konya'ya Seyahat**, Derleyen: Mehmet Fatih Birgül ve Levent Ali Çanaklı, (Bursa: Bursa İl Özel İdaresi, 2008), s. 606.

²⁵⁹ M. Clement Huart, **Mevleviler Beldesi Konya**, Çeviren: Nezih Uzel, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 123, 1978), s. 84.

²⁶⁰ Semavi Eyice, "Bertrandon de la Broquière ve Seyahatnamesi (1432-1433)", C: VI, S. 1-2, **İslam Tetkikleri Enstitüsü, Dergisi**, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1975), s. 99.

Harles'in 1846 yılında yayınladığı eserinde, Ilgın'ın balığı ile meşhur bir gölü bulunduğu ve sıcak su kaynaklarının çok şifalı olduğu belirtilmektedir. Chput adındaki bir Avrupa tarihçisinin yazdığı eserinde Ilgın Kaplıcasında bulunan suyun kokusuz olduğundan, banyo yapılmakla beraber çamaşırında yıkanabileceği, bu suyun özelliğinden dolayı sabunu çok köpürttüğünden bahsedildiği belirtilmektedir.²⁶¹

F. Sarre ise 1895 yılındaki incelemeleri sırasında, şehrin batısında küçük bir salkım söğüt ormanı ile çevrelenen, sıcak kükürtlü su kaynaklarının olduğunu, içinde banyoların yer aldığı Selçuklu yapısı olan eski binanın duvarlarına Bizans yapı parçaları gömülmüş olduğunu belirtmiştir. Seyyah, bu sırada binanın kadınlar tarafından kullanıldığını dolayısıyla içine giremediğine değinmiştir. Burada erkekler kısmından bahsedilmediğini görmekteyiz.²⁶²

5.2. SALNÂMELERE GÖRE ILGIN KAPLICALARI

Ilgın Kaplıcasının, Osmanlılar döneminde önemini koruduğunu, Osmanlı Devletinde XIX. Yüzyılda yayınlanmaya başlayan Salnâmelerden de anlamaktayız. Salnâmeler, bir bölgedeki bir senelik olayları topluca göstermek üzere düzenlenmiş eserler için kullanılan bir tabirdir. Vilâyet Salnâmeleri'nde içerik bakımından birçok konunun yanı sıra eski eserlerden de bahsedilmektedir. Konya Vilâyet Salnâmelerinden, Konya'da A. R. İzzet Koyunoğlu Müzesi'nde bulunan 30 tanesi, Mehmet Eminoğlu tarafından çevrilmiş olup, 15 tanesi basılmıştır. 1868-1869 yıllarına ait Konya Vilâyeti Sâlnamesinde Ilgın ve Kaplıcadan şu şekilde bahsedilmektedir:

“ ...Bu kasaba basit bir ova üzerinde olup civarında etrafı erba'sı altı sa'atde dolaşılabilir çavuşcu namıyla bir göl ve kasabanın etraf ve eknafında bir çok rakid sular ve sazlarda bulunduğu cihetle yaz günlerinde havası vahim olduğu gibi kasaba derununda bulunan kuyu ve çeşme suları dahi ağırdır. Fakat bu kasabanın ciheti garbisinde yigirmi dakika mesafede bir sıcak su kaplıcası olup bu kaplıcanın suyu gayet lezizdir. Mai mezkurun emraz-ı cildiyeye ve alil saireye nâfi' olduğu öteden beri bittecribe sabit olmasıyla suyun menba'ında kadim bir hamam bulunduğundan

²⁶¹ Özdemir, a.g.e., s. 9-11.

²⁶² Friedrich Sarre, **Küçük Asya Seyahati; Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, Çeviren: Dara Çolakoğlu, (İstanbul: Pera Turizm Ticaret, Yayın No: 9, Çeviri eserler:5, 1998), s. 28-29.

*kasaba derununda başka bir hamam olmamak hasebiyle ehali alel umum bu kaplıcada istihmam ettikleri gibi kaplıca derse'adet caddesi üzerinde bulunduğu ve orada mükemmel birde müsafir hane mevcut olduğu cihetle ekseri yolcular ve sair atraf ve eknaftan gelenler dahi bir ay istişfa istihmam ederler”.*²⁶³

*“İlgın kazası Konya'nın garb-i şimalisinde olup Konya'ya on sekiz sa'at mesafesi vardır. Ciheti garbisinde bir de sıcak su kaplıcası vardır. Kaplıcanın suyu gayet leziz ve emraz-ı cildiye ve sair alile nafi'dir”.*²⁶⁴

H.1288 (1871) yılına ait Konya Vilayeti Salnamesine bakıldığında Ilgın kazası ve Ilgın'da bulunan kaplıca ile ilgili şu bilgilere rastlanılmaktadır;

*“İşbu Ilgın'ın üç cami ve on bir mescit ve beş medrese ve dört mektebi ve yetmiş üç dükkânı ve bir han ve bir bedestan ile bir han vardır ve bağ ve bahçesi ve cihet-i garbisinde kaplıcası dahi vardır bu kaplıcanın suyu gayet leziz ve emraz-ı cildiye ve sair alile ve eskama nâfidir mahal-i mezburda hristiyan ahalisinden ve izze-i kiram handevi kandevi dimekle ma'ruf iki zat medfun olduğu gibi tekke kariyesinde dahi dede sultan medfundur”.*²⁶⁵

H. 1304 (1886/1887) ve H. 1305 (1887/1888) yılına ait salnameye bakıldığında Ilgın Kaplıcası ile ilgili şu bilgilerin yer aldığı görülmektedir;

*“Bağ ve bahçesi gayet latif olduğu gibi cihet-i garbiyesinde bir de sıcak su kaplıcası vardır. Kaplıcanın suyu gayet leziz ve emraz-ı cildiyeye ve sair hallere nafidir”.*²⁶⁶

1307H. /1890 M. yılına ait Konya Vilayeti Salnamesine bakıldığında ise Ilgın kaplıcası hakkında şu bilgiler vardır;

*“Cihet-i garbisinde bir de sıcak su kaplıcası olup, kaplıcanın suyu gayet lezizdir ve emraz-ı cildiyeye ve sair alile nafidir”.*²⁶⁷

1314 H. /1896 M. yılına ait salnameye bakıldığında Ilgın Kaplıcası ile ilgili şu bilgilerin yer aldığı görülmektedir;

“Kasaba derununda bulunan kuyu ve çeşme suları dahi azizdir. Fakat bu kasabanın cihet-i garbisinde yigirmi dakika mesafede bir sıcak su kaplıcası olup bu

²⁶³ Konya Vilayeti Sâl-nâmesi: Konya, Hamid (Isparta), Burdur, Teke (Antalya), Niğde, Sancakları, Çeviren: Mehmet Eminoğlu, C: 25, (Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi, 2007), s. 223-224.

²⁶⁴ Konya Vilayeti Sâl-nâmesi: Konya, Hamid (Isparta), Burdur, Teke (Antalya), Niğde, Sancakları, Çeviren: Mehmet Eminoğlu, C: 24, (Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi, 2007), s. 89.

²⁶⁵ Konya Vilayet Salnamesi, 1288 H. (1871 M.), s. 97-98.

²⁶⁶ Konya Vilayet Salnamesi, 1304 H. (1886/1887 M.), 1305 H. (1887/1888 M.), s. 110-112.

²⁶⁷ Konya Vilayet Salnamesi, 1307 H. (1890 M.), s. 109.

kaplicanın suyu gayet lezizdir. Mâ mezkurun emraz-ı cildiyeye ve alil saireye nâfi' olduğu öteden beri bittecribe sabit olmasıyla suyun menba'ında kadim bir hamam bulunduğundan kasaba derununda başka bir hamam olmamak hasebiyle ehali aley umum bu kaplıcada istihmam ettikleri gibi kaplıca derse'adet caddesi üzerinde bulunduğu ve orada mükemmel birde misafirhane mevcut olduğu cihetle ekseri yolcular ve sair atraf ve eknaftan gelenler dahi berai istinka istihmam ederler".²⁶⁸

1322 H. /1904-1905 M. yılına ait Konya Vilayeti Salnamesinde Ilgın kaplıcası ile ilgili mevcut bilgiler şunlardır;

"Ilıcası kasabaya iki saat mesafededir. Dâhili kasabada kadimen iki hamam varsa da harap olduğundan Ilgın sekenesi yaz ve kış bu ılıcada istihmam ederler".²⁶⁹

²⁶⁸ Konya Vilayeti Salnamesi, **1314 H. (1896 M.)**, s. 323-324.

²⁶⁹ Konya Vilayet Salnamesi, **1322 H. (1904-1905)**, s. 294.

6. BÖLÜM: ILGİN KAPLICA SUYUNUN FİZİKSEL VE KİMYASAL ÖZELLİKLERİ VE SAĞLIK AÇISINDAN FAYDALARI

6.1.Kaplıca Suyunun Kimyasal ve Fiziksel Özellikleri

Yakın zamanlarda Ilgın Kaplıcalarının bulunduğu bölgede sondajlar yapılarak derinden daha sıcak su elde edilmiş ve kullanıma sunulmuştur. Ilgın fayı, Çavuşçugöl grabeninin batısında, buradaki horstu oluşturan Paleozoyik, Mesozoyik ve Neojen yaşlı birimlerle graben içinde bulunan Pliyosen-Holosen yaşlı birimlerin sınırını oluşturmakta ve doğu-batı gidişli normal fay sistemini kesmektedir. Ilgın fayı inceleme alanını kuzey-güney yönünde baştan keser ve inceleme alanı sınırları dışında da devam eder. Dolayısı ile inceleme alanı sınırları içinde yaklaşık uzunluğu 30 km'yi bulmaktadır. Ilgın fayı boyunca ılık-sıcak su çıkışları bulunmaktadır²⁷⁰.

Pek çok seyyahında bahsettiği gibi; eskiden beri felç, cilt hastalıkları, nikris (el ve ayak parmaklarında ve eklem yerlerinde şişkinlik ve ağrı yapan “damla” hastalığı, eklem iltihabı), böbrek ve kadın hastalıkları için tercih edilen Ilgın Kaplıcaları, günümüzde safra yolları ve metabolizma hastalıklarından, romatizma ve siyatikten şikâyet edenlerin özellikle ilkbahar-yaz döneminde ilk tercih ettikleri yer konumundadır.²⁷¹

Elde bulunan raporlara göre Ilgın Ilıcasının kaynakları en uygun yüksek sıcaklıkta, kalevi-kükürtlü bir su çıkarmaktadır. İçerisinde az miktarda da sülfat ve kalsiyum vardır, tuz ise az miktarda bulunmaktadır. Kaplıcanın suyunun özelliğine bakıldığında en önemli iki özelliği dikkat çekmektedir. Bu özellikler suyun yüksek sıcaklığı ve kükürtlü hidrojen içermesidir²⁷². Kaynaklar, Ilgın deresinin Alluvial düzlüğünde, kuzeyden güneye uzanan ve alluvium tabakasıyla örtülü bir çatlak üzerinde olduğundan bahsetmektedir. Ünlü Avrupa tarihçisi E. Chaput haritasında ise bu bölgenin şist, kalker ve daha arkalarda Myocene tabakalarından oluştuğu belirtilmektedir. 38°C – 42°C, kokusuz, doğal lezzette, tortu yapmayan, kalevi ve az

²⁷⁰ Mehmet Yavuz Hüseyinca, **Ilgın (Konya) Kuzeyinin Stratigrafisi ve Yapısal Özellikleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005), s.75-76.

²⁷¹ **Selçuk Gazetesi**, (27 Mart 1946), s. 2; Çevik, a.g.m., s. 247.

²⁷² **Selçuk Gazetesi**, (27 Mart 1946), s. 2.

madenli bir termal sudur.²⁷³ Debisi ise 32 lt/sn'dir.²⁷⁴ Suyun debisi kadınlar hamamında saniyede 14 litre, erkekler hamamında ise 35-40 litre bulmaktadır.²⁷⁵

İlgın Kaplıca suyundan üç şekilde yararlanılmaktadır. Bunlar içme, banyo ve inhalasyon kürü olarak bilinen su buğusunun solunması şeklindedir. Kaplıca suyunun banyo olarak kadın hastalıkları, cilt, solunum yolları, dolaşım-sindirim sistemi, sinir, karaciğer, böbrek, felç ve metabolizma hastalıklarına, göz ağrıları, romatizma, yorgunluk gibi rahatsızlıklara; içildiğinde ise böbrek taşlarının düşürülmesine iyi geldiği bilinmektedir. İçme amacıyla kullanıldığında suyun 4 -6 hafta günde 1 ya da 1,5 litre içilmesinin uygun olduğu bir nevi tavsiye olarak ifade edilmektedir.²⁷⁶

Saib Ragıp Atademir'in Konya İlgın Ilıcası ve Şifalı Su Tedavisinin Esasları ve Türkiye'nin Meşhur Kaplıcaları kitabında belirtildiği gibi İlgın kaplıcasının insan vücuduna uygun sıcaklıkta bulunduğunu, az sulfat kalsiyonun mevcut olduğunu, pek az miktarda tuz bulunduğunu, suyunun en büyük özelliğinin kükürtlü hidrojenli olmasında olduğunu, bir litresinde 10 miligram kükürtlü hidrojen ve 33 miligram kükürt mükreplerini içermesi nedeniyle birçok kaplıcadan üstünlük taşıdığını, dünyaca meşhur olan kaplıcalardan Avusturya'da bulunan Baden ve Almanya'da bulunan Aachen Kaplıcalarından, sıcaklık ve kükürtlü hidrojen içermeleri bakımından benzerlik taşıdığını fakat Baden Kaplıcasında biraz fazlaca sülfat ve alçı bulunması Aachen Kaplıcasında ise tuz ve bikarbonat içermesi bakımından ayrıcalık gösterdiğini ifade eder. Ayrıca İlgın kaplıcasının Baden kaplıca suyunun tesirine benzediğini yazmaktadır.²⁷⁷ İlgın Kaplıcası dünyada meşhur Almanya'da Aachen ve Avustralya'da Baden Kaplıcaları ayarındadır ve hatta onlardan 5 derece fazla hararete olması itibarıyla üstün bulunduğu hazırlanan raporlarda ifade edilmiştir.²⁷⁸

BAKILAN PARAMETRELER	EK-2 MİNERALLİ SU	SONUÇLAR		SAPTA MA LİMİTİ
Fiziksel Özellikleri		Mg/L	Meg/L	
Koku-Tat		Kendine Has		
Renk (Pt-Co)		1		

²⁷³ Reman, a.g.m., s. 21.

²⁷⁴ "İlgın Kaplıcası" **Ana Britannica**, C. 11, (İstanbul, 1986-1988), s. 347.

²⁷⁵ Ali Boran, **İlgın Kültür Envanteri**, (Konya: İlgın Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), s. 192.

²⁷⁶ Çevik, a.g.m, s. 246.

²⁷⁷ Atademir, **a.g.e.**,s. 49-50.

²⁷⁸ **Demokrat İlgın**, (12 Ağustos 1955), s. 2.

Bulanıklık (FTU)		1		
Çökelti		Yok		
Fizikokimyası				
Ph değeri		7,1		
Elektriksel iletkenliği		1013 Ms/cm		
Yoğunluğu		1,001 gr/cm ³		
Kimyasal Özellikler				
Katyonlar				
Sodyum(Na)		50,6	2,2	
Potasyum(K)		10,45	0,27	
Amonyum(NH ₄)		0,077	0,004	
Magnezyum(Mg)		35,25	2,89	
Kalsiyum(Ca)		130,95	6,53	
Mangan(Mn)		N.D.		0,001
Demir(Fe)		0,007		
Anyonlar				
Florür(F)		2,2	0,12	
Klorür(Cl)		17,65	0,49	
Bromür(Br)		0,07	0,001	
İyodür(I)		0,009		
Nitrit(NO ₂)	0,05 mg/L(en fazla)	N.D		0,005
Nitrat(NO ₃)	45 mg/L(en fazla)	35	0,56	
Sülfat(SO ₄)		100	2,08	
Hidrojenfosfat(HPO ₄)		0,111	0,002	
Bikarbonat(HCO ₃)		488	7,99	
Hidrojen Sülfür/Sülfür(S)		0,004		
Fosfat(PO ₄)		0,11	0,003	
Çözünmeyen Maddeler				
Silikat asidi(H ₂ SiO ₃)		38,22	0,49	
Borik asit(H ₃ BO ₃)		3,26	0,16	
Mg/L olarak toplam		911,97	23,8	

mineral konsantrasyonu				
Eser Elementler				
Arsenik(As)		0,007		
Kadmiyum(Cd)	0,003 mg/l (en fazla)	N.D		0,001
Krom(Cr)	0,05mg/L(en fazla)	0,001		
Civa(Hg)	0,001mg/L(en fazla)	N.D		0,0002
Nikel(Ni)	0,05mg/L(en fazla)	0,001		
Kurşun(Pb)	0,01mg/L(en fazla)	N.D		0,001
Antimon(Sb)	0,005mg/L(en fazla)	N.D		0,001
Selenyum(Se)		0,001		
Baryum(Ba)		0,031		
Bakır(Cu)		0,002		
Çinko(Zn)		0,003		
Kobalt(Co)		N.D		0,001
Molibden(Mo)		0,004		
Vanadyum(V)		0,004		
Kalay(Sn)		N.D		0,001
Gümüş(Ag)		N.D		0,001
Alüminyum(Al)	0,2mg/L(en fazla)	N.D		0,001
Kirlilik Belirten Zehirli Madde				
Siyanid(CN)		0,002		0,001
Organik maddeler için harcanan oksijen mik.		1,2		

Tablo 1: Sağlık Bakanlığı İzmir Bölge Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürlüğü Çevre Sağlığı Bölümü Çevre Kimyası Laboratuvarı tarafından 26.04.2004 Tarih ve 394 Rapor Protokol No ile yapılan Analiz Sonuçları

Tablo 1'e baktığımızda verilen bu analiz sonuçları; 30/06/2003 tarih ve 25154 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kaplıcalar yönetmelik değerlerine uygundur.

6.2. Tedavi Edici Özellikleri

Kaplıcanın önemli bir özelliği, sıcak banyoda (38°C - 43°C) dış damarlar genişlemektedir. Bu yoldan bütün vücuda kanın dolaşımı üzerine tesir ettiği bilinmektedir. Sıcak banyolar kan baskısını düşürürler, mide öz suyu salgısını azaltır, idrar miktarını artırır, kanda şeker miktarını azaltır, adale ve sinir ağrıları üzerine iyi tesir ederler. Sıcak su eklemlere de iyi gelmektedir. Ağrılı eklemlerde sıcak su içerisinde kolayca hareket yaptırılabilir. Oynaklardaki sertleşmeler, bitişiklikler sıcak su içerisinde yavaş yavaş alıştırılarak giderilebilirler. Bundan dolayı müzmin veya had devresini geçirmiş oynak ve adale romatizmalarında sıcak banyolar çok faydalı olmaktadır. Ayrıca kükürtlü hidrojenin de eklemlerdeki kan dolaşımı üzerine artırıcı tesiri vardır. İlgin ılıcası sıcaklık bakımından dünyanın en uygun kaynaklarından olduğu bilinmektedir. Suyun az miktarda tuz ihtiva etmesiyle de dünyanın tanınmış basit sıcak ılıcalarına benzemektedir. Fakat İlgin ılıcasının kükürtlü hidrojeni ilk önce önem verilmesi gereken bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Kükürtlü hidrojenin ılıcanın suyunda bulunması bütün yukarıdaki sayılan şifalı özellikleri artırmaktadır. Bu şifa özelliklerine daha birçok yeni tesirler katar. Aynı zamanda birçok ekzema, akne, frunkulose, psoriasis, kaşınma, bacak çıbanı gibi deri hastalıklarının yanı sıra cerrahi verem, scrofulose, nefes boruları iltihabı, madenlerle zehirlenmeler, nikris ve şeker hastalığı tedavilerinde çok başarılı sonuçlar verdiği gibi, asap iltihaplarında, siyatikte de bu kaplıca suyundan ayrıca faydalanılabilmektedir.²⁷⁹

Birçok derde deva olan bu şifalı kaynağın, hastalıklar üzerine tesirlerini aşağıda sırasıyla bu hastalıklar üzerinden incelemeye çalışılacaktır.

İlgin kaplıcasının nikris ve şeker hastalığı üzerine iyi tesir ettiği çok eskiden beri bilinmektedir. Bilhassa karaciğer ve deri hastalıklı şeker hastalarına kükürtlü hidrojenli ılıcalar çok iyi gelmektedir. İlgin kaplıcasının da bu kükürtlü özelliğinden dolayı bu hastalıklar üzerindeki tedavi edici özelliği bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca bu gibi hastalıklarda banyolarla birlikte içmelerinde kullanılması gerektiği tavsiye

²⁷⁹ Atademir, a.g.e., s. 50-51.

edilmektedir.²⁸⁰

Kükürtlü hidrojenli suların içilmesi mide hareketlerini artırmakta, hafif müshil rolü oynamaktadır ki bu özellikler eskiden beri kükürt ve kükürtlü hidrojenin tesirleri olarak ta bilinmektedir. Safra ifrazını sıcak kükürtlü hidrojenli suların içilmesiyle artmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple karaciğer tıkanmasında, safra taşlarında, karaciğer iltihabında, alkol düşkünlüğünde, karaciğer şişkinliklerinde karaciğerin yükünü hafifletmekte ve yıkamakta, fazla kan dolaşımı zehirlerin yıkanmasını temin etmekte, organizmada okside olan, kükürtlü hidrojenden meydana gelen sülfat asidi de karaciğerde zehirli maddelerle birleşerek onları zehirsiz bir hale getirmektedir.²⁸¹ İşte Ilgın kaplıcası bu özellikleri bünyesinde bulundurması sebebiyle bahsi geçen hastalıklar üzerinde önemli ölçüde şifa tesiri sağlamaktadır.

Kükürtlü hidrojenli sular genel itibariyle kalp adalesinin faaliyetini düzeltip kanı muhite çekerek kan basıncının düşmesine de sebep olmaktadır. Yalnız suyunun ihtiva ettiği özelliklere göre Ilgın kaplıca suyunda karbon gazı olmadığından kalp çalışması ve kan basıncı üzerine ılıca suyunun tesirinin tespit edilmesi konusunda geniş bir araştırma yapılması gerekmektedir. Sıcaklık esas itibariyle basıncı düşürdüğünden bunun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Yapılan araştırmalara göre Ilgın kaplıcası suyunun içerisinde kükürtlü hidrojenli bir özellik taşıması itibariyle kalp adalesi hastalıklarında, kalp kapakları bozukluklarında, kalp anginasında, damar hastalıklarında da faydalı olduğu görülmekte olduğu bilinmektedir.²⁸²

Bütün nefes boruları ve organları hastalıklarında kükürtlü hidrojenli suların içme ve buğularını teneffüs etme suretiyle çok etkili sonuçlar elde ettikleri eskiden beri bilinmektedir. Bu özellikten dolayı Ilgın kaplıcası sayesinde, organlarda çok gerekli olan ve bu hastalıklarda fazla harcanması dolayısıyla ve kaybolan kükürdün temin olunması dolayısıyla büyük bir ihtiyacın kapatıldığı düşünülmektedir.²⁸³

Kükürtlü hidrojenli ılıcaların yani Ilgın ılıcasının, müzmin romatizmalar üzerine tesirleri banyo ve içme suretiyle mümkün olup en başarılı tedavi yolunu teşkil etmektedir. Organlarda genel değişiklik yaparak, eklemlerde kan dolaşımını artırarak, oynadı teşkil eden dokularda kükürtlü maddelerin alış verişini

²⁸⁰ Atademir, **a.g.e.**, s. 52; **Yeni Meram** (17 Ekim 1958), s. 2.

²⁸¹ Atademir, **a.g.e.**, s. 53; **Yeni Meram** (17 Ekim 1958), s. 2.

²⁸² Atademir, **a.g.e.**, s. 53; Özdemir, **a.g.e.**, s. 5.

²⁸³ Atademir, **a.g.e.**, s. 54; **Demokrat Ilgın** (12 Ağustos 1955), s. 2.

düzenleyerek etkili olmaktadır. Romatizmalarda gördüğümüz bir takım fizyolojik bozukluklara sebep olarak vücutta kükürtlü maddelerin azalması gösterilmektedir. Bu nedenle kükürtlü ve hidrojenli banyo ve içmelerin bu eksikliği giderdikleri tespit olunmuştur. Organların birçok önemli işlerinin düzenlenmesinde rol oynayan kükürtlü mürekkeplerin vücutta tekrar çoğalmasıyla birçok bozuklukların iyileştiği, vitaminlerin daha iyi işe yaradıkları, maddelerin daha düzenli okside oldukları, oynaklardaki kalsiyum çöküntülerinin eridikleri, şekerli maddelerin daha iyi yandıkları anlaşılmaktadır.²⁸⁴

Bütün bunlara dayanarak müzmin romatizmanın en emin tedavi usulü içmeli veya içmesiz kükürtlü hidrojenli ılıcalarda banyo tedavisi olduğu söylenmektedir. Uzun tecrübelerden sonra oynak romatizmalarının, kırıklardan kaynaklanan oynak zorlamalarının ağrılarının, kemik deliklerinin, eski kurşun yaralarının tedavisinde iyi sonuçlar elde edilebileceği bilinmektedir. Kemik veremlerinin, sinir ağrılarının (iltihaplarının), siyatiğin, oynaklardaki metabolizma zorluklarının da iyi bir surette tesir altına alınabileceğine dair pek çok örnekler bulunmaktadır.²⁸⁵ Görüldüğü üzere Ilgın ılıcası pek çok hastalığa fayda sağladığı gibi çeşitli eklem hastalıkları ve eklem romatizmalarını da tedavi edici özelliğe sahip bir suya sahip bulunmaktadır.

Kükürtlü hidrojen sudan deriye girerek kimyevi olarak tesir etmektedir. Ayrıca da kükürtlü banyoda derinin boynuzlaşmış tabakasının gevşemekte, yumuşamakta ve erimekte olduğu da tespit olunmaktadır. Kükürtlü hidrojenli banyolarda deride kan dolaşımı da fazlalaşmaktadır. Kükürt'ün mikropları öldürme özelliği de ayrıca hastalıklar üzerinde etkili olmaktadır. Parazitlerden kaynaklanan deri hastalıklarında kükürdün mikrop öldürücü özelliği; alerjik deri hastalıklarında, ekzemalarda, fazla kaşıntılı hastalıklarda ise kükürdün antialerjik ve hassasiyeti giderici tesiri en önemli rolü oynamaktadır.²⁸⁶ Bundan dolayı Ilgın kaplıcasının deri hastalıkları üzerinde ciddi ölçüde tedavi edici özellik sağladığı görülmektedir.

Kükürtlü hidrojenli banyolar öteden beri frenginin bütün devrelerinde tedavi için başarılı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Kükürdün frengi tedavisinde civa ve bizmutun tesirlerini kuvvetlendirdiği tespit edilmiştir. Kükürtlü hidrojenli sıcak suların buğulanma ve içilmesi ile civa, bizmut ve arseniği organizmada harekete geçirdikleri, hücrelerde emme ve boşaltımın kolaylaştırdığı tespit olunmuştur. Frengi

²⁸⁴ Atademir, **a.g.e.**, s. 54-55.

²⁸⁵ Atademir, **a.g.e.**, s. 56.

²⁸⁶ A. Süheyl Ünver-H. Fehmi, a.g.m., s. 85; Özdemir, **a.g.e.**, s. 5.

tedavisinde kullanılan maddelerin tesirinde bizzat kükürt veya kükürtlü hidrojenin değil, bunun organlarda teşkil ettiği teneffüs enziminin asıl etkili olduğu anlaşılmış, fakat henüz tesir şekli belli olmadığı anlaşılmaktadır. Zehirlenmelerde kükürtlü hidrojenli sulardan banyo, içme ve buğulanma suretiyle çok faydalandığı binlerce yıllardan beri görülmektedir.²⁸⁷ Bu suretle kükürtlü hidrojenli su ihtiva eden Ilgın kaplıcası ifade edilen hastalıklara şifa sağladığı anlaşılmaktadır.

Kadınların aybaşı zorluklarında, çeşitli hormonal bozukluklarında ve çocuk olmaması hallerinde Ilgın Kaplıca suyunun tesirleri de aynı kalp ve kan dolaşımı hastalıklarında da görüldüğü şekilde bu hastalık üzerinde de etkili olmaktadır. Yani rahim yumurtalık yollarının kan dolaşımını, bu suretle de salgıyı artırıp normalleştirerek rahim etlerini kuvvetlendirerek tesir etmektedir.²⁸⁸

Ilgın kaplıca suyunun göz hastalıklarından “Trahom” adı verilen bir hastalığa iyi geldiği bilinmektedir. Trahom hastalığı, kirpikleri döker, göz kapaklarını kızartır ve gözün beyaz kısımlarını kırmızılaştırır. Trahom hastalığına karşı, havuzun içine girip suyun havuza akıttığı oluğa baş sokularak gözler açık tutulması halinde, hafif bir yanmanın meydana geldiği hissedilir. Bu işlemden sonra gözün görme kudreti çoğalır, kan ve çapak namına hiçbir şey kalmaz.²⁸⁹

²⁸⁷ Atademir, **a.g.e.**, s. 57-58.

²⁸⁸ **Demokrat Ilgın** (12 Ağustos 1955), s. 2.

²⁸⁹ Necati Kuyumcu, “Ilgın Kaplıcası Önemi ve Turizmdeki Yeri”, **Pancar Çiftçi Dergisi**, S. 151, (Yıl: 14 Nisan 1965), s. 19.

SONUÇ

Araştırma konumuzu oluşturan “Türkiye’de Bulunan Kaplıcalar ve Ilgın Kaplıcasının Tarihi Gelişimi”, arşiv kayıtlarından, salnamelerden ve mevcut basılı eserlerden faydalanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türk kültüründe ve sosyal yaşamında, kaplıcalar önemli bir yere sahiptir. Kaplıcalar sadece temizlik yapılan bir yer değil, aynı zamanda hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. Binlerce yıldır Anadolu kültürünün değişmez bir parçası haline gelen bu yapılar, sosyal hayattaki işlevlerinin yanı sıra köklü bir kültür olarak da karşımıza çıkmaktadır.

İlkçağlardan beri ılıca, içmece ve kaplıcalar şifalı kaynaklar olarak bilinmektedir. Bilhassa Romalılar döneminde, su kaynaklarına önem verilmiş ve kaynakların bulunduğu yerlerde banyo, hamam gibi tesisler yapılmıştır. İlkçağ medeniyetlerinden bu yana büyük önem taşıyan kaplıcalar Selçuklular, Beylikler, Osmanlılar döneminde de bu önemini sürdürmüştür. Cumhuriyet dönemi ve sonrasında da kaplıcalara yönelik yatırımlar geliştirilmiş çağdaş tıp anlayışıyla, Balneo-klimatik ekoloji görüşüyle, kaplıca tedavisi, biyolojik ortamla etkinliğinin birleştiği bir tedavi sistemi haline gelmiştir. Türkiye’de zengin kaplıcalar, toplumsal, kültürel alanlarda çeşitli evrelerden geçip, toplumların uygarlık simgesi olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Son yıllarda ise “Termalizm ve Klimatizm” adı altında sağlık, teknik, işletme açısından, büyük aşama kaydeden Kaplıca konusunda Türkiye’deki gelişim gözardı edilemeyecek kadar önemli ölçüdedir.

Üç tarafı denizlerle çevrili ve uzun bir kıyı bandına sahip olan ülkemiz, doğal ve kültürel değerlere sahip olmanın yanı sıra termal sular, kaplıcalar, içmeler açısından çok büyük bir potansiyele sahip olduğu açık olarak görülmektedir. Türkiye’nin bu denli geniş bir kaynak potansiyeline sahip olmasına karşılık jeotermal suların Romalılardan bu yana kullanılagelen yararlanılma içeriğini bir türlü değiştirememiştir. Bilindiği üzere kaplıcalar, 18-20 dereceden daha sıcak ve içerisinde çeşitli mineralleri barındıran jeotermal suların temizlik, dinlenme, zindeleşme ve sağlık amaçlarıyla değerlendirilmesine dayanıyor. Jeotermal suların sağlık üzerinde olumlu etkileri olduğu konusu sağlık biliminde artık genel kabul görüyor.

Termal kaynaklar bakımından zengin bir potansiyele sahip olan Türkiye,

ülke ekonomisine katma değer kazandıran ve istihdam artırmak açısından büyük önem taşıyan kaplıca tesisleri konusunda son yıllarda ciddi atılımlar yapmıştır. Kaplıca zenginliği dolayısıyla Avrupa’da birinci, dünyada ise 7 ülke arasında yer alan Türkiye’ye yılda on milyon kişi hastalık tedavisi ve tatil amaçlı olarak tatile gelmektedir.

Türkiye Kaplıcaları içerisinde birinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcalardan biride Ilgın Kaplıcasıdır. Kaplıca kültürünün üst düzeyde yaşandığı Ilgın, kaplıca mimarisi ve kaplıcasının şifalı özellikleri bakımından Türkiye’deki kaplıcalar arasında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca kaplıcası ile meşhur Ilgın pek çok medeniyete ev sahipliği yapması sebebiyle burada bulunan kaplıcalar hemen her devirde önemini korumuştur. Romalılar zamanında “*TYRIAION*” adıyla bilinen Ilgın ilçesi tarihin ilkçağlardan bu yana önemli bir yerleşim yeri olmuştur.

Ilgın Kaplıcası, antik dönemlerden günümüze gelinceye kadar hemen her devrin ünlü kaplıcalarındandır. Kaplıca, Roma devrinden beri insanlara şifa dağıtmaktadır. Ilgın kaynakları Roma Kralı Justinian devrinden beri tanınmıştır. Selçuklular zamanında “Âb-ı Germ” olarak anılan Ilgın’ın bu ünlü şifa kaynağı, Selçuklular ve Osmanlı Devleti döneminde, zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tamir ve tadil edilmiş ve zengin vakıf gelirleriyle desteklenmiştir. Sultan Alâeddin Keykubat’ında şifa bulunduğu bu kaplıca onun tarafından genişletilmiş; Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde, Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından esaslı şekline sokularak, bu günkü yapılar topluluğunun ana şekli ortaya konulmuştur. Selçuklular, Karamanoğulları döneminde olduğu gibi Osmanlılar döneminde de önemini sürdüren kaplıca, gerekli imar ve inşa faaliyetlerine sahne olmuştur. Ilgın Kaplıcası, Cumhuriyet Döneminde modern banyo ve dinlenme tesislerine kavuşturulmuştur.

Ilgın kaplıcasının mimarı Kalûyan olarak bilinmektedir. Kaplıca binası Sahip-Ata Fahreddin Ali’nin himayesinde olan Kalûyan’a inşa ettirilmiştir. Mimarın Antalya, Akşehir, Sivas ve Konya gibi Anadolu’nun pek çok yerinde eserleri bulunmaktadır. Mimarın önemli eserlerinden biride Ilgın Kaplıcasıdır. Ilgın Kaplıcasına ait kitabelerden birisi Kalûyan’a aittir. Bu kitabe kadınlar kısmının giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır. Kitabede mimarın ismi “*Amel Kalûyan*” olarak geçmektedir. Ayrıca kaplıcaya ait iki kitabe daha mevcuttur.

Ilgın Kaplıca binası ise diğer Selçuklu eserlerinde görüldüğü gibi kadın ve erkek kısımları bulunmak üzere çifte kaplıca şeklindedir. Doğu-batı istikametinde uzanmış ve birbirine bitişik iki hamamdan ibarettir. 20 metre yüksekliğinde ve 16

metre genişliğinde onan kaplıcanın beş kümbet altına alınmış iki havuzu bulunmaktadır. Eski kısmın kapısından girilince orta yerinde bir soğuk su havuzu ve etrafında bir metre yüksekliğinde sedirlerle çevrilmiş bir soğuklukta soyunulur. Kaplıcaya girişte duş alınır. Sıcak suların aktığı kısma girilir. Derinliği boya yakın, yaklaşık 1,5 metre olan havuza 5–6 ayak merdivenle inilir.

Tarihi Kral yolu üzerinde bulunması sebebiyle önem arz eden Ilgın ve kaplıcalar geçmişten günümüze pek çok kişinin dikkatini çekmiş ve kaplıca binasını birçok devlet adamı, tarihçi, coğrafyacı ve din adamının yanı sıra yerli yabancı seyyahlar incelemiş ve kaleme aldıkları eserlerde kaplıca hakkında bilgiler vermişlerdir. İncelediğimiz salnamelerde de Ilgın kaplıcasının isminin geçtiğini görmekteyiz.

Ilgın Kaplıcası, suyunun özellikleri bakımından dünyaca ünlü Avusturya’da bulunan Baden ve Almanya’da bulunan Aachen kaplıcalarına benzediği bilinmektedir. Kaplıca suyunun 38-42 derece olması sebebiyle insan vücuduna yakın sıcaklıkta olması bu kaplıcayı diğer kaplıcalardan önemli kılmaktadır. Kaplıca suyunun en büyük özelliği ise kükürtlü hidrojenli olmasıdır. Bu özellikler kaplıcanın birçok hastalığa faydalı olmasını sağlamaktadır. Kaplıcanın tedavi ettiği hastalıklar; nikris, şeker hastalığı, mide-bağırsak borusu hastalığı kalp-damar hastalığı, nefes borusu hastalıkları, eklem rahatsızlığı, deri hastalıkları, kadın hastalığı ve göz hastalığı olarak bilinmektedir.

Ilgın Kaplıcasının mülkiyeti ilk olarak Maarif Nezareti’nde idi. Fakat daha sonra kaplıcanın mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne geçmiştir. Şuanda, mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğünde olan kaplıcanın işletmesi ise belediyeye aittir. Ilgın kaplıcası 1954 yılından itibaren belediye tarafından şahıslara kiraya verilerek işletilmektedir.

Görüldüğü üzere bu çalışmayla Türkiye’deki kaplıcalar ve Anadolu kaplıcaları içerisinde Ilgın Kaplıcasının gerek tarihi, gerek mimari, gerekse tıp tarihi ve toplum sağlığı açısından özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türk milletinin temizliğe verdiği önemin bir ürünü olan ve pek çoğu günümüze kadar ulaşmış olan kaplıcalar üzerine yapılacak çalışmaların çoğalması, bu konuda eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BCA., 23023, 30..10.0.0, 193.320..10.

BOA. A. MKT.UM. 478/26

BOA. BEO. 1056/79166

BOA. BEO. 381/28552

BOA. İ.EV. 18/9.

BOA. MF.MKT. 1087/18.

BOA. MF.MKT. 1096/19.

İlgın Belediyesi Arşiv Kayıtları

V.G.M. Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Dosya No: 42-11.01/03.

SALNAMELER

Konya Vilayet Salnamesi, **1288 H. (1871 M.)**

Konya Vilayet Salnamesi, **1304 H. (1886/1887 M.)**

Konya Vilayet Salnamesi, **1305 H. (1887/1888 M.)**

Konya Vilayeti Salnamesi, **1314 H. (1896 M.)**

Konya Vilayet Salnamesi, **1307 H. (1890 M.)**

Konya Vilayet Salnamesi, **1322 H. (1904-1905)**

Konya Vilayeti Sâl-nâmesi: Konya, Hamid (Isparta), Burdur, Teke (Antalya), Niğde, Sancakları, Çeviren: Mehmet Eminoğlu, C: 25, (Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi, 2007)

Konya Vilayeti Sâl-nâmesi: Konya, Hamid (Isparta), Burdur, Teke (Antalya), Niğde, Sancakları, Çeviren: Mehmet Eminoğlu, C: 24, Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi, 2007

KİTAPLAR

AHMET EFLAKİ, Çeviren: T. Yazıcı, **Ariflerin Menkıbeleri**, C.I, Ankara: 1964

- AKÇIÇEK, Eren, **Atatürk'ün Sağlığı Hastalıkları Ve Ölümü**, İzmir: Güven Yayınları, 2005
- ALTAY, Fahrettin, **10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922**, (Ankara: Eylem Yayınları, 2008)
- ASLANAPA, Oktay, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul, 2004
- ATADEMİR, S. Ragıp, **Konya İlgin Kaplıcası ve Şifalı Su Tedavisinin Esasları ve Türkiye'nin Meşhur Kaplıcaları**, Konya: Atademir Yayımevi, 1948
- ATAMAN, Sedat, **Çekirge Kaplıcaları Tarihçesi Suların Tahlili Hassaları**, Bursa: Bursa Sesleri Neşriyatı Yurdu, 1938
- BAYAT, A. Haydar, **Tıp Tarihi**, Birinci Basım. İzmir: Sade Matbaa, 2003
- BORAN, Ali, **İlgin Kültür Envanteri**, Konya: İlgin Belediyesi Kültür Yayınları, 2013
- ÇAĞLAR, K. Ömer, **Havza Kaplıcaları ve İçme Suları**, Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, 1936
- _____. **Türkiye Maden Suları ve Kaplıcaları**, Ankara: Maden Tetkik Ve Arama Enstitüsü Yayınları, 1948
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Lûgat**, Ankara, 1962
- Doktor Nazmi, , **Türkiye'nin Sıhhi-i ve İctimâi Coğrafyası Konya Vilayeti**, Çev.: Mehmet Karayaman, Konya: Çizgi Kitabevi, 2009
- EVLİYA ÇELEBİ, **Seyahat-nâme**, C.III, İkdam Matbaası, 1314
- Geçmişten Günümüze Balçova**, Balçova: Balçova Belediyesi, 1997
- GİRAY, Saip, **Yalova Kaplıcaları Tarihçesi Ve Şifalı Suları İle Tedavi**, Ankara: Burhaneddin Erenler Matbaası, 1949
- HUART, M. Clement, **Mevleviler Beldesi Konya**, Çeviren: Nezh Uzel, Tercuman 1001 Temel Eser, 123, İstanbul, 1978
- İBN BİBİ, (Yay. Haz.: Mürsel Öztürk) **El Evamir'ül-Ala'ıye Fi'l-Umuri'il-Ala'ıye (Selçuk Nâme)**, C.I, Ankara 1996
- KÂTİP ÇELEBİ, **Cihan-nûmâ**, İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1245
- KAZICI, Ziya, **İslam Medeniyeti ve Müesseseler Tarihi**, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 191, 2003)
- Konya Valiliği, Cumhuriyetin 50. Yılında Konya 1973 İl Yıllığı**, Konya, 1970

Konya Valiliği, **Konya İl Yıllığı**, 1969- 1971

Konya Valiliği, **Konya İl Yıllığı**, Konya, 1967

KONYALI, İ. Hakkı, **Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi**, Konya, 1964

KONYALI, İ. Hakkı, **Nasreddin Hoca Şehri Tarihi Turistik Kılavuzu**, C.I, İstanbul, 1945

KURT, Mehmet, (kurul başkanı), **Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle Iğın**, Iğın, 2001

KUŞCU, Tayyar, **Haymana Kaplıcası ve Faydaları**, İstanbul: Işıl Matbaası, 1946

M. FERİT ve M. MESUT, **Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri**, İstanbul: İstanbul Türkiye Matbaası, 1934

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri, Ankara: Maden Tetkik Arama Envanteri Serisi-201, 2005

MEHMET ZİYA, Fatih Birgül ve Levent Ali Çanaklı(der.), **Bursa'dan Konya'ya Seyahat**, Bursa: Bursa İl Özel İdaresi, 2008

MUSTAFA HAKKI, **Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler ve Armutlu Kaplıcalarında İlmî Tetkikat**, İstanbul- Ankara Caddesi, 1935

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975

_____.ÖNDER, Mehmet, **Mevlana Şehri Konya**, 1962

ÖNGE, Yılmaz, **Anadolu'da XII-XIII Yüzyıl Türk Hamamları**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995

ÖZDEMİR, Osman, **Iğın Kaplıcasının Tarihçesi**, Yıldız Basımevi, Konya, 1959

SAMUR, Tahsin, **Iğın'da Türk Devri Yapıları**, Konya: Konya İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1992

SARRE, Friedrich, **Küçük Asya Seyahati; Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, Çeviren: Dara Çolakoğlu, İstanbul: Pera Turizm Ticaret, Yayın No: 9, Çeviri eserler: 5, 1998

SORGUN, Taylan, **İmparatorluktan Cumhuriyete: İmparatorluk, İttihat ve Terakki, Cumhuriyet "1902-1938 Üç Devrin Galerisi" : Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor**, İstanbul: Kamer Yayınları, 1998

ŞAKİR, Nüzhet, **Bursa Ilıcaları İle Tedavi**, İstanbul: Amedi Matbaası, 1930

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N., **Anadolu Kaplıcaları ve Selçuklular**, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1957

TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1965

_____. **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul, 2003

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013, (Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007)

<http://www.ktbayatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>

ÜLKER, İsmet, **Türkiye’de Sağlık Turizmi Ve Kaplıca Planlaması**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988

ÜNVER, Süheyl, **Selçuk Tababeti**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1940

Yalova Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, **2011 Yılı İl Çevre Durum Raporu**, Yalova: Yalova Valiliği, 2011

http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/yalova_icdr2011.pdf (5. 3. 2014)

YEGÜL, Fikret, **Antik Çağ’da Hamamlar ve Yıkanma**, Çeviren: Emel Erten, İstanbul, 2006

ZENGİN, Burhanettin, **Turizm Coğrafyası Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası**, (Genişletilmiş ikinci basım. İstanbul: Değişim Yayınları, 2006),

MAKALELER

“5. Süvari Kolordusu İlçemizden 21 Ağustosta Ayrılmıştı”, **İlgin Postası**, 21 Ağustos 1972

“İlgin Belediyesi Kaplıca Otel, Motel Ücretlerinin Yeniden Belirlenmesi”, **İlgin Postası**, 6 Nisan 1987

“İlgin Kaplıcaları”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Ocak 1939

“İlgin Kaplıcası Islah Ediliyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ağustos 1937

“İlgin Kaplıcası” **Ana Britannica**, C. 11, İstanbul, 1986-1988

“İlgin”, **Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi**, 17 Ocak 1989

“Karadeniz’de Bir Kaplıca Şehri Havza”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 31 Temmuz 1964

“Konya” **Yurt Ansiklopedisi**, C: 7, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1984

- “Tarihi Ilgın manevraları 49 Yıl Önce 6 Ağustos’ta Yapılmıştı”, **Ilgın Postası**, 9 Ağustos 1971
- “Vakıf Hamamları Açıldı, Kaplıcalar Bu Yaz Sezonunda Daha Düzenli Olacak”, **Ilgın Postası** 23 Mart 1987
- “Vakıf Hamamları Halkın Hizmetine Açılıyor”, **Ilgın Postası**, 27 Ağustos 1984
- “Vakıf Hamamlarını Belediyemiz 10 Yılığına Kiralandı”, **Ilgın Postası**, 8 Ekim 1984
- ARASIL, Tansu, “Termal Suların Sağlık Alanında Kullanımı”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Sayı:17-18, 1991
- ATADEMİR, Saib, “Konya Ilgın Ilıcasının Değeri”, **Selçuk Gazetesi**, 27 Mart 1946
- BAHAR, Hasan, “Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar Dönemlerinde Ilgın”, **Konya Ansiklopedisi**, Cilt: 5, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012
- BAHAR, Hasan, “Ilgın Çevresi Höyükleri, XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı”, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/arastirmalar/13_arastirma_1.pdf
(04.03. 2013)
- BALKAN, Kemal, “Anı’deki İki Selçuklu Hamamı”, **Anadolu**, S. XII, Ankara, 1970
- BİLDİRİCİ, Mehmet, “İlk Çağlarda Ilgın”,
www.mehmetbildirici.com/post_attachment/download?id=300:
(18.08.2013)
- BORAN, Ali, “Ilgın’daki Kültür Varlıklarının Durumu” **I. Ulusal Ilgın Sempozyum Bildirileri**, Birinci Baskı, Konya: Ilgın Belediyesi Kültür Yayınları, 2011
- CANİK, Baki, “Ayaş İçmece ve Kaplıcasının Jeoloji-Hidrojeoloji Etüdü”, **Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 80, 1973
- ÇAĞLAR, K. Ömer, “Türkiye Maden Suları ve Kaplıcalarının Etüt ve Analiz Sonuçları”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi**, sayı 1/35, 1946
- ÇAYCI, Ahmet, “Osmanlı Seyyahlarının İzlenimleriyle Konya ve Çevresi”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, S. 21, 2006
- ÇETİN, Turhan, “Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları”,
http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1734099723_%c3%a7etinturhan.pdf
(01.04.2014)
- ÇEVİK, Bülent, “Ilgın’da Bazı Hastalıkların Geleneksel Tedavi Yöntemi” **I. Ulusal Ilgın Sempozyum Bildirileri**, 1. Baskı, Konya: Ilgın Belediyesi Kültür Yayınları, 2011

- ÇOLAK, Filiz “XX. yy. Başlarından Günümüze Hatıralarla Balçova”, **Geçmişten Günümüze Balçova**, Balçova: Balçova Belediyesi, 1997
- GÖYÜN, Didem ve Nevin Akpınar, “Kızılcahamam Sey Kaplıcaları'nın Termal Turizm Açısından Değerlendirilmesi”, **Tarım Bilimleri Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1,2003
- DİNÇ, Abdurrahman - İlker Yiğit, “İlkçağda Ilgın”, **Konya Ansiklopedisi**, Cilt: 5, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012
- EYİCE, Semavi, “Bertrandon de la Broquiére ve Seyahatnamesi (1432-1433)”, **İslam Tetkikleri Enstitüsü, Dergisi**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1975
- _____. “Hamam”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, 1994
- İSTANBULLU, Muammer, “Tarihi Kıymetlerden Şifa Nimetlerinden Ilgın Kaplıcaları”, **Demokrat Ilgın**, 12 Ağustos 1955
- KAHRAMAN, Nüzhet, “Termal Turizm Olayı ve Yalova Kaplıcaları”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 3, 1991
- KARAKAYA, Enis, “Kaplıca”, **İslam Ansiklopedisi**, C: 24 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001
- KOZAK, Nazmi “Haymana'daki Termal Turizm Panelinden Çıkan Ortak Görüş: Termal Turizm Teşvik Edilmelidir”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**,Cilt: 3, Sayı: 3, 1992
- KUYUMCU, Necati, “Ilgın Kaplıcası Önemi ve Turizmdeki Yeri”, **Pancar Çiftçi Dergisi**, Yıl: 14 Nisan 1965, S. 151
- MUHTAR, Akil “İçmeler, Maden Suları, Kaplıcalar ve Devai Tatbikatı”, **Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi**, Ankara:1933
- ÖCAL, Tülay, “Termal Turizm Açısından Çiftahan Kaplıcası”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:3, 9 Aralık 2005
- ÖNGE, Yılmaz, “Konya-Beyşehir'de Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı”, **Vakıflar Dergisi**, S. 7, (1968), s.139-144
- ÖNGE, Yılmaz, “Vakıf Müessesinde Su ve Önemi” **Birinci Vakıf Haftası**, Ankara, 1983
- ÖZDEMİR, H. Ahmet, “Milli Mücadele Döneminde Ilgın” **Konya Ansiklopedisi**, Cilt: 5, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012

- ÖZDEMİR, Osman, “İlgın Kaplıcasının Tarihine Bir Bakış”, **İlgının Sesi**, 11 Mayıs 1964
- ÖZER, Nurten, “Kaplıca Hekimliğinin Çağdaş Gelişimi”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3, 1991
- _____. “Türkiye Kaplıcaları Tarihçesine Kısa Bir Bakış”, **I. Türk Tıp Tarihi Kongresi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992
- ÖZBEK, Toros, “Dünya’da ve Türkiye’de Termal Turizmin Önemi”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, 1991
- ÖZÖNDER, Hasan , “Sahip Ata’nın İlgın Kaplıcası”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, 1994, S: 5
- REMAN, M. Rıza, “Konya İlindeki Şifalı Sular”, **Konya Halkevi Kültür Dergisi**, S. 83, 1945
- SÜMER Faruk, “Keykubad I” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 25, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1950)
- TÜRKMEN, Zekeriya, “Mustafa Kemal Paşanın Büyük Taarruz Öncesinde Süvari Kolordusunu Denetlemesi ve İlgın Manevrasında Süvari Kolordusu”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 58, Ankara, 2004
- UĞUR, F. Ferit, “Konya’mızın Şifalı Kaplıcalarından İlgın Kaplıcası”, **Yeni Meram**, 17 Ekim 1958
- ÜÇER, Müjgan, “Sivas Hamamları, Hamam Gelenekleri ve Etnografyası Üzerine”, **Sivas Kültür- Sanat Dergisi**, S. 2, 1987
- ÜLGEN, Ali Saim, “Hamam”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1950, s. 174
- ÜNVER, A. Süheyl, “Selçuklular Zamanında ve Sonra Anadolu Kaplıcaları Tarihi”, **Konya Dergisi**, S. 30, Yıl: III., Eylül, 1939,
- _____. “Türk Hamamı”, **Bellekten**, Cilt: 37, Sayı: 145, 1973
- ÜNVER, A. Süheyl-H. Fehmi, “Selçuk Türkleri Zamanında Anadolu Kaplıcaları”, **İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü Dergisi (1940-1941 ders yılı çalışmaları hülâsası)**, S. 21, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1941
- YÜZBAŞIOĞLU, Nergis ve diğerleri, “Türkiye’de Kaplıca Kullanımının Bugünkü Durumu”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:4, 1992

TEZLER

AKSU, Recep, “**Ayaş (Ankara) Kaplıcalarının Termal Turizm Açısından Değerlendirilmesi**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2009

BELKAYALI, Nur, “**Yalova Termal Kaplıcalarının Rekreatif ve Turizm Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Belirlenmesi**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009

ÇOLAK, Filiz, “**İzmir Şehrinde Yer Adlarının Tarihi Gelişimi**”, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Lisans Tezi, İzmir, 1992

HÜSEYİCA, Mehmet Yavuz, “**İlgin (Konya) Kuzeyinin Stratigrafisi ve Yapısal Özellikleri**”, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2005

SAMUR, Tahsin, “**İlgin’da Türk Devri Yapıları**”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.

SARIIŞIK, Mehmet, “**Türkiye’de Termal Turizm ve Sandıklı (Afyon) Bölgesi Örneği**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 1994

ŞENKAYA FETTAHOĞLU, Burcu, “**Ayder (Rize) Termal ve Yayla Turizm Bölgesinin Termal Koruma ve Turizm Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi**” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010

TAN, Ayşe, “**Samsun Kenti ve Yakın Çevresinin Doğal Ve Kültürel Peyzaj Özelliklerinin Turizm Potansiyeli Açısından İrdelenmesi**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013

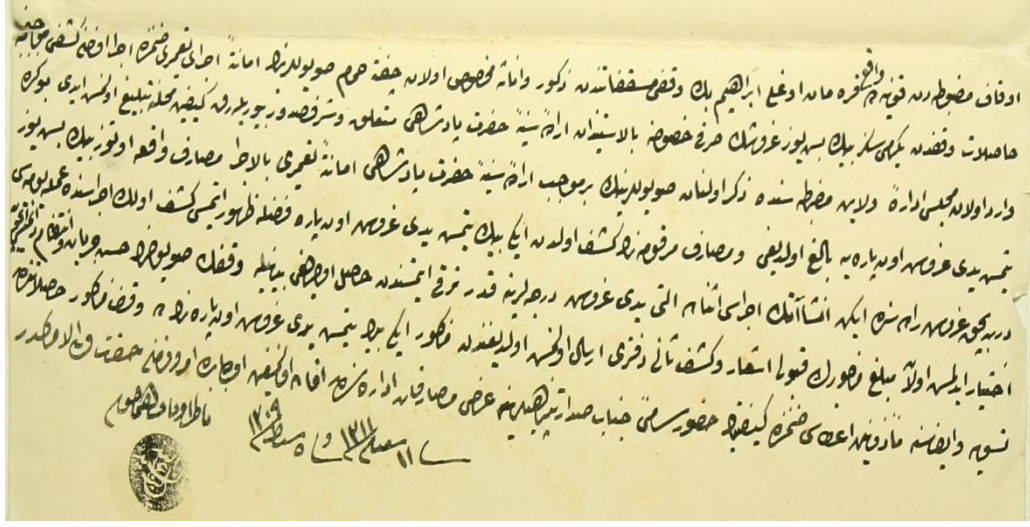
YAVAŞ, Alptekin, “**Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali’nin Mimari Eserleri**”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007

GÖRÜŞME

ÖZDEMİR, Mehmet, Ilgın Kaplıcası Eski İşletmecilerinden Öztürk Otelin Sahibi ile yapılan “İlgin Kaplıcası Tarihi” konulu görüşme, Konya-İlgin: 26 Eylül 2013

EKLER

Ek 1:Konya'da Karamanoğlu İbrahim Bey Vakfı'ndan Ilgın Kaplıcası (Çifte Hamam) suyollarının tamiri ile ilgili Arşiv Belgesi

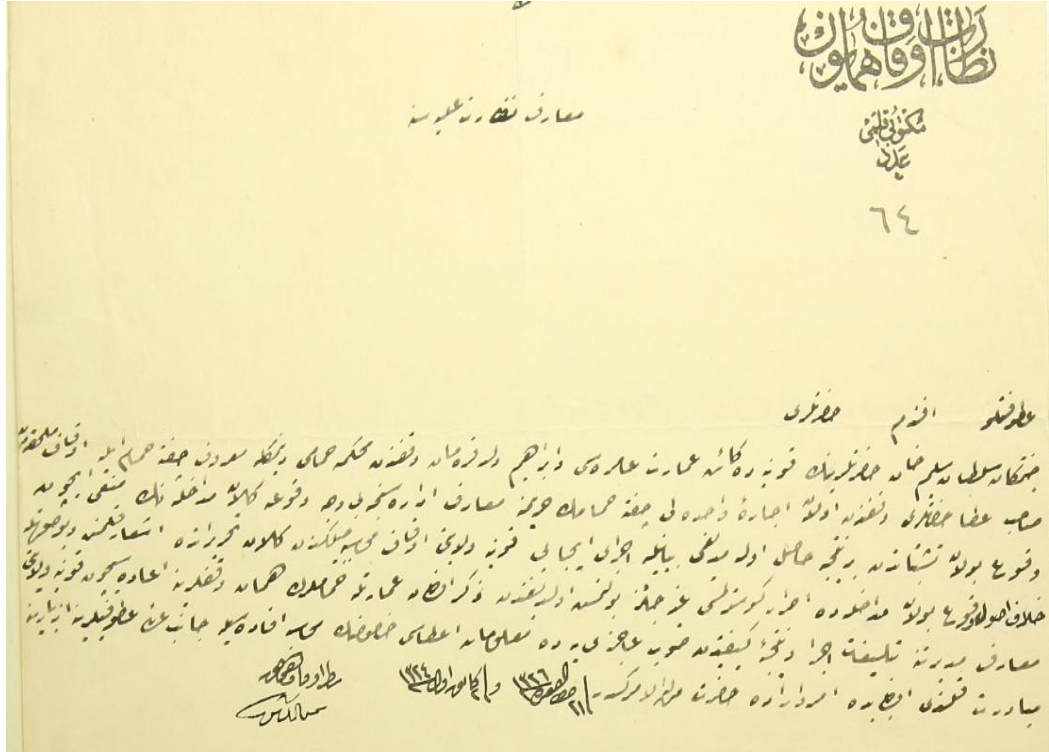
Belgenin Transkripsiyonu

Evkaf-ı mazbatadan Konya'da vâkî Karamanoğlu İbrahim Bey'in vakfi müsakkafatından zûkûr ve inâsa mahsus olan çifte hamam suyollarının emaneten icra-i tamiri zımında icra olunan keşfi mucebince hasılat-ı vakıfta yirmi sekiz bin beş yüz guruşun sarf-ı hususu bil istizan irade-i seniyye hazreti padişahi müteallik ve şerefsüdur buyrularak keyfiyet mahaline tebliğ olunmuş idi bu kere varid olan meclis-i idare-i vilayet mazbatasında zikr olunan suyollarının bir mucip irade-i seniyye-i hazreti padişahi emaneten tamiri bil icra masârif vaka otuz bin beş yüz yetmiş yedi guruşun on pareye baliğ olduğu ve masarîf-ı merkumenin keşf-i evvelden iki bin yetmiş yedi guruş on pare fazla zuhur etmiş keşf-i evvelin icrasında amele yevmiyesi dört buçuk guruş raddesinde iken inşaatın icrası esnasına altı yedi guruşun derecelerine kadar terfi etmesinden hasıl olacağı beyanıyla vakfın su yollarında hüsnü ceryan ve intizam daimesi için ihtiyar edilmiş olan meblağı mezburun kabulü işâr ve keşf-i sâni defteri irsal olmuş olduğunda mezkur iki bin yetmiş yedi guruş on parenında vakf-ı mezkur hasılatında tesviye ve ifasına mezuniyet itası zımında keyfiyet huzur semi-i cenab-ı sadareti penâhîlerine ve arz masarrıfat idaresinden ifade olunmuş ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir.

Nazır-ı Evkaf-ı Hümayun

Fİ H. 17 Şaban 1311, R. 5 Şubat 1309, M. 17 Şubat 1894

Ek 2:Konya'daki Mahkeme Hamamı ile Çifte Hamam'a Maarifçe yapılan müdahalenin önlenerek ait oldukları İbrahim veled-i Karaman vakfı ile Sahip Ata Hazretleri Vakfına bağlanmaları

Belgenin Transkripsiyonu

Maarif Nezareti Âliyesine

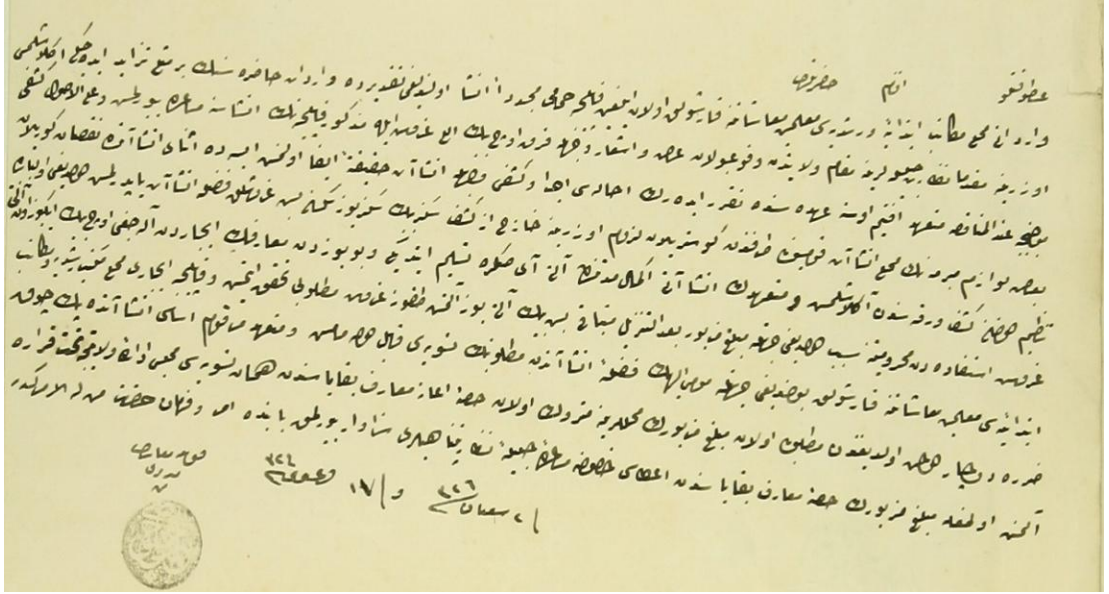
Atûfetlü Efendim Hazretleri

Sultan Selim Han Hazretlerinin Konya'da kâ'in imaret-i âmiresi ve İbrahim Veled-i Karaman vakfından mahkeme hamamı demekle maruf çifte hamamı ile evkaf-ı mülhaktan Sahip Ata hazretleri vakfından olan icare-i vahideli çifte hamamın haremine maarif idaresince bervechi vukua gelen müdahalenin menni için vuku bulan teşebbüsattan bir netice hasıl olmadığı beyanıyla icra'î icabı Konya Vilayeti evkaf muhasebeciliğinden gelen tahriratta işar kılınmış ve bu suretle half-i usul vuku bulan müdehalede ısrar gösterilmesi gayr-ı caiz bulunmuş olduğundan zikr olunan imaretle hamamların hemen vakıflarına iadesi için Konya Vilayeti Maarif Müdiriyyetine tebliğat icra ve netice-i keyfiyetten subu acizeyede malumat itası hususunun muhasib ifadesiyle Cenab-ı Âlî'yi arz atufetlerine izbarına mübaderet kılındı. Olbabda emr-ü irade-i hazret-i men lehül emrindir.

Nazır-ı Evkaf-ı Hümayun

Fİ H. 21 Zilka'de 1326, R. 2 Kanun-ı Evvel 1324, M. 15 Aralık 1908

Ek 3:Varidatı mahalli mekteplerde kullanılan Ilgın Kaplıcası İnşaatı müteahhidinin alacağına mahkeme kararı gereğince ödenmesi

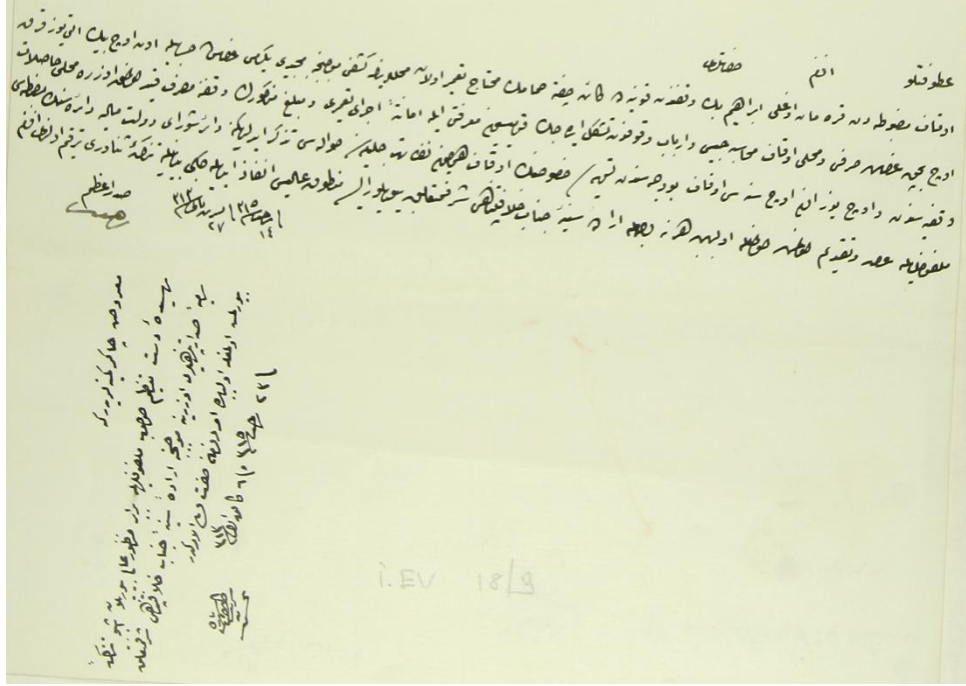

Belgenin Transkripsiyonu

Atûfetlü efendim hazretleri

Varidatı mahalli mekâtib-i ibtida-iye ve rüşdiyesi muallim maaşatına karşılık olan ılgın kaplıca hamamı müceddeden inşa olunduğu taktirde varidatı hazırasının bir kat misli tezaid edeceği anlaşılması üzerine mukaddema nezareti celilelerine makamı vilayetten vuku bulan arz ve ışar vechile kırk üç bin elli guruş ile mezkur kaplıcanın inşasına müsaade buyrulmuş ve alel usul keşfi mucibince arz olunduğu müteahhid Efdim usta uhdesinde takrir ederek ihalesi icra ve keşfi vechile inşatın hakikate ifa olunmuş ise de esna-i inşaatta noksan görülen bazı levazım-ı borunun mahal inşatın komisyon tarafından gösterilen lüzum üzerine hazihi ez keşiften sekiz bin sekiz yüz seksen beş guruşluk fazla inşaat yaptırılmış olduğu ve ol babda tanzim olduğu keşif varakasından anlaşılması ve müteahhidin inşaatı ikmal müddetinden altı ay sonra teslim ettiği bu yüzden maarifin icardan alacağı üç bin iki yüz on altı guruş istifadeden mahrumiyetine sebep olduğu cihetle meblağ mezbur badel tenzil metbakı beş bin altı yüz altmış dokuz guruş matlubu tahakkut etmiş ve kaplıca icarı mahali mekteb-i rüşdiye ve mekatip ibtidaiyesi muallimin maaşatına karşılık bulunduğu cihetle mümâileyh fasılan inşaattan matlubun tesviyesi kâbil olamamış ve müteahhit-i merkum esası inşaatta pek çok zarara duçar olmuş matlub olan meblağ-ı mezburun mahallerine metruk olan hassa-i iane maarif bakayasından hemen tesviyesi meclis-i daire vilayeti tahtı karara almış olmağla meblağ mezburun hazine-i maarif bakayasından itası hususu müsaade celile-i nezaret penahileri senaver buyrulmak babında emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir. Fİ H. 2 Şaban 1326, R. 17 Ağustos 1327, M. 30 Ağustos 1908

Ek 4: Karamanoğlu İbrahim Bey'in vakfından olan çift hamamın (ılgın kaplıcası) tamiri ile ilgili.

Belgenin Transkripsiyonu

Atüfetlü Efendim Hazretleri

Evkaf-ı mazbatadan Karamanoğlu İbrahim Bey'in vakfından Konya'da kâ'in çift hamamın muhtaç-ı tamir olan mahallerinin keşf-i mucibince mecdi yirmi guruş cihetle on üç bin altı yüz kırk üç buçuk guruş sarfı ve mahalli evkaf muhasebesince ve erbabı vukufundan teşkil edecek komisyon marifeti ile emaneten icra-i tamiri ve meblağ mezkurun vakfına masraf kayıt olunmak üzere mahalli hasılat-ı vakfiyesinden üç yüz on üç senesi evkaf bütçesinden tesviyesi hususunun evkaf-ı hümayun nezaret-i celilesine havalesi tezkir edildiğine dair şura'î devlet maliye dairesinin melfufuyla arz ve takdim olunmağla ol babda hervechile irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet penahi şereftağluk buyrulur ise mantuk-u âliyesi infaz edileceği beyanıyla tezkere-i senaveri terkim olundu efendim.

Sadrazam

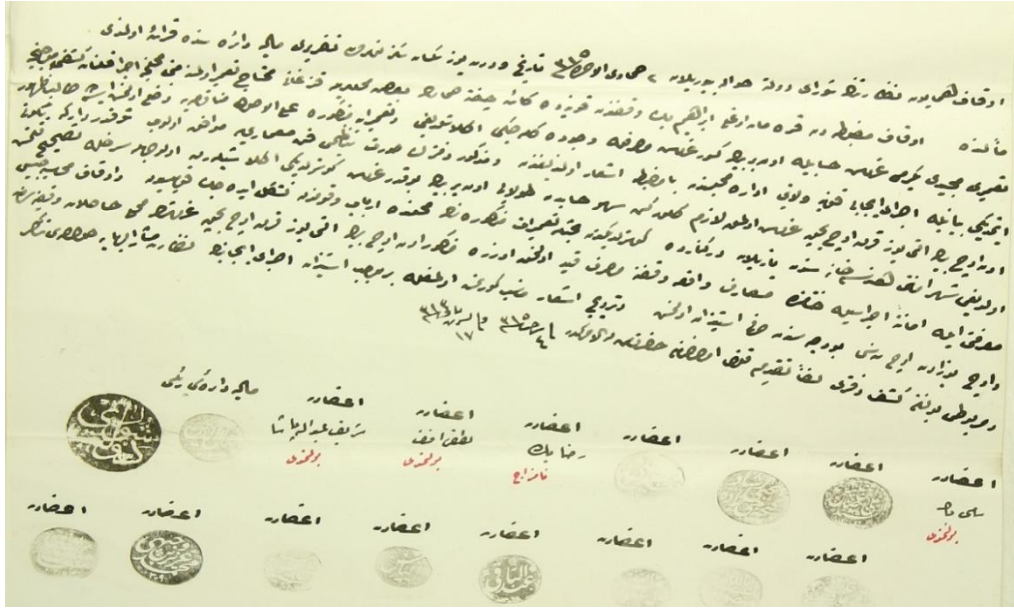
Fî H. 14 Recep 1315, R. 27 Teşrin-i Sâni 1313, M. 9 Aralık 1897

Maruz-ı çaker-i keminelidir ki

Mahide-i dest tenzim mucib merfufuyla beraber menzur ali buyrulan iş bu tezkere-i resmiye-i sadaret penahileri üzerine mucibince irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet penahi şereftâluk buyrulmuş olmağla ol babda emr-ü ferman men lehül emrindir.

Fi H. 23 Recep 1315, R. 6 Kanun-ı Evvel 1313, M. 18 Aralık 1817

Ek 5: Karamanoğlu İbrahim Bey'in vakfından olan çifte kaplıcanın tamiri ile ilgili masraf kaydı.

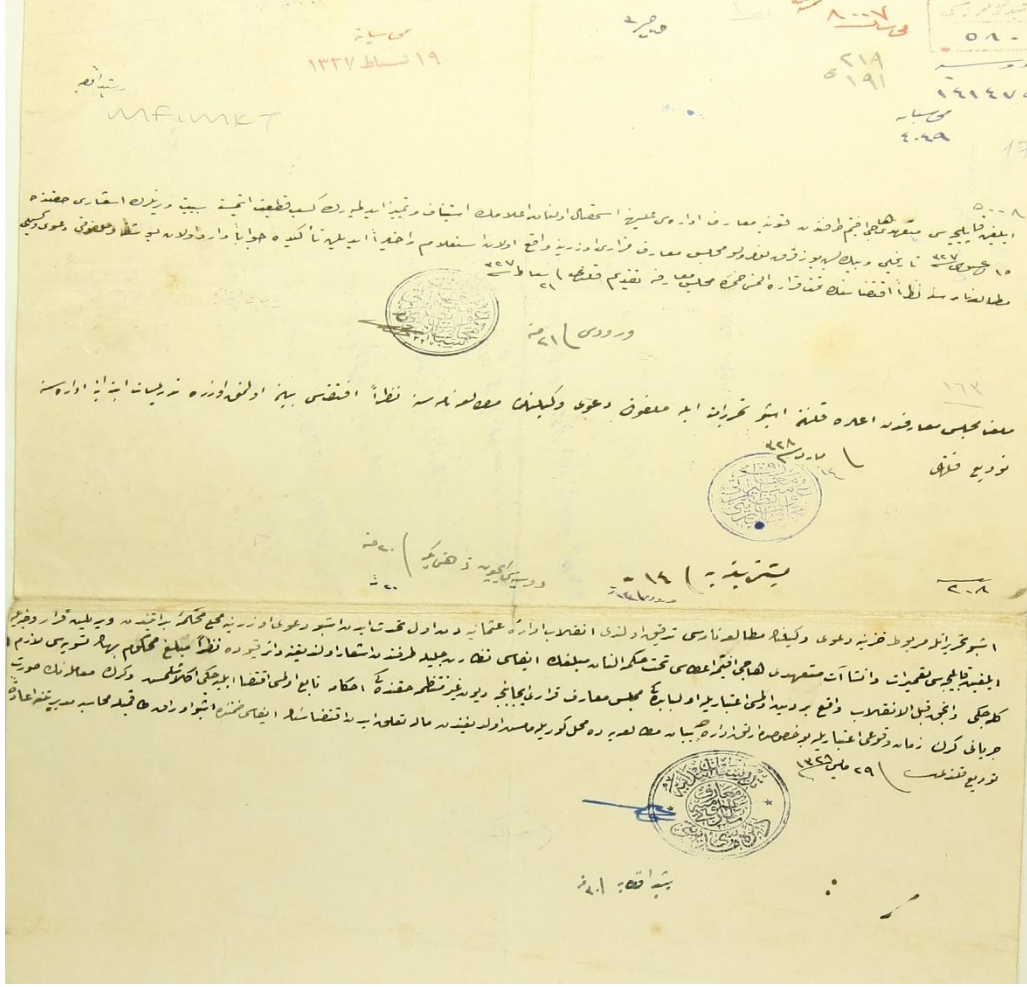
Belgenin Transkripsiyonu

Evkaf- hümayun nezaretinden şura-ı devlete havale buyrulan 2 Cemazeyilahir 1315 tarihli ve dört yüz seksen sekiz numrolu takriri maliye dairesinden kırat olundu mealinde evkaf-ı mazbatadan Karamanoğlu İbrahim Bey vakfından Konya'da çifte hamamın bazı mahalleriyle kazgâni muhtaç tamir olunmasına mebni mahallince icra kılınan keşf-i mucibince tamiri mecidi yirmi guruş hesabıyla on bir bin kûsûr guruş masarafatı vücuda geleceği anlaşıldığı tamirata mezkur alel usul münakazaya vasf olunmuş ise de taleb-i zuhur etmediği beyanıyla icra-i icab-ı Konya Vilayeti muhasebesinden ba mazbata işar olunduğundan ve mezkur defterin suret tanzimi fen memuruyla olup şu kadar yekûn on üç bin altı yüz kırk üç buçuk guruş olmak lüzum gelir ki hesaptan dolayı on bir bin bu kadar guruş gönderildiği anlaşıl原因 olarak serihle taksim kılınmış olduğu şehri emaneti hissehanelerinden yazılan derkenarda gösterildiğinden bahisle tamirat-ı mezkureninde muhaminde erbab-ı vukuftan teşkil edecek komisyondan ve evkaf muhasebecisi marifetiyle emaneten icrasıyla hakkında masarîf-ı vukua ve vakfına masarruf kayıt olunmak üzere mezkureden üç bin altı yüz kırk üç buçuk guruş mahalli hasıladan vakfiyesinde ve üç yüz on üç senesi bütçesi sarfi istizan olunmuş ve tervichi işar-ı münasib görülmüş olmağla ber mücib istizan icra-i icabının nezareti müşarileyhe havalesi tezkar ve merbutu bulunan keşif defteri leften takdim kılındı ol babda emr-ü irade hazret-i men lehül emrindir.

Maliye Dairesi Reisi

Fİ H. 4 Recep 1315, R. 17 Teşrin-i Sâni 1313, M. 29 Kasım 1897

Ek 6: Ilgın Kaplıcası Müteahhidi Hacı Eftim ile Konya Maarif İdaresi Âlisi arasındaki mahkeme davası ile ilgili.

Belgenin Transkripsiyonu

Ilgın Kaplıcası müteahhidi Hacı Eftim tarafından Konya Maarif İdaresi Âlisine istihsal olunan ilamın istinaf ve temdit edilmeyerek kesb-i katiyet etmesine sebebiyet verenlerin işârı hakkında 15 Ağustos 1327 tarihli ve bin beş yüz kırk numarolu meclis-i maarif kararı üzerine vâki olan istihlam ve ahiren edilmiş te’kide cevaben varid olan bu şikave melfufu dava-ı ve bu mütalaa namesine nazaran iktizasının tahtı karara alınmış zımında meclis-i maarife takdim kılındı.

Fİ H.16 Rebi’ü’l-evvel 330, R. 21 Şubat 327, M. 5 Mart 1912

Mülga meclis-i maariften iade kılınan işbu tahrirat ile melfufu dava-i vekilinin mütalaa namesine nazaran iktizasına beyn olunmak üzere tedrisat-ı ibtidâi idaresine tevdi kılındı.

Fİ H. 8 Rebi'ü'l-evvel 330, R. 14 Mart 1328, M. 27 Mart 1912.

İşbu tahrirata merbut hazineye dava-i vekilinin mütalaa namesi tetkik olundu inkılap İdare-i Osmaniyeden evvel tahaddüs eden işbu dava-i üzerine mahalli muhakeme-i beratından verilen karar veçhile Iğın Kaplıcası tamirat ve inşaat müteahhidi Hacı Eftim'e itası tahtı muhakem alınan meblağın iktizasını nezaret-i celile tarafından işar olunduğuna dair tabuda nazaran meblağ mahkum bahanın tesviyesi lazım geleceği ve ancak kablel inkılab vâki bir deyn olunması itibariyle ol babdaki meclis-i maarif kararı icabınca duyun-u gayr-ı muntazaman hakkındaki ahkama olunması iktiza edeceği anlaşılmiş ve gerek muamelenin sureti cereyanı gerek zaman vuku itibariyle bu hususa artık idarece beyan-ı mütalaaya da mahal görülememiş olduğundan hali tâluk iden iktizasın ifası zımında işbu varak takîmiyle muhasebe müdüriyetine iadeten tevdiî kılındı.

Fİ H. 25 Cemâziye'l-âhir 330, R. 29 Mayıs 328, M. 11 Haziran 1912

Fotoğraf: 1 Iğın Kaplıcasının Eski Görünümü

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 2 Iğın Kaplıcasının Eski Dönemlerde Hamam Dağından Görünümü

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf:3 Ilgın Kaplıca Binasının Eski Görünümü

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 4 Ilgın Kaplıca Binası ve Çevresinin Eski Görünümü

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 5 Sahip Ata (Çifte Kaplıca) Kaplıcasının Erkekler Kısımının Eski Görünümü

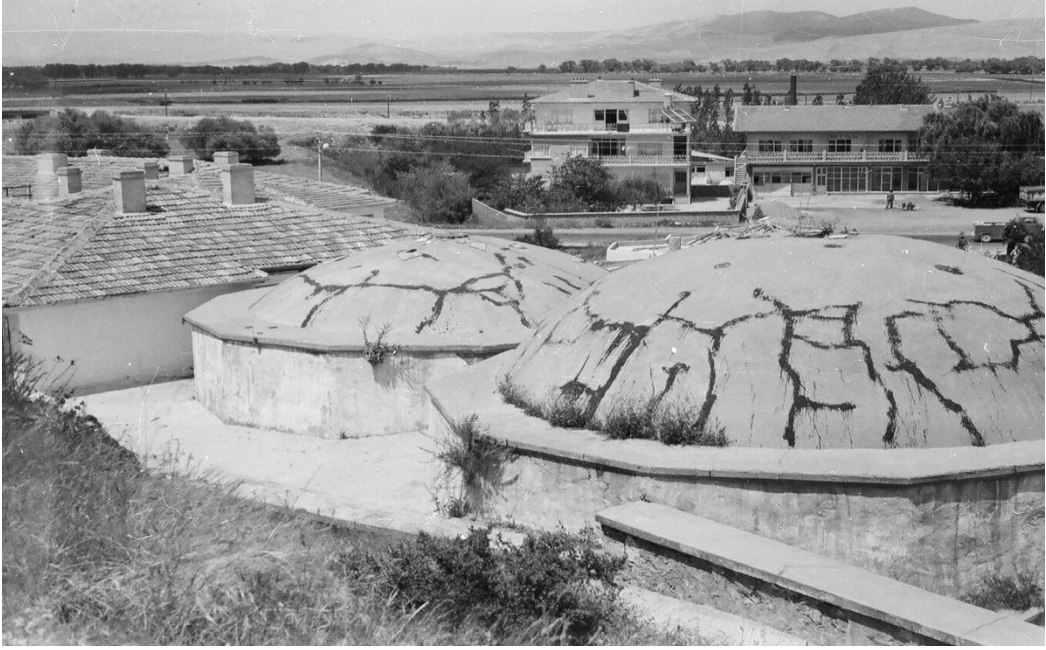
(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 6 Sahip Ata (Çifte Kaplıca) Kaplıcasının Ön Cephesinin Eski Görünümü

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 7 Ilgın Kaplıcasının 1984 Senesine Ait Etrafındaki Otellerle Birlikte Hamam Dağından Görünümü

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 8 1984 Senesine Ait Santral Otel'in Genel Görünümü

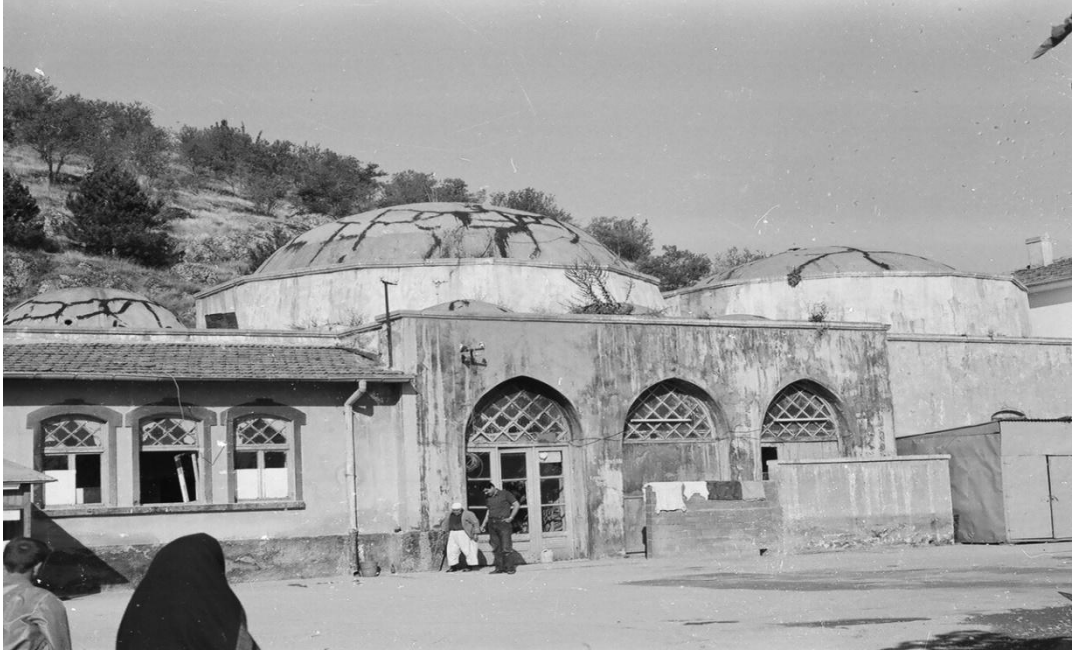
(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 9 Sahip Ata (Çifte Kaplıca) Kaplıcasının 1984 Yılına Ait Erkekler ve Kadınlar Kısımından Bir Görünüm

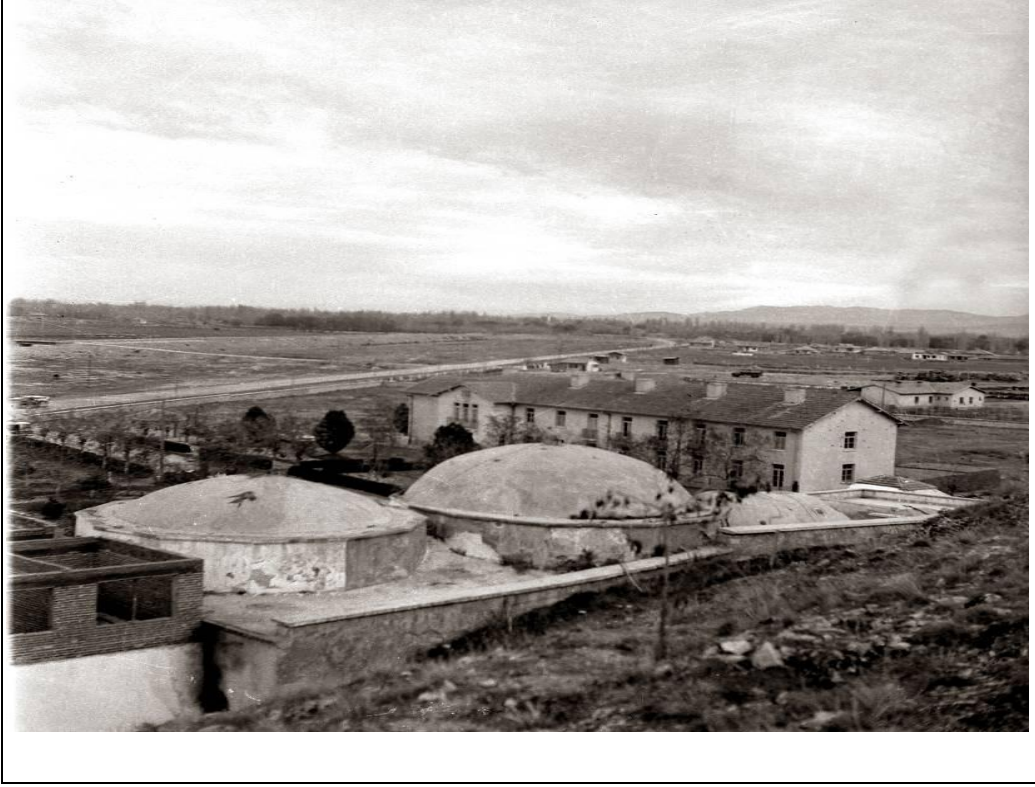
(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 10 Sahip Ata Kaplıcasının 1984 Yılında Erkekler Kısımının Görünümü

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 11 Ilgın Kaplıca Binası ve Santral Otel'in Eski Görünümü

Fotoğraf: 12 Ilgın Kaplıcası (Çifte Kaplıca)'nın Eski Hali

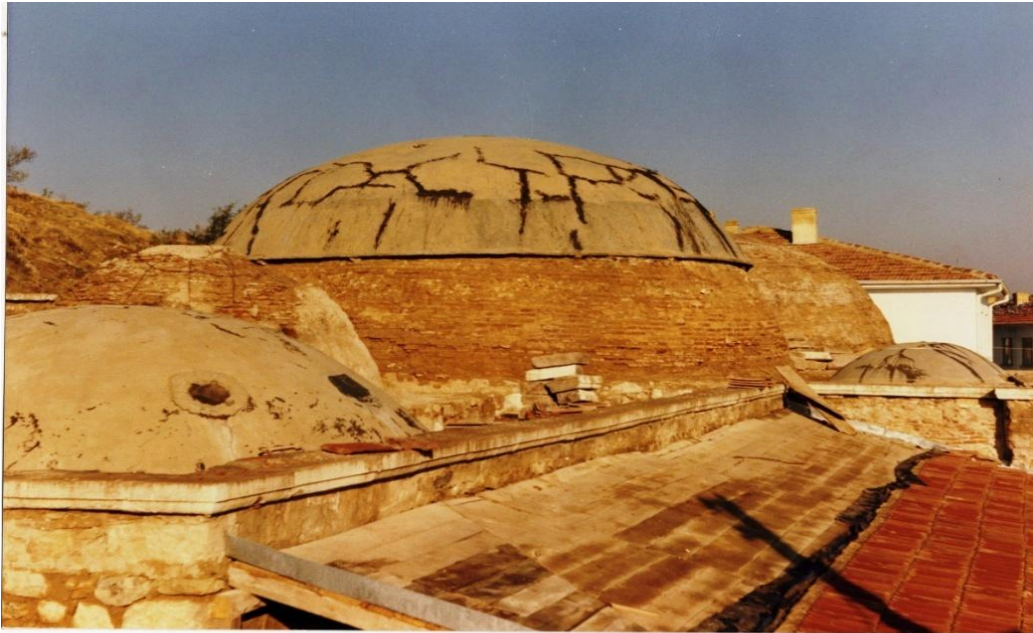
Fotoğraf: 13 Konya-Ilgın Sahib Ata Kaplıcası (Onarım Sonrası 1986)

Konya-Ilgın Sahib Ata Kaplıcası (Onarım Sonrası 1986)

(VGM. Arşivi'nden)

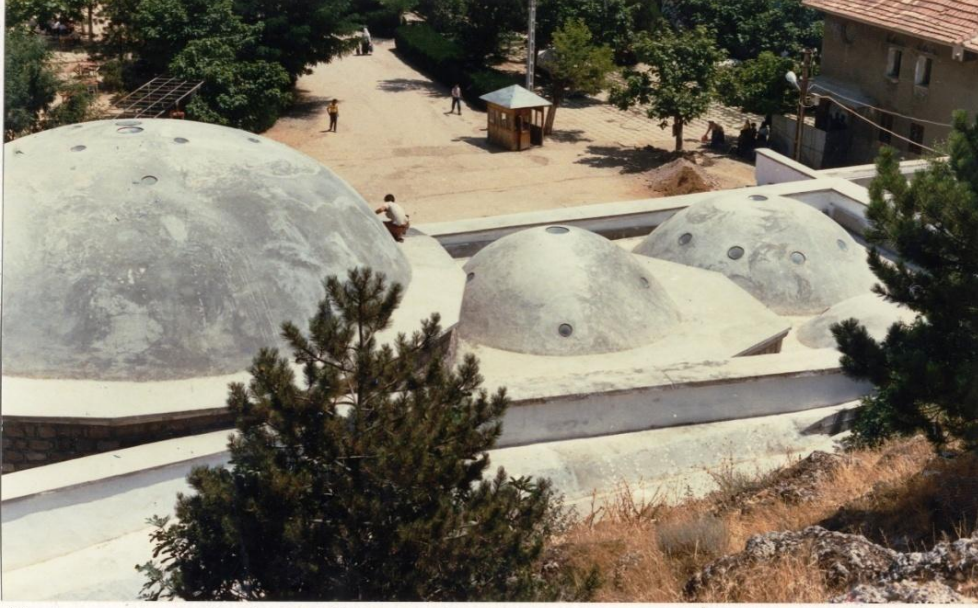
Fotoğraf: 14 Konya-Ilgın Sahib Ata Kaplıcası (Onarım Öncesi 1985)

Konya-Ilgın Sahib Ata Kaplıcası (Onarım Öncesi 1985)

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 15 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının 1986 Onarımı Sonrası Hamam Dağından Görünümü

Konya - Ilgın Sahip Ata Kaplıcası (Onarım sonrası 1986)

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 16 Konya-Ilgın Sahip Ata Kaplıcasının 1985 Onarım Öncesi Dış Görünümü

Konya - Ilgın Sahip Ata Kaplıcası (Onarım öncesi 1985)

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 17 Konya-İlgın Sahip Ata Kaplıcasının 1985 Onarım Öncesi İç Görünümü

Konya-İlgın Sahip Ata Kaplıcası (Onarım öncesi 1985)

(VGM. Arşivi'nden)

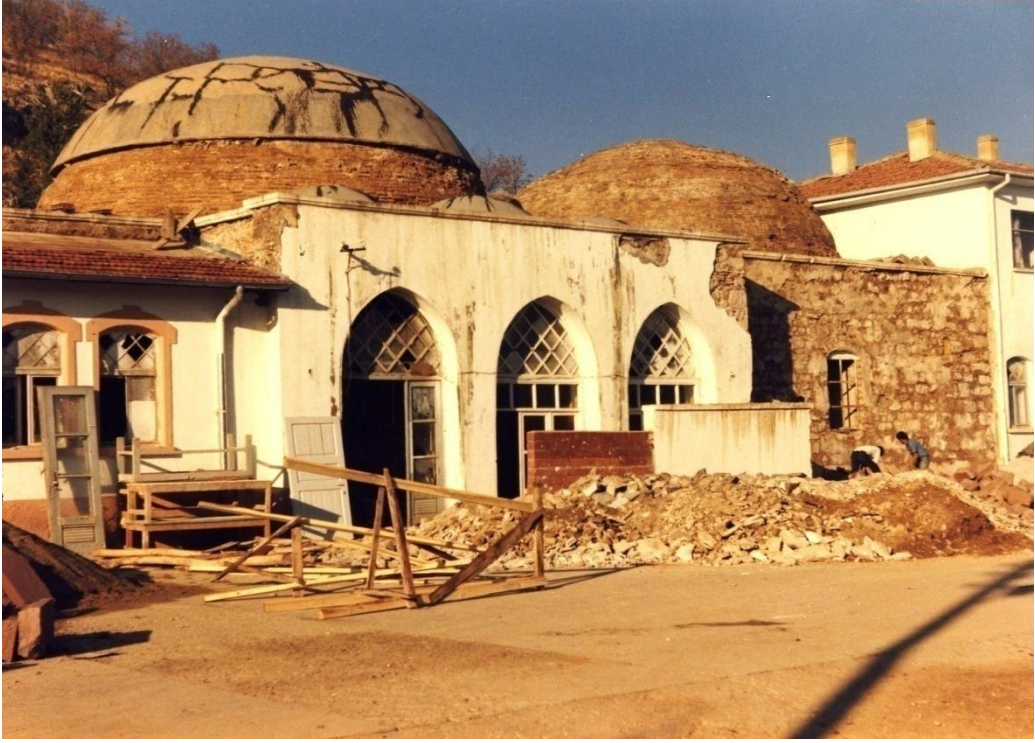
Fotoğraf: 18 Konya- İlgın Sahip Ata Kaplıcasının 1986 Onarım Sonrası İç Görünümü

Konya-İlgın Sahip Ata Kaplıcası (Onarım sonrası 1986)

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 19 Konya-İlgın Sahip Ata Kaplıcasının Restorasyon Görünümü

(VGM. Arşivi'nden)

Fotoğraf: 20 Kadınlar Kısım

Fotoğraf: 21 İnşa ve Usta Kitabeleri

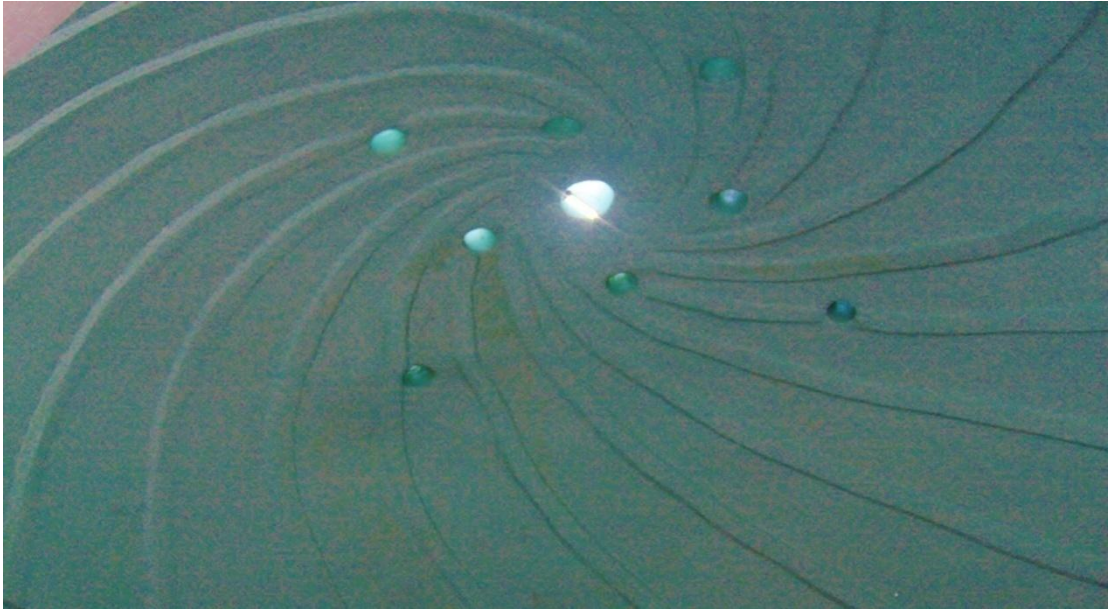
Fotoğraf: 22 Iğın Kaplıcasının Ön Cephesinden

Fotoğraf: 23 Kadınlar Kısmı Soyunmalık Bölümü

Fotoğraf: 24 Soyunmalık Kubbesinden Detay

Fotoğraf: 25 Kaplıca Ön Cephesi

Fotoğraf 26: Kaplıca Genel Görünüm

Fotoğraf: 27 Kaplıcaya Sonradan Yapılan Dağ Oteli Görünümü

Fotoğraf: 28 Kaplıcaya Sonradan Yapılan Santral Otel'den Görünüm

Fotoğraf: 29 İlgin Kaplıcalarının Hamam Dağından Resmi

Fotoğraf: 30 İlgin Kaplıcasının Ön Cepheden Görünümü

